

Sondre Båtstrand

POLITIKK TELLER, KJØNNSROLLER AVGJØR
Om kjønnsfordelingen i 30 europeiske parlamenter

Masteroppgave ved Institutt for sammenliknende politikk, Universitetet i Bergen

Vår 2008

Abstract: "Politics count, gender roles decide"

Even though most political scientists writing on gender presence in parliaments tend to focus on either socioeconomic or political factors, my finding is that gender roles is the factor with the most explanatory power. Those scientists that until now have been writing on culture often ignore the construction of gender as more than an effect of broader societal values as religion or postmaterialism, even though there are some exceptions (as Paxton and Kunovich 2003, and Wilcox, Stark and Thomas 2003).

My purpose is to identify the causes for the variation of gender presences in 30 European parliaments, and while doing so, I add a queer perspective to comparative politics. I follow Butler (2004: 1) in treating gender as "a practice of improvisation within a scene of constraint". The practice can be partly detected through socioeconomic measures, even though this is not an easy task on a macro level. The scene of constraint I do identify as related to perceptions of gender roles. As such, I treat gender as a purely socially constructed concept, and I argue that how gender is constructed socially, culturally and politically will have great impact on the presence of women and men in parliament.

The concept of gender has not been challenged in comparative politics, but rather treated as a prediscursive premise on which politics are constructed. I see gender as a "doing" rather than "being", and therefore as something that is constructed through discourses. I think this perspective brings some new implications both for politics and political science, as both need to take into account how gender is constructed, in practice as well as by constraints.

I identify three main categories of explanatory (independent) variables in the literature on gender presence in parliaments, and devote a chapter to each; socioeconomic (on one hand practices as labour market participation and education, and on the other broad societal measures on economic development), cultural (values and norms), and political (party system and electoral arrangements) variables. Through bivariate regression analysis, I identify some variables with more explanatory power on the dependent variable (presence of women in parliaments) than others, and through a multiple regression analysis, I end up with an interactional model. The numbers of women and men in parliaments are explained by gender roles modified by the political system, and this model can statistically explain 64,2 percent of the variation in gender presence of the various European parliaments, and hence my re-writing of Stein Rokkan's famous quote¹ into "Politics count, gender roles decide".

---

¹ "Votes count, resources decide" (Rokkan 1987: 206)

Innholdsfortegnelse

Abstract: "Politics count, gender roles decide"	1
Liste over figurer	5
Liste over tabeller	6
Forord	7
Kapittel 1 Introduksjon til en queer orientert statsvitenskap	8
1.1 Innledning	8
1.2 Queer teori	9
1.3 Problemstilling, enheter, variabler og metode	10
1.4 Teoretisk bakgrunnsmodell	13
1.5 Oppsummering	15
Kapittel 2 Bakgrunn	16
2.1 Innledning	16
2.2 Politikken som mannlig arena	16
2.2.1 Utvidelse av stemmeretten	17
2.3 Kvinner inn i politikken	19
2.4 Kjønnbalanse som politisk ideal	21
2.4.1 Essensialisme og konstruktivisme	22
2.4.2 Essensialistisk argumentasjon	24
2.4.3 Konstruktivistisk argumentasjon	26
2.4.4 Representasjon	27
2.5 Oppsummering	28
Kapittel 3 Sosioøkonomi: Kjønn som praksis og patriarkalsk likestilling	29
3.1 Innledning	29
3.2 Teori	29
3.2.1 Moderniseringsteori	31
3.2.2 Utdanning og lønnsarbeid	33

	3.2.3 Velferdsstaten	34
	3.2.3.1 Tiltak i politikken	35
3.3	Empiri	36
	3.3.1 Økonomisk utvikling	36
	3.3.2 Utdanning og lønnsarbeid	39
	3.3.2.1 Utdanning og yrkesdeltakelse	39
	3.3.2.2 Lønnsforskjeller	40
	3.3.2.3 Deltidsarbeid	41
	3.3.3 Velferdsstaten	41
3.4	Oppsummering	43
Kapittel 4	Kultur: Kjønn som roller	44
4.1	Innledning	44
4.2	Teori: Hva er kjønn?	44
	4.2.1 Postmaterialisme	47
	4.2.2 Religion	48
	4.2.3 Historie	49
4.3	Empiri	51
	4.3.1 Kjønnroller	51
	4.3.2 Postmaterialisme	56
	4.3.3 Religion	57
	4.3.4 Historie	59
4.4	Oppsummering	60
Kapittel 5	Politikk: Kjønn i politiske systemer	62
5.1	Innledning	62
5.2	Teori	62
	5.2.1 Valgsystem	62
	5.2.1.1 Kategorisering av valgsystemer	63
	5.2.1.2 Konsekvenser av valgsystemer	64
	5.2.1.3 Kvoter	67
	5.2.2 Partisystem	68
	5.2.3 Kvinnebevegelse	70
5.3	Empiri	71

5.3.1	Valgsystem	73
5.3.2	Partisystem	75
5.3.3	Kvinnebevegelse	78
5.4	Oppsummering	78
Kapittel 6	Multippel regresjonsanalyse	80
6.1	Innledning	80
6.2	Uavhengige variabler	80
6.3	Multippel regresjonsanalyse	84
6.4	Diskusjon av resultater med forklaringsmodell	87
6.5	Oppsummering	88
Kapittel 7	Konklusjon: Queer teori i statsvitenskap og politikk	90
7.1	Innledning	90
7.2	Uavhengige variabler	90
7.3	Forklaringsmodellens begrensninger	92
7.4	Hva er bakenfor kjønn?	93
7.5	Implikasjoner av queer teori	95
	7.5.1 En queer statsvitenskap	95
	7.5.2 Politiske implikasjoner	96
7.6	Oppsummering	98
	Litteraturliste	100

Liste over figurer

Figur 1.1	Modell som viser prosessen bak valg av parlamentarikere	13
Figur 3.1	Andel kvinner i parlamentet / BNP per kapita	38
Figur 3.2	Andel kvinner i parlamentet / Gini-indeksen	38
Figur 3.3	Andel kvinner i parlamentet / andel kvinner i høyere utdanning	40
Figur 3.4	Andel kvinner i parlamentet / grad av kjønnsforskjell i yrkesaktivitet ...	40
Figur 3.5	Andel kvinner i parlamentet / kvinners lønn som andel av menns	41
Figur 3.6	Andel kvinner i parlamentet / andel kvinner som jobber på deltid	41
Figur 3.7	Andel kvinner i parlamentet / offentlige utgifter til sosiale tiltak	42
Figur 3.8	Andel kvinner i parlamentet / offentlige utgifter til familier og barn	42
Figur 4.1	Andel kvinner i parlamentet / rigiditet i kjønnsroller	55
Figur 4.2	Andel kvinner i parlamentet / utbredelse av postmaterialisme	57
Figur 4.3	Andel kvinner i parlamentet / viktighet av Gud	57
Figur 4.4	Andel kvinner i parlamentet / årstall for stemmerett til kvinner	59
Figur 4.5	Andel kvinner i parlamentet / kommunistisk fortid	60
Figur 5.1	Andel kvinner i parlamentet / grad av proporsjonale listevalg	74
Figur 5.2	Andel kvinner i parlamentet / prosentnivå på sperregrense	75
Figur 5.3	Andel kvinner i parlamentet / median distriktsstørrelse	75
Figur 5.4	Andel kvinner i parlamentet / antall partier i parlamentet	77
Figur 5.5	Andel kvinner i parlamentet / antall relevante partier i parlamentet	77
Figur 5.6	Andel kvinner i parlamentet / antall effektive partier i parlamentet	77
Figur 5.7	Andel kvinner i parlamentet / andel mandater til røde og grønne partier ..77	77
Figur 5.8	Andel kvinner i parlamentet / andel medlemmer i kvinnegrupper	78
Figur 6.1	Spuriøs sammenheng mellom velferd og kjønnsfordeling	83
Figur 6.2	Linearitet: Standardiserte predikerte verdier og standardiserte residualer	85
Figur 6.3	Histogram	86
Figur 6.4	Residualer sammenliknet med normalfordeling	86
Figur 6.5	Stilisert forklaringsmodell for kjønnsfordeling i parlamentene ...	87

Liste over tabeller

Tabell 3.1	Parlamentarisk kjønnsfordeling og sosioøkonomiske variabler	.....	37
Tabell 4.1	Parlamentarisk kjønnsfordeling og kulturelle variabler	.....	52
Tabell 4.2	Parlamentarisk kjønnsfordeling og kjønnsroller	.....	54
Tabell 5.1	Parlamentarisk kjønnsfordeling og politiske variabler	.....	72
Tabell 6.1	Resultater fra bivariat regresjonsanalyse	.....	81
Tabell 6.2	Korrelasjoner: Familie/velferd/BNP per capita	.....	81
Tabell 6.3	Korrelasjoner: Velferd/kjønnsroller/kjønnsfordeling	.....	82
Tabell 6.4	Beskrivende statistikk for variablene i regresjonsanalysen	.....	85
Tabell 6.5	Korrelasjoner: Kjønnsroller/listevalg	.....	85
Tabell 6.6	Resultat av regresjonsanalysen	.....	87

Forord

Menn som kategori er fortsatt i flertall i lovgivende forsamlinger over hele verden, selv om kvinner i de aller fleste land utgjør en minst like stor andel av befolkningen og har hatt like rettigheter i mange år. Hvorfor det er slik, er spørsmålet som ligger til grunn for denne studien.

Det har også hele veien vært en motiverende faktor å forsøke å flette queer teori inn i et statsvitenskapelig arbeid. Hvilke betydninger ligger i kjønnskategoriene ”mann” og ”kvinne”? Kan selve konstruksjonen av kategoriene bestemme kjønnsfordelingen i parlamentene, og i så fall; hvordan kan jeg nærme meg en queer forståelse av kjønn som tilfører statsvitenskapen noe nytt? Det er opp til leseren selv å vurdere om jeg har lyktes med å finne svar.

Jeg har fått god hjelp fra mange mennesker dette året jeg har arbeidet med oppgaven. Først og fremst vil jeg takke min veileder ved Institutt for sammenliknende politikk (ISP), professor Lars Svåsand, som har gitt mange gode råd og innspill.

Jeg vil gjerne takke deltakerne på instituttets forskningsgruppe ”Kjønn og velferd” for viktige innspill på et kritisk punkt, et punkt der jeg også fikk god hjelp fra deltakerne på masterstafetten på Senter for kvinne- og kjønnsforskning (SKOK). Jeg vil særlig trekke frem innspillene fra postdoktor Randi Gressgård og professor Ellen Mortensen ved SKOK.

Førsteamanuensis Gunnar Grendstad ved ISP skal ha takk for hjelp med gjennomføringen av regresjonsanalysen.

Jeg vil også rette en stor takk til masterstudentene Bente Sønsthagen og Elisabeth Guåker som jeg har vært på skrivegruppe sammen med, og utvekslet erfaringer og innspill med underveis i prosessen. Takk også for gode tips fra postdoktor Nina Berven (ISP) og stipendiat Tord Skogedal Linden ved Rokkansenteret.

Om ikke alle råd er tatt til følge, er alle likevel mottatt med takknemlighet.

Bergen, mai 2008

Sondre Båtstrand

Kapittel 1 Introduksjon til en queer orientert statsvitenskap

1.1 Innledning

Det mangler ikke på statsvitenskapelig litteratur med kjønn som variabel, men få statsvitere har så langt sett nærmere på hva kjønn er. Når eksempelvis kjønnsfordeling i politiske organer skal forklares, blir ikke kjønn som sådan problematisert, jamfør Rule (1987), Matland (1998), Siaroff (2000), Kittilson (2006) og Stockemer (2008). Studiet av kjønn i politikken har så langt holdt avstand til studiene av kjønn som sådan, men dette gjelder vel å merke studier med statsvitenskapelig utgangspunkt. Kjønnforskere som Martinsson (2000; 2001) har ikke vegret seg for å se på politikk i sine studier, det er det motsatte som er mangelvare. Det nærmeste statsvitere har kommet, er å erkjenne betydningen av kultur generelt (Matland 1998; Inglehart, Norris og Welzel 2003; Inglehart og Norris 2003) og kjønnsideologi spesielt (Paxton og Kunovich 2003).

Jeg har som utgangspunkt at jeg betrakter kjønn som et sosialt fenomen. Når jeg skriver om kjønnsfordeling i politikken, sikter jeg til andel menn og kvinner i parlamentene, men med ”menn” og ”kvinner” mener jeg kun å vise til sosiale kategorier: Jeg definerer mennesker som kvinner om de blir definert som kvinner av samfunnet rundt, og tilsvarende for menn. I min analyse viderefører jeg de binære kjønnskategoriene, men det betyr ikke at jeg ser dem som prediskursive. Jeg ser det snarere som et nødvendig grep for å forstå hvordan kjønn som fenomen opptrer i samfunnene i min analyse. Selv om jeg både kan og vil stille spørsmål ved binariteten i kjønnskategoriene, kommer jeg ikke utenom at binariteten i kjønnskategoriene oppleves som høyst reell av de fleste borgerne. Jeg godtar derfor kjønnskategoriseringene i mitt datamateriale, og bruker dem aktivt i analysen. Jeg hevder dog ikke at de to kjønnskategoriene er uforanderlige, for det er nemlig ikke tatt for gitt at mennesker skal deles inn i to kjønn. Laqueur (1990) har vist hvordan kvinner og menn frem til 1700-tallet ikke ble sett på som vesensforskjellige, men gradforskjellige: Kvinner ble sett på som underutviklede menn(esker), slik som vaginaen ble sett på som en innvokst penis (Sandmo 1994: 15; Laqueur 1990: 149; Lundahl 1998: 101). Siden det ikke var noen klar overgang mellom kvinner og menn, ble det antatt at en kvinne kunne bli mann gjennom en ”mannlig” handling, som en kraftanstrengelse (Sandmo 1994: 13). Jeg vil hevde at kjønn defineres gjennom handlinger både innen ett- og to-kjønnsmodellen. Innen statsvitenskapen er dette relativt nye tanker, og det er derfor jeg kaller mitt prosjekt en sped begynnelse på en queer statsvitenskap.

Jeg skal begynne med å klargjøre hva jeg legger i begrepet "queer" og hvordan queer teori kan ha betydning for studiet av politikk. Etter å ha sett på oppgavens intensjon, vil jeg skissere oppgavens videre struktur, med redegjørelse for problemstilling, enheter, variabler og metode.

1.2 Queer teori

Queer teori er ikke én teori, men en betegnelse på et sett perspektiver som har det til felles at de "betraktar den normativa heterosexualiteten som ett problem som borde förklaras" (Kulick 1996: 9). Vanligvis er det brudd på heteroseksuelle normer som må forklare seg som avvik fra kjønnsnormene, men queer teori utfordrer heteroseksualitetens hegemoni på naturlighet. Utgangspunktet for queer teori var altså seksualitet, men en kom i forlengelsen av å problematisere seksualitet til å se den nære koblingen med kjønn. Begrep som homo- og heteroseksuell gir ingen mening om en ikke forutsetter at menneskene kan deles inn i to (seksuelt) komplementære kjønn.

"Sometime in the eighteenth century, sex as we know it was invented", skriver Laqueur (1990: 149). Tidligere hadde sosiale roller blitt rettferdiggjort med henvisning til tradisjon eller religion, men fra denne tiden skiftet fokus til natur og biologi; "difference that had been expressed with reference to gender now came to be expressed with reference to sex, to biology" (Laqueur 1990: 152-153). To biologiske kjønn ble konstruert som grunnlag for opprettholdelsen av to sosiale kjønn (Laqueur 1990: 150), mens vitenskapen erstattet gudenes og metafysikkens definisjonsmakt (Lundahl 1998: 102). Selv om Laqueur (1990: 152) mener politikk fremfor vitenskap drev frem det nye synet, kom det snart vitenskapelige argumenter. Sexisme ble utviklet parallelt med rasisme:² "Claims of the sort that Negroes have stronger, coarser nerves than Europeans because they have smaller brains, and that these facts explain the inferiority of their culture, are parallel to those which held that the uterus naturally disposes women toward domesticity", skriver Laqueur (1990: 155).

Queer teori kan brukes som et redskap for å forstå så vel kjønn som etnisitet og nasjonalitet (Martinsson 1994: 10-11), og Kulick (1996: 17-18) beskriver queer teori som "anti-identitetsteori" der identitet ikke betraktes som en personlig egenskap men alltid som del av meningssystemer. I det teoretiske grunnlaget for min studie er altså kjønn ikke personlig, men relasjonelt. Kjønn som fenomen oppstår ikke i isolasjon, men i forhold til

---

² Jeg definerer sexisme og rasisme som biologisk determinisme knyttet til begreper om henholdsvis kjønn eller rase

andre mennesker. Derfor ser jeg kjønnsroller som så viktige, fordi de legger sosiale føringer på kjønn som individuell praksis.

Jeg vil hevde at innen statsvitenskap og sammenliknende politikk har forskere så langt hatt et ganske overflatisk syn på kjønn. Når kjønnsfordeling i politikken skal forklares, blir ikke kjønn som sådan problematisert. En queer orientert statsvitenskap bryter med dette mønsteret, og tar utgangspunkt nettopp i problematisering av kjønn og at kjønn i seg selv har betydning for kjønnsfordeling i politikken. Hvordan kjønn blir konstruert kulturelt, sosialt og politisk, i handlinger og talehandling, er i stor grad bestemmende for hvordan kjønn kommer til uttrykk i politiske organer. Kjønn er ikke prediskursivt, men i høyeste grad diskursivt. Den erkjennelsen får konsekvenser for valg av tilnærming til temaet kjønn i politikken.

I empirien viderefører jeg likevel de binære kjønnskategoriene ”mann” og ”kvinne”, men for meg er altså dette sosiale kategorier, og queer perspektivenes funksjon er å utdype betydningene og konsekvensene av kjønnskategoriene, individuelt så vel som kollektivt. Således er ikke min studie nødvendigvis queer med hensyn til empiri, men tilnærmingen til kjønn i studien trekker tungt på queer teoretiske innsikter.

For øvrig velger jeg å følge Bøe (2007) når jeg i studien konsekvent skriver *queer teori* fremfor *queerteori*: ”Ved sistnevnte har queer blitt til en teori, mens førstnevnte understreker at det er teorien som er queer. Judith Butler mener at queers oppgave er å bryte opp kategoriene; ikke å bli en selv” (Bøe 2007: 30).

1.3 Problemstilling, enheter, variabler og metode

Politikk har med få unntak vært et felt forbeholdt menn, men i løpet av de siste hundre årene har det skjedd store endringer: Kvinner har i de aller fleste av verdens land blitt inkludert i politiske prosesser, og Saudi-Arabia er i dag det eneste landet i verden der kvinner verken har stemmerett, valgbarhet eller representasjon i parlament eller regjering (UNDP 2007: 343-346). Likevel er det et langt steg fra stemmerett til likestilling, og kvinner er i svært ulik grad kommet inn i politikken. Utgangspunktet for min studie er et ønske om å forstå og forklare prosessene som skaper variasjonen i kjønn politisk atferd. For å avgrense oppgaven, har jeg måttet gjøre noen valg. Ett av de valgene er å konsentrere meg om kjønnsfordeling i parlamenter, et tema som er godt dekket inn i statsvitenskapelig forskning (Siaroff 2000: 197). Jeg ser bort fra senater og overhus i tokammersystemer, for slik å forenkle sammenlikningen på tvers av stater.

Jeg har også måttet avgrense oppgaven med hensyn til tid og rom. Analysen er basert på kjønnsfordelingen slik den var i parlamentene per 30.oktober 2007 (IPU 2007b), og min synkrone sammenlikning fanger ikke opp endringer over tid. Intensjonen min er å bidra til generelle teorier ved å forklare kjønnsfordelingen på ett gitt tidspunkt, noe som gjør min studie til en tverrsnittsundersøkelse (Ringdal 2001: 109). Når det gjelder rom, er oppgaven min avgrenset slik at enhetene jeg studerer er tretti europeiske stater. Jeg inkluderer stater i både Vest- og Øst-Europa, da jeg bruker de 27 medlemslandene i EU, samt Norge, Island og Sveits. Statsvitenskapelige studier av parlamentarisk kjønnsfordeling har en tendens til enten å overse Øst-Europa (Matland 1998; Caul 1999; Siaroff 2000; Kittilson 2006) eller å fokusere kun på Øst-Europa (Matland og Montgomery, red. 2003). Globalt orienterte studier (Inglehart, Norris og Welzel 2003; Inglehart og Norris 2003; Norris 2004), samt Rueschemeyer og Schissler (1990), Paxton og Kunovich (2003) og Stockemer (2008) er hederlige unntak i så måte, noe Paxton og Kunovich (2003: 93) selv bemerker. Jeg anser sammenlikning mellom stater i Vest- og Øst-Europa for å være en underutnyttet strategi for å forstå kjønnsvariasjon i parlamentene.

Problemstillingen min er hva som forklarer variasjon i kjønnsfordeling i parlamenter. Avhengig variabel er dermed selve kjønnsfordelingen målt i prosentandel kvinnelige parlamentarikere, mens uavhengige variabler blir delt inn i tre hovedkategorier som blir behandlet i hvert sitt kapittel; sosioøkonomiske, kulturelle og politiske. Jeg vil i disse tre kapitlene bruke teori og bivariat regresjonsanalyse for å finne relevante variabler som blir benyttet i en avsluttende multippel regresjonsanalyse. Jeg vil aktivt bruke prikkdiagrammer som illustrerende supplement til den statistiske analysen. Aksene i prikkdiagrammene representerer variablene, og prikkene angir enhetene, mens regresjonslinjen (den minste kvadraters regresjonslinje) viser om korrelasjonen er positiv (linjen skrånar oppover mot høyre) eller negativ (nedover mot høyre). ”Prikkiagrammet sier også noe om styrken på sammenhengen. Jo tettere prikkene ligger rundt regresjonslinjen, desto sterkere er korrelasjonen” (Midtbø 2007: 48). Jeg bruker blant annet forklart varians, R^2 , som et mål på om regresjonslinjen forklarer variasjonen i avhengig variabel. Selv om R^2 er et omstridt mål (Midtbø 2007: 96), velger jeg å bruke det fordi ”[d]et er likevel ingenting i veien for å sammenligne R^2 på tvers av modeller *med samme avhengige variabel*” (Midtbø 2007: 88, kursivering i original).

I regresjonsanalysene baserer jeg meg på et signifikansnivå på ,05, som betyr at jeg godtar fem prosents sjanse for feilaktig forkastelse av nullhypotesen om ingen sammenheng mellom mine uavhengige og avhengige variabler. Grensen er basert på sedvane i

samfunnsvitenskapen, og jeg vil derfor oppgi p-verdiene slik ”at utenforstående som studerer analysen selv kan gjøre seg opp en mening om nullhypotesen bør forkastes eller ikke” (Midtbø 2007: 66).

Jeg baserer meg altså på kvantitativ metode: ”Simply put, quantitative methods seek to show differences in number between certain objects of analysis” (Landman 2003: 19). Jeg henter statistikk fra mine 30 utvalgte stater, og ser hvordan verdiene varierer i forhold til kjønnsbalansen i parlamentene. Jeg opererer på makronivå, og måler tendenser i samfunnene, noe som gjør min studie ”variabel-orientert” (Landman 2003: 26).

Det finnes ulemper ved en kvantitativ tilnærming, som tilgang på data og dataenes validitet. Datagrunnlag er en viktig grunn til at jeg valgte EU-landene samt Norge, Island og Sveits, for det finnes mye tilgjengelig statistikk som omfatter disse landene. 30 enheter er et forholdsvis lite antall i kvantitativ forskning (Landman 2003: 25), men i dette tilfellet nødvendig for datatilgang, samt at det gjør det enklere å oppnå god validitet. Validitet handler om at samme konsept kan ha ulikt meningsinnhold på tvers av kulturelle grenser: Det finnes eksempelvis mange måter å måle demokrati og utvikling på, og det er en fare for å overse dette når abstraksjonsnivået øker parallelt med antallet enheter. Ved at jeg kun benytter europeiske stater, reduserer jeg risikoen, men som jeg kommer til i kapitlet om politiske faktorer, kan eksempelvis ”kvinnebevegelse” ha flere betydninger også innenfor en europeisk kontekst.

”The objective of regression analysis is to predict a single dependent variable from the knowledge of one or more independent variables” (Hair, Black, Babin, Anderson og Tatham 2006: 177). Med flere uavhengige variabler blir metoden kalt multippel regresjonsanalyse,³ og flere uavhengige variabler er et grep for å ”gjøre modellen mer realistisk, kontrollere for andre variabler og redusere residualene” (Ringdal 2001: 407). Residualer er for øvrig forskjell mellom observert/faktisk og predikert verdi av avhengig variabel (Ringdal 2001: 439; Midtbø 2007: 78).

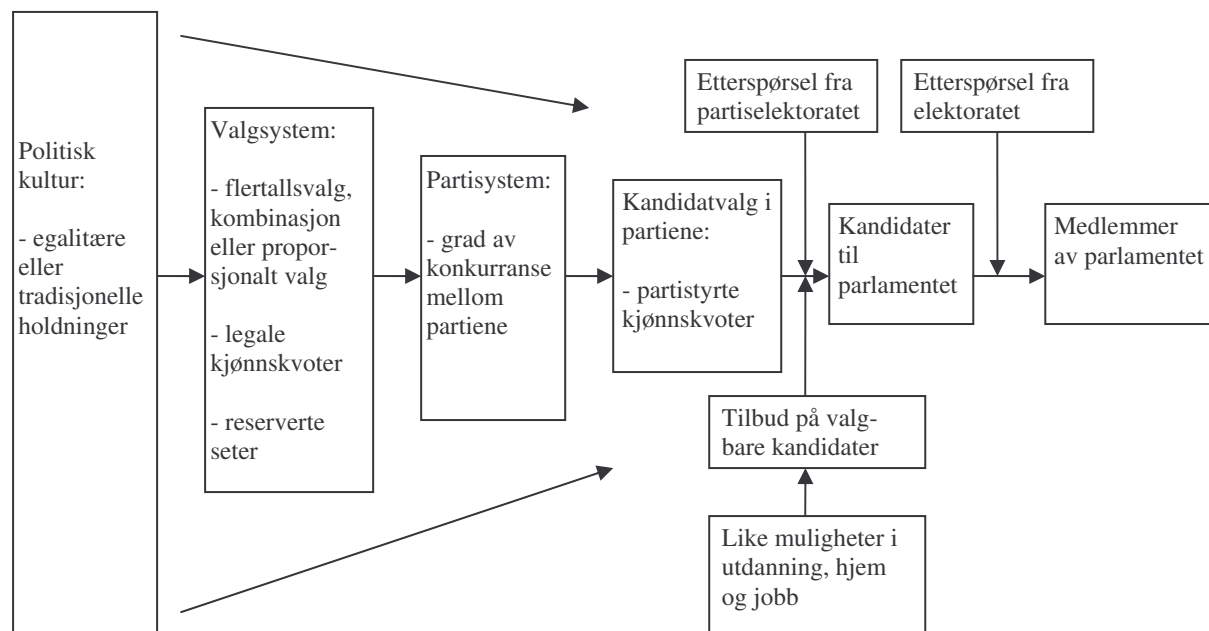
Sentralt i regresjonsanalyse står forholdet mellom observasjoner og uavhengige variabler. 30 observasjoner (30 enheter observert på ett tidspunkt) er i minste laget, og når antallet observasjoner synker under 30, anbefaler Hair et.al (2006: 195) kun bruk av bivariat regresjonsanalyse med én uavhengig variabel, for ideelt sett burde jeg hatt minst 50 observasjoner. Utvalgsstørrelsen har betydning både for statistisk forklaringskraft og generaliserbarhet. Førstnevnte referer til at kun sterke sammenhenger blir kartlagt med et lite

---

³ Midtbø (2007) bruker betegnelsen ”multivariat regresjonsanalyse”, men medgir at ”multippel” er et ”kanskje mer presist” begrep (Midtbø 2007: 97).

utvalg, mens sistnevnte baserer seg på at graden av generaliserbarhet øker jo flere observasjoner det er per uavhengige variabel. Forholdet bør aldri være mindre enn 5:1, og helst mellom 15:1 og 20:1 (Hair et.al 2006: 197). Gjennom en prosess med å eliminere uavhengige variabler med liten forklaringskraft eller manglende signifikans, vil jeg i den avsluttende analysen nærme meg et ideelt forhold mellom observasjoner og variabler. Generaliserbarhet er dog ikke kun avhengig av antallet observasjoner, og jeg ser tre begrensninger ved mitt datamateriale. For det første kan jeg i utgangspunktet bare si noe om ett tidspunkt, for det andre dekker jeg ikke hele Europa, og for det tredje er resten av verden utelatt. Om resultatene hadde blitt annerledes om jeg hadde valgt andre enheter til andre tidspunkter, er spørsmål som ligger utenfor rekkevidden av dette prosjektet. I denne sammenheng er det viktigste at jeg selv er klar over begrensningene i materialet, og om data er hentet fra Europa, betyr ikke det nødvendigvis at funnene ikke vil ha relevans også i andre verdensdeler. Jeg vil likevel være varsom med å generalisere utover Europa, da forklaringsmodeller fra Europa ikke alltid lar seg overføre til en ikke-europeisk kontekst (Stockemer 2008).

1.4 Teoretisk bakgrunnsmodell

Figur 1.1: Modell som viser prosessen bak valg av parlamentarikere. Min reviderte versjon av modellen presentert av Norris (2004: 183).

Siden min studie tar for seg kjønnsfordeling blant valgte parlamentarikere, bør jeg også se nærmere på prosessen som ligger bak de aktuelle valgene. Figur 1.1 på forrige side viser en skjematisk oversikt over prosessen bak valg av parlamentarikere, med hovedvekt på politiske faktorer, basert på Norris (2004: 183). Modellen starter med diffuse faktorer til venstre, og faktorene blir stadig mer konkrete ettersom en nærmer seg høyre side. Faktorene kan deles inn etter samme tredeling som min studie er basert på. Sosioøkonomiske faktorer, som "like muligheter i utdanning, hjem og jobb" og "tilbud på valgbare kandidater", blir dekket i kapittel 3, kulturelle variabler, som "politisk kultur" og "etterspørsel", er tema for kapittel 4, og politiske faktorer, som "valgssystem" og "partisystem", blir behandlet i kapittel 5.

Sistnevnte faktor, "partisystem", er en faktor Norris overser i sin originale modell, men jeg har bygget inn for å fange grad av konkurranse mellom partiene. Kittilson (2006: 24) bemerker at "competition between parties often opens up new windows of opportunity for women in political parties. Several scholars suggest that competitive pressures generated by rival parties motivate party change". Partisystemet er således en viktig faktor.

Norris' modell fanger likevel noe av det vesentlige med tanke på valg av parlamentarikere, og modellen passer godt som en introduksjon til temaet. Det kommer tydelig frem at kandidater ikke blir nominert og valgt uavhengig av kulturell kontekst, og modellen viser til flere alternative løsninger på hvordan parlamentarikere blir valgt: Valgsystemet kan være utformet med basis i flertallsvalg eller forholdstallsvalg, og inneholde legale kjønnskvoter så vel som reserverte seter for underrepresenterte grupper. Partienes valg av kandidater influeres av eksternt og internt valgsystem (interne partiregler kan også sette kjønnskvoter), og den bredere kulturelle og sosioøkonomiske konteksten. Kittilson (2006: kap. 2) fremhever mulighetsstrukturer som nøkkelen til økt kvinneandel i parlamentene, og peker på den politiske og den institusjonelle mulighetsstrukturen, som begge influerer partiene endogent så vel som eksogent. Eksogene politiske muligheter blir påvirket av volatilitet, nye saker og konkurranse i partisystemet, mens endogene politiske muligheter kan være reorganisering av makt innen partiet og endrede oppfatninger i partiledelsen. Eksogene institusjonelle muligheter er i stor grad styrt av valgsystemet, og endogene institusjonelle muligheter av intern partistruktur (Kittilson 2006: 21).

Den teoretiske bakgrunnsmodellen for valg av parlamentarikere gir et godt overblikk på prosessen, og setter valgene i en institusjonell og kulturell kontekst jeg skal komme tilbake til i den videre drøftelsen i studien.

1.5 Oppsummering

Målet med min studie er å tilføre statsvitenskapen en ny dimensjon i form av et queer perspektiv på kjønn, men jeg vil ikke bare fokusere på kjønn som praksis og roller. En viktig del av studien er å avklare allerede eksisterende hypoteser rundt parlamentarisk kjønnsfordeling i den statsvitenskapelige litteraturen, drøfte dem teoretisk og teste dem empirisk på 30 europeiske stater. Jeg opererer med en tredelt tilnærming, med uavhengige variabler sortert under sosioøkonomi, kultur og politikk. Etter et bakgrunnskapittel med fokus på historie og ulike normative begrunnelser for kjønnsbalanse som politisk ideal, følger de tre kapitlene om fremtredende uavhengige variabler. De fleste variablene er velkjente i litteraturen, og jeg er ikke den første som forklarer kjønnsfordeling ut fra kjønnsroller eller -ideologi (Stark, Wilcox og Thomas 2003; Paxton og Kunovich 2003). Min særegne queer tilnærming kommer tydeligst frem i teori og analyse av kjønn. For meg innebærer ikke en queer statsvitenskap nødvendigvis store metodiske omveltninger i forhold til tradisjonell statsvitenskap, for slik jeg ser det er hovedpoenget at kjønn blir betraktet som et fenomen i endring, og som et diskursivt fenomen.

Etter kapitlene med gjennomgang av sosioøkonomiske, kulturelle og politiske variablene, blir variablene med størst forklaringskraft hentet frem og brukt i en avsluttende multipl regressjonsanalyse. Analysen munner ut i en interaksjonsmodell som skal forklare store deler av variasjonen i parlamentarisk kjønnsfordeling.

Kapittel 2   Bakgrunn

2.1 Innledning

Demokratisering har i stor grad handlet om å inkludere flere mennesker i beslutningsprosessene, men i 1800-tallets demokratiseringsprosesser var det likevel sjelden aktuelt å inkludere kvinner i politikken. Snarere kunne overgangen fra et styresett som monarki til ”demokrati” (i praksis *male democracy*) svekke kvinners mulighet for innflytelse (McDonagh 2002: 535). Politikken var totalt dominert av menn, men det skulle ikke være. Mellom 1890 og 1994 fikk kvinner i 96 prosent av verdens stater retten til å stemme og stille til valg (Ramirez, Soysal og Shanahan 1997: 735), og formelt sett skulle demokratiet være en arena med likestilling mellom kjønnene. Formallikhet er dog ingen garanti for resultatlikhet, og per 30.oktober 2007 er kun 17,5 prosent av verdens parlamentarikere kvinner (IPU 2007a).

Intensjonen med dette kapittelet er å skissere en historisk og ideologisk bakgrunn, og jeg vil begynne med å fokusere på politikken som en arena forbeholdt de få, med strenge kriterier for deltakelse. Så tar jeg for meg utvidelsen av stemmeretten, og hvordan flere og flere menn ble inkludert, mens kvinnene som kollektiv fortsatt ble holdt utenfor. Neste del tar for seg kvinners inntog i politikken, med særlig fokus på kampen for kvinnelig stemmerett. Etter at stemmeretten var vunnet, ble oppmerksomheten etter hvert rettet mot den fortsatt skjeve kjønnsfordelingen i politiske forsamlinger. Dette er tema for kapittelets siste del som tar for seg normative begrunnelser for ønsket om kjønnsbalanse i demokratiske organer. Vidt forskjellige (og delvis motstridende) normative syn kan nemlig ligge til grunn for ønsket om jevn kjønnsfordeling, selv om det i dag synes å herske liten kontrovers om kjønnsbalanse som mål. Jeg deler begrunnelsene inn i to hovedkategorier, etter hvorvidt perspektivene er dominert av essensialistisk eller konstruktivistisk syn på kjønn, før jeg ser nærmere på konseptet ”representasjon”, og avslutter med en oppsummering av kapittelet.

2.2 Politikken som mannlig arena

Når Grofman (1993: 471) daterer demokratiets fødsel til Athen i år 507-508 før vår tidsregning, sikter han til et demokratisk system forbeholdt fåtallet som ble definert som frie menn: Verken slaver eller kvinner hadde mulighet til å delta i ”demokratiets fødsel”. Det samme mønsteret går igjen i senere forsøk på å etablere demokratiske systemer, der valgordninger og institusjoner først ble etablert med et elektorat hentet kun fra deler av den

mannlige befolkningen: "The voting franchise in most nations initially was restricted to property owners with long residency requirements" (Dalton 2002: 35). Deretter ble de demokratiske rettighetene utvidet til å gjelde flere grupper menn, og etter hvert ble også kvinner inkludert. Finland representerer i så måte et unntak, da både kvinner og menn ble innvilget stemmerett og valgbarhet samtidig, allerede i 1906 (Shvedova 2005: 34). Demokratier etablert etter 1945 har heller ikke gått gjennom de samme faser med skrittvis utvidelser av stemmeretten (Ramirez, Soysal og Shanahan 1997: 738), men for de fleste europeiske statene i denne studien vil likevel skrittvis utvidelser være normen. Utgangspunktet er altså et demokratisk system bestående kun av menn og dermed ikke et fullverdig demokrati, men et såkalt *male democracy* (Collier og Levitsky 1997: 438-440). Inglehart, Norris og Welzel (2003: 91) presenterer inkludering av kvinner som en forutsetning for demokrati: "In a sense the link between women's representation and democracy should be self-evident, since women account for over half of the population of most societies: if this majority doesn't have full political rights, the society is not democratic".

Ifølge Dahl (1971: 4-5) består demokratisering av minst to dimensjoner; offentlig konkurranse og retten til å delta (*contestation* og *inclusiveness*). Den første dimensjonen krever flere politiske alternativer som stiller til valg på noenlunde like premisser, mens den andre dimensjonen omhandler bredden i demokratiet, eksemplifisert gjennom hvor mange som har stemmerett. Dahl (1971: 5) påpeker at variablene kan variere uavhengig av hverandre, og trekker frem to motsetninger: Sveits, som hadde et fullt utviklet system for konkurranse uten at kvinner hadde stemmerett ved nasjonale valg, og Sovjetunionen, hvor konkurranse var så godt som fraværende men det likevel var universell stemmerett.

Med utgangspunkt i politikken som mannlig arena, vil min tilnærming konsentrere seg om kvinners kamp for å bli inkludert i demokratiet, først ved å få stemmerett, deretter ved å bli valgt inn i parlamentene, og til slutt ved å bli valgt inn i parlamentene på lik linje med menn. Jeg berører således Dahls andre dimensjon, *inclusiveness*, mens den første dimensjonen, *contestation*, i stor grad vil bli tatt for gitt: Jeg skriver om kvinners kamp for å bli inkludert i allerede etablerte politiske konkurranser (demokratiske systemer).

2.2.1 Utvidelse av stemmeretten

Selv om en del land var tidligere ute med å gi utvalgte kvinner rett til å stemme ved lokalvalg (Ray 1918: 469-470), regnes New Zealand likevel som det første landet der kvinner fikk full stemmerett, og det skjedde ved parlamentsvalget i 1893. Da hadde en økende andel av den mannlige befolkningen allerede hatt stemmerett siden det første valget i 1853. Shvedova

(2005: 34) gjør dog oppmerksom på at stemmerett bare er én av de to mest fundamentale rettighetene i et demokrati, og at den andre rettigheten er valgbarhet. I en stat som Nederland oppnådde kvinner faktisk valgbarhet før stemmerett, og således kunne det skje at landets første kvinnelige parlamentariker ble valgt uten selv å ha hatt muligheten til å stemme (Ogg 1919: 115).

”Demokrati” som begrep oppsto i en mannlig kontekst, og utgangspunktet var derfor et demokrati for, av og med menn. ”Historically, citizenship was gendered [...]. The abstract category of citizen was male; thus men were the bearers of civil, political, and social rights” (Ramirez, Soysal og Shanahan 1997: 735). Helt fra antikkens Hellas har det politiske idealet vært et elektorat bestående av ”frie og uavhengige borgere”, et krav som i utgangspunktet ekskluderte kvinner og slaver, og som i demokratiseringsforsøk på 1800-tallet stort sett kun ga stemmerett til menn med fast eiendom; ”the equality of the male citizen in relation to other men depended on his ability to control and dominate women, children, and servants in his own household” (Clark 1996: 265-266). Jeg finner den samme tankegangen i antikkens familiebegrep, som inkluderte alle medlemmene i husholdet utenom mannen: ”Familien var synonym med *huslyden*, dei personane i hushaldet som husfaren gjennom blodsband eller lovverket hadde autoriteten over” (Sogner 2003: 14, kursivering i original). Økonomisk uavhengighet ble betraktet som en sentral forutsetning for å kunne ta politiske beslutninger på egenhånd (Clark 1996: 267).

Tidlige bevegelser for stemmerettsutvidelse utfordret ikke denne forestillingen, og i kampen for å inkludere arbeiderklassen i valgprosessen ble det satt likhetstegn mellom ”arbeiderklasse” og ”arbeidermenn” (McClelland 1996: 136), noe klasseretorikken bygget opp under (Clark 1996: 264). Graden av radikalitet i kravene kunne variere, men det var enighet om hvilke grupper som fortsatt skulle holdes utenfor; ”paupers, criminals, lunatics, and, not least, women” (McClelland 1996: 136).

Rundt begynnelsen av 1900-tallet fremstilte den borgerlige pressen i Sverige arbeiderklassen som uten selvstendighet, fornuft eller fremtidshensyn. ”I arbetarpresen pågick vid samma tid en kamp om att definiera det traditionella familjeorienterade och känslosamma som kvinnligt och det förnuftiga, samhällstillvända och framtidsorienterade som manligt” (Martinsson 2001: 29). Parallellen til den senere debatten om kvinnelig stemmerett er åpenbar, men en vesentlig forskjell er likevel det manglende forsøket på å omdefinere antatt negative egenskaper til positive, slik en del kvinneforkjempere har gjort når de har ment at kvinner bringer særegne ”kvinnelige” verdier inn i politikken og derfor må inkluderes. Arbeiderklassens menn hadde heller som strategi å distansere seg fra kvinner. ”By

manipulating the middle-class ideology of domesticity, Chartists insisted that the class-based privileges of separate spheres – citizenship for men, domestic motherhood for women – become universalized markers of gender”, skriver Clark (1996: 278) om Storbritannia, og legger til at strategien ga styrke til kravet om mannlig stemmerett samtidig som den la grunnlag for reformer som begrenset kvinners (og barns) mulighet til arbeid i fabrikker og gruver. Datidens kvinnebevegelse protesterte mot lovene som de oppfattet som en degradering av kvinnen og en hindring for deres økonomiske fremgang (Feuer 1988: 233). Kvinner og barn ble kategorisert sammen som tilhørende i hjemmet, og med idealet om at de skulle være økonomisk avhengige av en mannlig ”breadwinner”, kunne arbeiderklassens menn skape sin uavhengighet ved å forsterke kvinnenens avhengighet av dem. Det ble et sentralt krav at arbeidermenn skulle tjene nok til å forsørge sine familier (”family wage”); ”the idea that to be independent a man should be able to maintain not only himself but his *dependents* as well” (McClelland 1996: 286, min kursivering).

Arbeiderklassens strategi må sees på bakgrunn av samtidige holdninger og tankesett. En konservativ tenker som Edmund Burke forfektet eksempelvis det syn at kun overklassen kunne deles inn i kjønn, som ”gentlemen and ladies”, i motsetning til lavere samfunnslag som ble forstått som et kjønnsløst ”swinish multitude” (Clark 1996: 267). Å styrke kjønnskiller hos arbeiderklassen kunne dermed gi ekstra styrke til et krav om at arbeiderklassens menn skulle inkluderes i demokratiske prosesser.

I neste omgang ble likevel kjønnskillene utfordret. ”Women's franchise movements arose from contradictions between the abstract individual and the gendered boundaries separating the public domain and the familial domain”, hevder Ramirez, Soysal og Shanahan (1997: 736). Kvinner godtok ikke lenger kun hjemmet som legitimt domene, og hvorfor skulle det abstrakte individet kun være en mann?

2.3 Kvinner inn i politikken

”Citizens in the United States were defined as white men whose work made them independent individuals and hence prepared to participate in democratic civic life” (Gullett 2000: 573). Forkjempere for kvinnelig stemmerett svarte blant annet ved å vise til det viktige arbeidet kvinner utførte i hjem, kirker og samfunn; ”women's work was the work of citizens” (Gullett 2000: 574). Mary Wollstonecraft delte dette synet, og mente at kvinner fortjente stemmerett, ”for as rational mothers they contributed to civic virtue” (Clark 1996: 268). I bevegelsen for kvinnelig stemmerett ble moderskap og ekteskap sett på som et sentralt

grunnlag for retten til å stemme (McGlen og O'Connor 1995: 7). Sammenhengen mellom vern av hjem og barn på den ene side, og politisk innflytelse på den andre, ble trukket frem for å styrke argumentet om kvinnelig stemmerett: "Here were the natural guardians of childhood debarred from the highest office in its defense" (Howe 1909: 560). For andre feminister ble retten til å stemme satt i sammenheng med retten til arbeid. Rhoda Garrett argumenterte for at frihet i arbeidslivet var hovedgrunnen bak kravet om kvinnelig medbestemmelse; "political power and political independence go hand in hand with industrial power and industrial independence" (Feuer 1988: 238). Økonomisk uavhengighet skulle sikre grunnlaget for politisk medbestemmelsesrett, og sentrale krav var eiendomsrett og retten til å tjene egne penger og ta høyere utdanning: "These rights were vital for raising married women's status from childlike dependence on a husband and for giving widows and single women some way of living on their own instead of as a poor relation in their father's or brother's or son's household" (Lorber 1998: 2). Argumentasjonen for kvinnelig stemmerett var altså todelt: På den ene siden ble stemmeretten sett på som en forlengelse av kvinnens tradisjonelle rolle i hjemmet, og på den andre siden som en del av et brudd med den tradisjonelle rollen i retning av selvstendige kvinner. McDonagh (2002: 547) bemerker at "reformers paradoxically combined liberal arguments based on individual equality with ascriptive arguments based on the value of women's maternal group difference".

I de fleste land ble det dannet organisasjoner for kvinnelig stemmerett, og bevegelsen fikk snart et internasjonalt preg, noe som er med på å rettferdiggjøre min bruk av eksempler fra land utenfor Europa. Da International Woman Suffrage Alliance ble dannet i 1904 inkluderte den ti nasjonale stemmerettsorganisasjoner, og ti år senere var antallet økt til 25 (Rupp 1994: 1575). På dette tidspunktet hadde kvinner stemmerett på lik linje med menn i kun tre stater; New Zealand, Australia og Finland; men disse seirene "were not regarded elsewhere as examples of local color, but as markers of a transnational development of worldwide significance" (Ramirez, Soysal og Shanahan 1997: 737). Andre steders erfaringer med utvidet stemmerett både på lokalt, regionalt og statlig nivå sto sentralt i den offentlige debatten der kvinner ennå ikke hadde vunnet stemmeretten (se f.eks. Howe 1909; Jones 1910).

Ramirez, Soysal og Shanahan (1997: 737-738) peker på at kvinnelig stemmerett kom i to bølger. En liten bølge mellom 1900 og 1930 foregikk hovedsakelig i Europa og settes i sammenheng med kvinnenes innsats under første verdenskrig (Lorber 1998: 2), mens den store bølgen som fulgte dekoloniseringen mellom 1930 og 1980 sørget for at kvinner fikk stemmerett i like mange land som menn. Etter 1945 ga ingen nye uavhengige stater stemmerett kun til menn: Universell stemmerett var etablert som global norm, men til

skuffelse for lederne i stemmerettsbevegelsen var ikke avskaffelse av legale barrierer for deltakelse nok til å resultere i kjønnslikestilling på den politiske arena (McGlen og O'Connor 1995: 59). Mens *first-wave feminism* hadde konsentrert seg om like rettigheter og stemmerett til kvinner, var *second-wave feminism* fra 1960- og 1970-tallet opptatt av å gi kvinner like muligheter som menn på en rekke områder, deriblant lik representasjon i parlamenter (Matland 2005: 100; Kittilson 2006: 12). Squires (1999) presenterer tre feministiske bølger, med fokus på henholdsvis likhet (kvinner er også borgere og fortjener like rettigheter), forskjell (kvinner og menn er så ulike at representasjonen kategoriene imellom må være jevn) og mangfold (mennesker er ulike og har individuelle kjønnsuttrykk, men skal ha like muligheter). Mangfoldsperspektivet representerer *third-wave feminism*, og bryter med grunnlaget for de foregående perspektivene: "The diversity perspective is not located on either side of the equality/difference divide, but rather gains its definition from its commitment to deconstructing the division itself", skriver Squires (1999: 124).

De ulike feministiske bølgene figurerer i bakgrunnen for argumentasjonene som blir brukt for å fremme kjønnsbalanse som mål i politikken, som er tema for neste del av kapittelet.

2.4 Kjønnsbalanse som politisk ideal

I dag synes det å råde stor enighet om jevn kjønnsfordeling som et politisk ideal. Uenighetene handler i større grad om ulike begrunnelser for idealet, og ulike strategier for å realisere idealet. Flere internasjonale avtaler har tatt opp viktigheten av å inkludere flere kvinner i demokratiske prosesser. Blant de viktigste er FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (paragrafene 2 og 25) og FNs konvensjon om å avskaffe alle former for diskriminering mot kvinner (paragraf 7). Å sikre kvinner like muligheter som menn for demokratisk deltakelse er også en sentral del av FNs tredje tusenårs mål som omhandler likestilling (UN Millennium Project 2005: 104). FNs arbeidsgruppe oppgir tre grunner for å fokusere på politisk deltakelse. For det første blir like muligheter i politikken betraktet som en menneskerett, for det andre mener utvalget at lik representasjon er nødvendig for å ivareta "kvinnelige interesser", og for det tredje mener utvalget at økt kvinneandel øker kvaliteten i den politiske styringen (UN Millennium Project 2005: 104-105). Mens det første punktet først og fremst er et moralsk standpunkt, bygger de to andre punktene på forskning som antyder at kvinnelige folkevalgte prioriterer annerledes enn mannlige kollegaer (i større grad støtte til kvinner, barn og familier) og en positiv korrelasjon mellom kvinnelig deltakelse og redusert korrupsjon. FN-utvalget får støtte fra diverse forskere: Tremblay (1998) finner at

kvinner i det kanadiske parlamentet i større grad enn menn engasjerer seg for ”kvinnelige” interesser, Thomas (1991) gjør tilsvarende funn i tolv amerikanske delstater, og Kittilson (2006: 14-15) og Wängnerud (2000: 144) oppsummerer en rekke liknende funn. Raaum (2004: 142-143) påpeker dog at ”in most countries, so far at least, so few women have been elected to most political bodies that is has been considered premature to explore what impact they may have had either on the substance of public policies or on political procedyres”.

Når det gjelder korrupsjon, spør Shvedova (2005: 46): ”Is it a coincidence that countries where corruption occurs on only a small or a moderate scale seem to have a higher rate of women’s representation in elected bodies?” Shvedova mener dog at påvirkningen foregår i motsatt retning, ved at korrupsjon skremmer kvinner bort fra politikken. Sung (2003) mener på sin side at sammenhengen mellom lite korrupsjon og stor kvinneandel er spuriøs: ”Liberal democratic structures and ideology that promote equality, fairness, and meritocracy also encourage and create realistic opportunities for female participation in executive and legislative positions of leadership” (Sung 2003: 718). Argumentet minner om et generelt argument om at høyere grad av institusjonalisering og klare regler er fordelaktig for nye grupper (som kvinner har blitt forstått som i politikken) så lenge reglene ikke eksplisitt diskriminerer disse gruppene (Caul 1999: 81; Kittilson 2006: 29).

2.4.1 Essensialisme og konstruktivisme

Generelt kan de normative begrunnelsene for jevn kjønnsfordeling i parlamentene deles inn i to hovedkategorier ut fra om de er basert på et essensialistisk eller konstruktivistisk syn på kjønn. Jeg vil her gi en kort redegjørelse for hva jeg legger i begrepene essensialisme og konstruktivisme, før jeg gjennomgår argumentasjon knyttet til hver retning.

Essensialisme blir av Diana Fuss definert som ”a belief in true essence – that which is most irreducible, unchanging, and therefore constitutive of a given person or thing” (gjengitt i Squires 1999: 66). Kjønn blir i et essensialistisk perspektiv betraktet som fastlagt og fastlåst, som ”en uforänderlig dimension av identiteten” (Martinsson 1994: 11). Den første kjønnsforskningen kan sies å ha tilhørt en essensialistisk tradisjon: Menns og kvinners sosiale roller ble sett på som uttrykk for, og resultat av, iboende, naturlige forskjeller mellom kjønnene (Lundahl 1998: 94).

Konstruktivisme ser personlighet som sosialt, kulturelt, språklig og/eller eksistensielt konstruert (Svare 2001: 304), og hovedbidraget til kjønnsdebatten er skillet mellom biologisk og sosialt kjønn (Squires 1999: 55). Løsrivelsen av det sosiale fra det biologiske var det Moi (1998: 23-24) omtaler som ”et slagkraftig forsvar mot reaksjonær kjønnspolitikk basert på

biologisk determinisme”. I et rent essensialistisk perspektiv ville sosialisering i seg selv ikke bli sett på som relevant fordi en antok at det var biologien som bestemte atferden (Johansen Arnegaard og Svarstad 2002), mens konstruktivistiske teoretikere avkler denne argumentasjonen ved ganske enkelt å påpeke sammenhengen mellom kjønnet sosialisering og kjønnet atferd. Konstruktivismen kan dog tendere mot å fremstille biologisk kjønn som essensen det sosiale kjønn bygger på (Moi 1998: 21-22), og Hernes (1982: 89, kursivering i original) skriver at ”begrepet *sosialt kjønn* signaliserer den potensielle sammenhengen mellom kjønn, meninger og interesser”.⁴ Det er således en fare for å at det biologiske gjør det sosiale til det naturlige. Denne kritikken har skapt grunnlag for dekonstruksjon av kjønn.

Dekonstruktivistiske tenkere som Judith Butler utfordrer skillet mellom biologisk og sosialt kjønn, og selv om Butler skulle godta biologisk kjønn som binært (noe hun for øvrig ikke gjør), mener hun det ikke er noen grunn til at anta at sosialt kjønn skulle følge samme todeling (Butler 1999: 10). Kjønn blir betraktet som forestilte fellesskap (Martinsson 1994: 10-11; jamfør Anderson 1996), men en avviser ikke at kjønn eksisterer, for både forestilte fellesskap og sosiale konstruksjoner er i høyeste grad eksisterende. Poenget er å avvise troen på kjønnet atferd som et naturlig fenomen. Lövkrona (1999: 17) bemerker at ledende teoretikere, ”[s]åväl Laqueur som Butler avvisar tanken att det biologiska könet skulle vara bestämmande för det sociala, d.v.s. att socialt kön skulle vara en tolkning av biologiska skillnader. Istället hävdar de att kroppen tolkas i könsliga termer utifrån det sociala könet”. Butler (1999: 10-11) utfordrer konseptet ”biologisk kjønn”, og spør eksempelvis om det er basert på natur, anatomi, kromosomer eller hormoner. Ved å destabilisere biologisk kjønn, ønsker hun å vise at biologisk kjønn bare er en tolkning av sosialt kjønn.

Både Lundahl (1999: 91) og Squires (1999: 66) påpeker at det ikke er vanntette skott mellom essensialisme og konstruktivisme. Konstruktivisme kan nærme seg essensialisme i den grad en universaliserer og fortsatt opererer med mannlige og kvinnelige essenser, selv om en tilskriver disse sosiale og historiske forhold fremfor biologi (Squires 1999: 67). Faren er at kultur blir like determinerende som biologi var i ren essensialisme (Butler 1999: 12), og med Lundahl (1999: 96) kan jeg omtale denne retningen som kontekstbunden essensialisme, eller jeg kan følge Svare (2001: 305) og kalle den livsstilskonstruktivisme.

---

⁴ Hernes' bruk av *sosialt kjønn* versus *kjønn* antyder at hun betrakter kjønn som sådan som et grunnleggende biologisk fenomen. En alternativ tilnærming i tråd med queer teori ville være å betrakte meninger og interesser som uttrykk for kjønn som sosial konstruksjon. Det gjør ”den potensielle sammenhengen mellom kjønn, interesser og meninger” (Hernes 1982: 84) enklere å forstå fordi forklaringen blir frigjort fra biologi.

2.4.2 Essensialistisk argumentasjon

I et essensialistisk perspektiv vil utgangspunktet være at kvinner og menn har en ulik iboende essens og dermed mer eller mindre automatisk har vesensforskjellige politiske interesser. De politiske aktørene blir kjønnet, og i en patriarkalsk tradisjon kan dette føre til at en avviser kvinner i parlamentene av den grunn at den kvinnelige essens ikke sees på som forenlig med offentlige opptredener. Egenskaper som har blitt betraktet som viktige i politikken, som eksempelvis selvstendighet, fornuft, overblikk og aktivitet, har blitt knyttet til menn ved at motsatsene ble knyttet til kvinner i en kjønnet dikotomi. Mannlighet har blitt konstruert ved å gjøre kvinnelighet til noe annerledes (Martinsson 2001: 25), og politikken har blitt definert som forbeholdt mannligheten. Dermed blir kvinnelige politikere et avvik. Grunnen til at begrepet ”kvinnelig(e) politiker(e)” er over tre ganger så hyppig brukt i norske aviser som ”mannlig(e) politiker(e)”⁵ kan ikke forklares med at det er flere kvinnelige politikere, men ved at kvinnelige politikere i større grad enn menn opplever å bli forstått som kjønn. Mediene spiller absolutt en rolle når ”embodiment is always seen as relevant for the female politician while the male politician has found it easier to be accepted as a disembodied political agent. This is despite, or because of, the normative masculinity of political styles” (Sawer 2000: 366). Jeg vil vektlegge ”because” heller enn ”despite”, da jeg antar at mannlighet lettere blir usynlig i en mannlig sfære, mens kvinnelighet vil skille seg ut. Problemet forsterkes jo færre kvinner det er i forsamlingen, og kvinner risikerer å bli stereotypifisert: De er ikke lenger enkeltindivider, men representanter for kvinnekjønn som sådan (Krogstad 1999: 48; Skjeie 1992: 206). Menn er bare politikere, mens kvinner er kjønn (kvinnelige politikere).

Essensialisme kan lett utnyttes til å forsvare skjevheter i samfunnet fordi de blir betraktet som naturlige konsekvenser av biologiske forskjeller. Forventningen om at kvinner skulle ta seg av huslige sysler ble eksempelvis begrunnet biologisk ved å vise til livmoren (Laqueur 1990: 155), mens offentligheten ble betraktet som en arena for menn. Argumentet om separate sfærer ble underbygget ved å vise til religiøse skrifter, og en hevdet at brudd med de ”naturlige” rollene ville ødelegge samfunnet (McGlen og O’Connor 1995: 27). Studier fra Massachusetts viser at mannlige motstandere av kvinnelig stemmerett brukte abstrakte, teologiske og biologiske argumenter, mens kvinnelige motstandere fokuserte på at kvinnelig deltakelse i politikken ville undergrave hjemmet som en kvinnelig sosial institusjon

---

⁵ Søk i databasen Atekst for norske papiraviser ga 686 treff for ”kvinnelige politikere”, 208 for ”mannlige politikere”, 218 for ”kvinnelig politiker” og 64 for ”mannlig politiker”. <http://www.retriever-info.com/services/archive.html> (søk foretatt 10.april 2008)

(Stevenson 1979: 89). Kvinnelighet ble definert gjennom atferd, og motstanderne "thought that when a woman voted, she was not acting like a woman but like a man. As a result, casting a ballot jeopardized a woman's identity as a woman" (Stevenson 1979: 92). Kvinners deltakelse i politikken innebar for disse grupperingene en undergraving av skillet mellom en mannlig offentlig sfære styrt av fornuft og makt, og en kvinnelig privat sfære dominert av hjerte og moral. Arbeidsdelingen var nok helst et resultat av industrialiseringen, men ble fremstilt som en naturlov (Marshall 1986: 333). Dette gjorde at kvinnene som kjempet mot kvinnelig stemmerett ikke kunne ta i bruk tradisjonelle politiske virkemidler, da det for dem ville innebære et brudd med kvinneligheten. Kvinnene definerte sin aktivitet som *education* og nøyde seg med å ta imot interesserte i lokaler som simulerte en hjemlig atmosfære. Demonstrasjoner og folketaler var forbeholdt menn (Stevenson 1979: 81-84). Den strenge kjønnsdelingen finner sin parallell i senere kvinnelige politikere som har blitt beskyldt for i sin gjerning "å ha konvertert fra sitt kjønn" (Krogstad 1999: 47). Jeg vil dog hevde at muligheten for å sette sin kjønnsidentitet på spill eller konvertere fra sitt kjønn, undergraver essensialismens påstand om kjønn som iboende grunnlag for handlinger.

Historisk sett har essensialisme hovedsakelig blitt brukt som et argument *mot* kvinners politiske deltakelse (Wängnerud 2000: 144), men essensialisme kan også brukes i stikk motsatt hensikt, som et argument for å jevne ut skjevhetene fordi det trengs kvinnelige perspektiver som et nødvendig supplement til mannlige perspektiver. Essensialisme bygger på dikotomier, som mann/kvinne, kultur/natur, fornuft/følelser, og det kan hevdes at en helhetlig politisk styring krever eksempelvis både fornuft (menn) og følelser (kvinner). Kvinner må således inn i parlamentene først og fremst i kraft av sitt kjønn, som representanter for det som kalles "myke verdier" så vel som moralske voktere (Gullett 2000: 574). "Difference arguments may encompass the view that women, particularly if they achieve critical mass, will bring a different way of doing politics as well as different policy perspectives" (Sawer 2000: 365).⁶ Perspektivet medfører således en forventning om at flere kvinner i politikken vil endre politikken karakter fordi kvinner sees på som bærere av en annerledes politisk kultur. Dikotomien mann/kvinne gjenspeiles ikke bare i to sosiale kjønn, men også to spesifikt politiske kjønn, som i en essensialistisk tradisjon vil bli betraktet som medfødt med samstemmighet mellom biologisk, sosialt og politisk kjønn. Samstemmigheten oppfattes så naturlig og selvsagt at en innen essensialismen ikke skiller mellom eksempelvis biologisk og sosialt kjønn.

---

⁶ "Critical mass" har i litteraturen blitt plassert mellom 10 og 35 prosent. Kittilson (2006: 63) tar utgangspunkt i 20 prosent. Dahlerup (2005: 142) omtaler 30-40 prosent som "critical minority".

2.4.3 Konstruktivistisk argumentasjon

Et konstruktivistisk perspektiv på kjønn avviser ikke forskjeller mellom kjønnene, men finner årsakene til forskjellene heller i kultur enn natur. Målet er å oppheve strukturell (kjønnet) undertrykkelse: Kvinner skal ha like politiske muligheter som menn uten at det forutsettes at kvinner av natur er annerledes enn menn. Antakelsene er at politisk talent ikke er knyttet til kun ett kjønn, og at kvinnelig underrepresentasjon skyldes direkte eller indirekte diskriminering (Sawer 2000: 365).

Likestillings- og diskrimineringsombud Beate Gangås markerte avstand til essensialisme da hun i forkant av det norske lokalvalget i 2007 oppfordret velgerne til å gi ekstra stemmer til minoritetsgrupper: "Det er ikke med en biologisk begrunnelse jeg vil at velgerne skal stemme inn kvinner, innvandrere, funksjonshemmede, unge, lesbiske og homofile kandidater. Jeg mener at erfaringene disse kandidatene har med seg må representeres i kommunestyrene" (Gangås 2007). Selv om disse erfaringene kan sies å være produkter av sosiale konstruksjoner, gjør ikke det erfaringene mindre ekte. Her vil jeg trekke en parallell mellom kjønnsbegrepet og nasjonsbegrepet, og følge Andersons (1996: 19-20) advarsel mot å sidestille "skapelse" med "falskhet": "Faktisk er det slik at alle samfunn som er større enn den opprinnelige landsbyens ansikt-til-ansikt fellesskap (og kanskje til og med disse), er forestilte". Fellesskapet oppleves som reelt når individet internaliserer en kjønn identitet: "Human infants are defined in terms of gender from their earliest appearance, the environment of infancy is structured in terms of gender, and children come early to an embodied identification of themselves as gendered" (Jenkins 2004: 60).

Jeg har et dekonstruktivistisk perspektiv på kjønn som utgangspunkt for denne oppgaven. Jeg betrakter kjønn kun som relevant gjennom kategoriseringens konsekvenser. Mennesker deles inn i to hovedkategorier og blir på denne bakgrunn utsatt for ulik behandling og ulike forventninger, selv om forskjellene kan være vel så store innenfor, som mellom, kjønnskategoriene. Dette skaper en strukturell skjevhet som også får politiske konsekvenser, og derfor er kjønn i aller høyeste grad relevant som en analytisk kategori. Martinsson (2000: 85) gir således en dekonstruktivistisk argumentasjon for jevnere kjønnsfordeling: "De som kallas kvinnor skall inte in i parlamentet för att de har speciella erfarenheter utan för att de givits ett namn som under lång tid definierat ut dem från det politiska fältet".

Dette leder frem til min antakelse om at kjønnete uttrykk vil variere med kontekst, og dette er i tråd med moderne kjønnsforskning som betrakter "kjønn som en relasjon. Det innebærer at man ikke ser kjønn som noe fastlagt som ligger der og venter på å bli oppdaget, men heller som noe som blir til i ulike mellommenneskelige relasjoner" (Johansen Arnegaard

og Svarstad, 2002: 275). Nettopp derfor ser jeg det som så sentralt i denne studien å kartlegge kontekstene gjennom å sette fokus på sosioøkonomiske, kulturelle og politiske variabler som ulike premisser for kjønnet deltakelse i politikken. Jeg ser ikke kjønn som noe fastlagt, men noe som stadig skapes og gjenskapes, og dermed antar jeg at ulike kontekster vil gi ulike kjønnskonstruksjoner som igjen vil ha ulik innvirkning på kjønn i politikken.

2.4.4 Representasjon

Det finnes argumenter som går på tvers av skillet mellom essensialisme og konstruktivisme. Et eksempel på det er argumentet om representasjon: Kjønnbalanse blir et politisk ideal fordi kvinner og menn har antatt ulike politiske interesser som begge må vektlegges i samme grad. Kvinner og menns politiske interesser kan settes i sammenheng med både essensialisme og konstruktivisme, avhengig av om en antar at interessen er medfødt eller sosialt skapt.

Et vesentlig spørsmål i denne sammenhengen blir uansett: Hva er "kvinnelig" versus "mannlig" interesse? Tankegangen forutsetter kjønnene som basis for to gjensidig utelukkende og motsatte kategorier, som internt er homogene. Dette siste aspektet danner grunnlag for diskusjoner om hva som er "korrekte" kvinnelige (og mannlige) interesser, holdninger og strategier, og forestillinger om kjønn som kollektive subjekter ender dermed raskt opp som hersketeknikker (Martinsson 2001: 32-33). Universaliseringen gjør at minoriteter innen kollektivet kan oppleve å bli ytterligere marginalisert: "Feminist organizations that appeal to "sisterhood" have portrayed that sisterhood primarily in terms that reflected the concerns of the dominant (White middle-class) groups in the movement" (Mansbridge 1999: 638). Butler (1999: 3-4) påpeker at "representasjon" av kvinner er med på å skape normer om kvinnelighet. Når Hernes (1982: 38) knytter kjønnsbestemte interesser til reproduksjon, og nevner barnefødsler som en "varig" kvinneinteresse, kan det signalisere en norm om at kvinner skal føde barn for å leve opp til kvinneligheten.

Om det likevel fantes en genuin motsetning mellom "kvinnelige" og "mannelige" interesser, er det merkelig at ingen forsøk på å etablere egne kvinnepartier har vist seg som noen langvarig suksess (Styrkårsdottir 2006; Matland 2003: 328). Johansen Arnegaard og Svarstad (2002: 294) slår fast: "Oppfatningen om den universelle kvinne hvis interesse står i motsetning til den universelle mann, har liten forankring i virkeligheten. I mange situasjoner er forskjeller mellom kvinner viktigere enn forskjeller mellom kvinner og menn. Dette er ikke vanskelig å forstå dersom f.eks. klasseperspektivet inkluderes". Andre kompliserende faktorer kan være etnisitet, rase og ideologiske forskjeller (Sawer 2000: 375), så vel som kulturell bakgrunn og utdanning (Shvedova 2005: 33). Pitkin (1967) viser også til den vesentlige

forskjellen mellom *standing for* og *acting for*: At du tilhører en sosial kategori betyr ikke nødvendigvis at du vil handle i tråd med denne kategoriens (presumptivt enhetlige) interesser. Dette tilsvarer skillet mellom deskriptiv/sosial representasjon og politisk representasjon.

”It is easier to raise doubts about the ability of men to represent women than to put the positive case concerning whether women’s interests will be better represented by women”, påpeker Sawyer (2000: 363). Et viktig spørsmål blir hvordan det er forventet at kvinnelige politikere skal representere kvinner som sådan. Er det snakk om representasjon av interesser, idéer, verdier, perspektiver, kollektivt formidlede erfaringer eller kroppslige erfaringer (Sawyer 2000: 362), og kan vi anta at alle disse formene for representasjon sammenfaller i to retninger, med kvinner på den ene siden og menn på den andre? Selv om Wängnerud medgir at konseptet kvinnelig interesse er kontroversielt, gir hun en sosiologisk forklaring: Kvinners livserfaringer skiller seg fra menn med tanke på arbeidsliv, utdanning, barn og omsorg, og dermed utvikles ”a different way of looking at politics” (Wängnerud 2000: 144). Dette perspektivet nærmer seg universaliseringen kjent fra kontekstbunden essensialisme og livsstilskonstruktivism, og minner om tilnærmingen til Hernes (1982).

2.5 Oppsummering

De siste hundre årene har kvinner i stadig større grad vunnet innpass i parlamentariske prosesser, men fortsatt er det store flertallet av parlamentarikere menn. I dette kapittelet har jeg skissert den historiske utviklingen, med fokus på argumentasjoner som har blitt benyttet først med tanke på stemmerett til kvinner, deretter med hensyn til kjønnsbalanse i parlamentene. Jeg har særlig konsentrert meg om skillet mellom essensialistisk og konstruktivistisk argumentasjon, ispedd noen dekonstruktivistiske perspektiver. Jeg har også problematisert begrepet ”representasjon”.

Min hensikt med dette bakgrunnkapittelet har vært å etablere et rammeverk for å forstå de ulike tilnærmingene til kjønnsrepresentasjon i politikken. Kjønn har tradisjonelt blitt sett på som et hinder for kvinners politiske deltakelse, men har også skapt en forventning om at kvinner som kategori skal utøve politikk annerledes enn menn som kategori. Disse tankene preger fortsatt den politiske diskursen, selv om perspektivene har blitt utfordret og nyansert.

Kapittel 3 Sosioøkonomi: Kjønn som praksis og patriarkalsk likestilling

3.1 Innledning

Rike europeiske land som Norge, Finland og Sverige har den høyeste kvinneandelen blant sine parlamentarikere, mens fattigere land som Romania, Ungarn og Malta har lavest kvinneandel i Europa. Dermed er det nærliggende å anta en sammenheng mellom sosioøkonomiske variabler og andel kvinner i parlamentet. For å kartlegge dette benytter jeg meg av to typer uavhengige variabler, som enten beskriver hvordan kjønn som praksis blir manifestert gjennom innbyggerne i den enkelte staten, eller sier noe om generelle egenskaper ved staten.

Jeg vil begynne med en teoretisk avklaring av hvorfor sosioøkonomiske variabler er forventet å ha en effekt og hvordan denne er behandlet i den relevante litteraturen. Deretter vil jeg gjøre en empirisk undersøkelse der jeg sammenlikner teori med funn fra de tretti europeiske statene som er del av min studie. I tillegg til økonomisk utvikling målt som brutto nasjonalprodukt per kapita og økonomisk fordeling i form av Gini-indeksen, vil jeg se nærmere på variablene kvinneandel innen utdanning og lønnsarbeid, lønnsforskjeller og deltidsarbeid, og velferdsstatens omfang målt i utgifter til sosiale tiltak generelt og familier og barn spesielt.

3.2 Teori

Utgangspunktet for dette kapittelet er å se på effekten av sosioøkonomiske variabler når andre variabler forsøkes holdt konstante. Hvordan sosioøkonomiske variabler eventuelt påvirker andre uavhengige variabler, er således et tema som først blir behandlet senere.

Butler (2004: 1) beskriver kjønn som "a practice of improvisation within a scene of constraint". Hvor mange kvinner og menn som tar høyere utdanning og/eller er yrkesaktive på heltid eller deltid, vil si noe om kjønn som praksis, mens "a scene of constraint" både kommer til uttrykk i kjønnsroller (som er tema for neste kapittel) og generelle egenskaper ved statene jeg studerer, og da i særdeleshet velferdsordninger, men også økonomisk utviklingsnivå.

Hypotesen bak studiet av sosioøkonomiske variabler alene (så vel som valgtekniske variabler alene), er at jevn kjønnsfordeling kan oppnås uten å utfordre gjeldende kulturelle normer eller kjønnsroller. Det kan innebære at mannen fortsatt skal representere normen, og at kvinnen skal tilpasse seg. Med tanke på sosioøkonomi kan det bety at statlige organer tar

over mye av kvinnens tradisjonelle arbeid innen helse og omsorg. Grunnsetningen i denne hypotesen er at *kvinnen blir mann og staten blir kvinne*.

Julie Kristeva mener å skille ut tre hovedtendenser innen kjønnsideologier ettersom de er basert på a) mannen som norm, b) kvinnen som norm eller c) forkastelse av kjønnsdikotomier og hierarki (Holli 2000: 218-219). Det jeg kaller den patriarkalske likestillingen er således en likestilling på stereotyp "mannlige" premisser. Normer skapt i en politisk offentlighet kun bestående av menn beholdes, og kvinner tilpasser seg disse normene på samme måte som menn. Grunnen til at normene kalles "mannlige" har kun å gjøre med at menn konstruerte dem, og jeg insinuerer på ingen måte at det er noe genuint "mannlig" i disse normene. Menn blir på samme måte som kvinner presset inn i en norm for politisk atferd. Menn blir ikke født politikere i større grad enn kvinner, men jeg kan like fullt hevde at politikken har blitt bygget opp rundt en tradisjonell kjønnsdikotomi som fritar menn fra ansvar for huslige plikter samtidig som "women's family responsibilities were constructed as insuperable barriers to equal participation in public life" (Sawer 2000: 369).

Det er lett å tenke seg at en sterk velferdsstat gir høyere kvinneandel i parlamentene fordi staten tar over mange av kvinnenes tradisjonelle oppgaver, men Ellingsæter og Leira (2004: 26) minner om at norske "mødre gikk ut i arbeidslivet lenge før det fantes noe særlig tilbud om barnehager og lange fødselspermisjoner". Det er altså fullt mulig med økt yrkesdeltakelse uten tilsvarende forutgående vekst i velferdsstaten, men det forhindrer ikke en utvidet velferdsstat fra å spille en tilretteleggende rolle, og derfor vil jeg kartlegge en eventuell sammenheng mellom hvor omfattende velferdsstaten er, og hvor mange kvinner som sitter i parlamentet. Sentralt i hypotesen om at kvinnen blir mann og staten kvinne, ligger nemlig antakelsen om at velferdsstaten tar over kvinners oppgaver. Leira (2004: 79) skriver at "velferdsstatens ekspansjon som tjenesteytende stat har skapt et stort antall arbeidsplasser i offentlig sektor, ofte i lokale arbeidsmarkeder og gjerne med jobber ansett som 'kvinnetyperiske'. Kvinner er dessuten i stor skala blitt rekruttert som arbeidstakere i den offentlige omsorgsproduksjonen". McDonagh (2002: 539) mener at kvinners overrepresentasjon innen omsorgsarbeid, enten i eller utenfor hjemmet, opprettholder en kulturell definisjon av arbeidet innen omsorg og velferd som "kvinnearbeid". Dermed kan vi oppnå det Ellingsæter og Leira (2004: 32) kaller "likestilling light", en politikk som "opprettholder et sterkt kjønnsdelt arbeidsliv og gir menn tvetydige signaler i forhold til om likestilling er noe som primært gjelder kvinner eller om det også angår dem". Jeg mener selv at "patriarkalsk likestilling" er et mer presist begrep enn "likestilling light", i og med at likestillingen foregår på stereotype "mannlige" premisser og ikke utfordrer menns roller.

Danielsen (2002) bruker for øvrig begrepet ”den kjønnskonservative velferdsstaten” for å beskrive noe av det samme.

Når kvinner fortsatt er overrepresentert i omsorgsarbeidet, er det duket for spørsmål om hvor mye som egentlig er oppnådd. Jeg vil dog ikke undervurdere effekten av en overgang fra ubetalt arbeid i hjemmet til lønnsarbeid utenfor hjemmet. Matland (1998: 118) og Rule (1987: 491) mener lønnsarbeid utenfor hjemmet konstituerer en viktig base for politisk engasjement, mens Feuer (1998: 238) har påpekt sammenhengen mellom økonomisk og politisk uavhengighet. Historisk sett har også økonomisk uavhengighet blitt ansett som et kriterium for politisk medbestemmelsesrett (se f.eks. Clark 1996: 267). Det er likevel viktig å nyansere begrepet økonomisk uavhengighet. Lønnsarbeid er nemlig ingen garanti for uavhengighet, og selv i Norge tjener en stor andel av mødrene for lite til å kunne forsørge seg selv og sine barn alene (Ellingsæter og Leira 2004: 20). Økonomisk uavhengighet er således ikke kun et spørsmål om enten-eller, men vel så mye et spørsmål om gradforskjeller. Med tanke på likestilling mellom kjønnene vil det være relevant ikke bare å studere segregering innen arbeidsmarkedet, men også lønnsforskjeller mellom kjønnene. Tjener kvinner generelt mye mindre enn menn, vil potensialet for økonomisk uavhengighet være langt mindre enn om lønnsnivået var likestilt.

Shvedova (2005: 39) hevder at sosioøkonomiske betingelser er svært viktige for politisk deltakelse i både gamle og nye demokratier. ”The social and economic status of women in society has a direct influence on their participation in political institutions and elected bodies” (Shvedova 2005: 39). Generelt vil jeg hevde at forholdene ligger bedre til rette for økonomisk uavhengighet, for kvinner så vel som menn, i et samfunn preget av økonomisk velstand. Derfor er det naturlig å knytte det teoretiske grunnlaget for dette kapittelet opp mot klassisk moderniseringsteori.

3.2.1 Moderniseringsteori

Klassisk moderniseringsteori fremhever økonomisk vekst som den viktigste strategien for menneskelig utvikling inkludert likestilling og kvinners rettigheter. ”Growth was seen as the panacea that would lift all boats”, bemerker Inglehart og Norris (2003: 4), og legger til at det implisitt ble antatt at kvinners problemer i utdanning, arbeidsliv, omsorg og politikk, ville bli redusert ved hjelp av økonomisk vekst i seg selv (Inglehart og Norris 2003: 5). Grunnlaget for teorien er en tanke om at alle samfunn utvikler seg i samme retning, fra tradisjonelle til moderne samfunn, under sterk innflytelse av økonomisk utvikling (Calvert 2002: 85). Selve moderniseringen består av sosiale endringer som legger grunnlaget for dannelse av

institusjoner og organisasjoner etter mønster fra avanserte industrielle samfunn, i retning økende strukturell differensiering og funksjonell spesialisering (Irwin 1975: 595), men begrepet ”modernisering” viste seg dog vanskelig å definere, og ble fra 1960-tallet av kritisert for å være etnosentrisk og misledende (Calvert 2002: 86; Feldman og Hurn 1966: 378). Det nye konseptet ”politisk utvikling” er også kontroversielt, og sammenhengen mellom økonomisk og politisk utvikling er fremdeles noe uklar: ”There was, and is, moreover, a tendency to assume that political development must in some way be related to if not actually *caused* by economic development”, skriver Calvert (2002: 86), som legger til at et utbredt perspektiv er at moderne samfunn reflekterer industrialismens behov gjennom urbanisering, avansert teknologi, effektiv kommunikasjon, økte utdanningsmuligheter og høy sosial mobilitet. Inglehart og Norris (2003) beskriver moderniseringen som en overgang fra agrarsamfunn via industrisamfunn til postindustrisamfunn, og deres teori er at ”modernization brings systematic, *predictable* changes in attitudes toward gender roles” (Inglehart og Norris 2003: 150, kursivering i original). Deres perspektiv vil dog først bli behandlet i kapittelet om kulturelle variabler, all den tid de mener økonomisk utvikling har liten direkte effekt, og hovedsakelig har betydning i den grad utviklingen endrer normer i samfunnene (Inglehart, Norris og Welzel 2003: 98). Mens Inglehart og hans tilhengere vil hevde at modernisering i stor grad styrer kultur, mener Matland (1998: 114) at faktorene utvikling og kultur er relatert, men at de varierer uavhengig av hverandre.

Matland (1998: 120) hevder på bakgrunn av studier av rike og fattige land at det finnes en grense, et minimumsnivå for økonomisk utvikling, som må være overskredet før andre variabler kan påvirke kvinners mulighet for representasjon i parlamentet. Matland forventer at økonomisk utvikling vil gi flere kvinner nødvendige ressurser for å oppnå politisk relevans, og nevner utdanning, lønnsarbeid og kjennskap til profesjoner som dominerer politikken (Matland 1998: 120). Samtidig må en barriere brytes før effekten blir synlig: ”While women’s labor force participation rates are quite high in many LDCs [Less Developed Countries], this is largely due to women’s presence in subsistence-level primary sector work. This work is quite unlikely to have the same empowering and consciousness raising effect” (Matland 1998: 118).

En liknende sosioøkonomisk barriere blir diskutert av Dahl (1971: 67-69), som hevder høyere sosioøkonomisk nivå øker sannsynligheten for at et regime er inkluderende (Dahl 1971: 65). Samtidig har han ikke vanskeligheter med å finne unntak og avvikende stater (Dahl 1971: 68-69).

3.2.2 Utdanning og lønnsarbeid

Kvinnens deltakelse i utdanning og lønnsarbeid settes ofte i sammenheng med kultur (Siaroff 2000: 200; Rule 1987: 491), men kan også studeres uavhengig av kultur, slik som i dette kapitlet. Den bakenforliggende hypotesen er at likestilling innen utdanning og lønnsarbeid også skal føre til likestilling innen politikken. Shvedova (2005: 39) refererer til forskning som antyder en korrelasjon mellom andel kvinner som blir rekruttert til parlamentene og andelen kvinner i lønnsarbeid og høyere utdanning. "Women's greater participation in the workforce provides a potential for the political mobilization of women, and it also relates to their informal eligibility for parliament", skriver Rule (1987: 491). UN Millennium Project (2005: 88) nevner at "women's access to jobs empowers them by improving their self-esteem and bargaining power within the household", men legger til at effekten av lønnsarbeid blir påvirket av faktorer som type arbeid, lønnsnivå og sikkerhet i lønnsutbetalingene. Kunovich og Paxton (2005: 529) følger opp: "Without information on the *types* of jobs in which women work, it is unclear whether women are gaining politically relevant human capital from their job or are simply working too many hours to find the time to participate politically" (kursivering i original).

Det later også til å være en sammenheng mellom andel kvinner i høyere utdanning og yrkesdeltakelse (Rule 1987: 491), og økt utdanning har generelt styrket kvinners posisjon og økt tilbøyeligheten for politisk deltakelse. UN Millennium Project (2005: 37-38) hevder dog at effekten av utdanning i stor grad avhenger av kontekstuelle faktorer som økonomisk utvikling, arbeidsmarked og grad av kjønnssegregering: Utdanning får langt større betydning i allerede egalitære samfunn. "Education alone may not be transformative in the absence of other normative shifts and changed power relations. In such settings, it takes more than education to reach thresholds of change" (UN Millennium Project 2005: 38). Matland (1998: 118) hevder en tilsvarende barriere eksisterer for lønnsarbeid, så jeg vil ta mine forbehold: Utdanning og lønnsarbeid har utvilsomt positiv innvirkning på politisk deltakelse, men er ikke i seg selv nok til å skape jevn kjønnsfordeling i politikken. Dog er første steg på veien mot å bli folkevalgt å velge seg selv som kandidat (Matland 2005: 94), og utdanning og lønnsarbeid legger i så måte et viktig grunnlag: "The economic empowerment of women, along with education and access to information, will take women from the constraints of the household to full participation in politics and political elections" (Shvedova 2005: 42). Inglehart (1977: 9) påpeker også at mange studier har vist at høyere utdanning gir politisk bevissthet og kompetanse. Matland (1998: 113) legger til at parlamentarikere gjennomgående har høyere utdannelse enn resten av befolkningen, og at flere kvinner i høyere utdanning således vil øke

antallet potensielle kvinnelige parlamentarikere. Likevel ser han ingen direkte forbindelse mellom antall kvinner med høyere utdanning og antall kvinner i parlamentet (Matland 1998: 116).

3.2.3 Velferdsstaten

Min antakelse er at velferdsstatens omfang og type vil ha en viss innflytelse på kjønnsfordelingen i parlamentene. Det er gjort en rekke forsøk på å klassifisere ulike velferdsregimer (Kleinman 2002: kap. 2; Leira 2004: 75-79), men jeg vil gjøre en forenkling og ta utgangspunkt i skillet mellom familiserende og defamiliserende velferdsmodeller: "En defamiliserende politikk bidrar til å minske individets avhengighet av familien, gjennom for eksempel å øke kvinners økonomiske uavhengighet. En "familiserende" politikk, der familien er den sentrale enhet for velferdspolitikken, virker i sterkere grad til både å fastholde tradisjonelle familieformer og individenes avhengighet av familien" (Ellingsæter og Leira 2004: 24). En familiserende velferdsmodell vil følge subsidiaritetsprinsippet, der tanken er at velferdsytelser skal komme fra de nærmeste omgivelsene, familie og lokalsamfunn, og statlige organer først skal komme på banen når de nærmeste har sviktet. Denne modellen blir satt i sammenheng med katolsk innflytelse (Kleinman 2002: 37). Generelt vil en defamiliserende velferdsstat være mer omfattende enn en familiserende velferdsstat, og dermed gi flere arbeidsplasser gjennom at særlig kvinners ulønnede omsorgsarbeid i hjemmet endres til lønnsarbeid utenfor hjemmet. De sosialdemokratiske velferdsmodellene i Norden blir fremhevet som spesielt defamiliserende (Ellingsæter og Leira 2004: 23-24).

Selv om Siaroff (2000: 201) ser en sterk korrelasjon mellom det han kaller *grad av sosialisme i velferdsmodellen* og kjønnsfordeling i parlamentet, hevder han ikke at velferdsmodell er en direkte årsak til kjønnsfordelingen. Snarere er graden av sosialisme i modellen et uttrykk for egalitære holdninger i samfunnet, holdninger som er forventet å bidra til en høyere kvinneandel (Siaroff 2000: 209). Dette viser at sosioøkonomiske variabler ikke bare kan påvirke kultur, men at påvirkningen også kan gå motsatt vei: Kulturen påvirker valg av velferdsmodell. Likevel skal jeg se nærmere på om det kan være en direkte sammenheng mellom velferdsstat og kjønnsfordeling, fordi velferdstiltak kan lette kvinners doble byrde innenfor et patriarkalsk rammeverk.

Konseptet kvinners doble byrde forutsetter en skjevhet i omsorgsarbeid (Shvedova 2002: 43). McDonagh (2002: 541) hevder at stater som betrakter omsorg som et offentlig anliggende i gjennomsnitt velger 4,5 prosent flere kvinner i parlamentene. Hun mener jevn kjønnsfordeling oppstår som et resultat av en stat som både tar hensyn til individuell likhet og

gruppebasert forskjell. Gruppeforskjellen tar utgangspunkt i at kvinner i større grad enn menn tar del i biologisk og sosialt reproduktivt arbeid (McDonagh 2002: 547). Ved at det offentlige overtar flere av disse oppgavene, kan kvinner lettere engasjere seg politisk mens mansrollen holdes konstant.

Effekten ved omfattende velferdsordninger er hovedsakelig å gjøre kvinnerollen til et litt mindre hinder for deltakelse i det politiske liv (UN Millennium Project 2005: 109) uten at rollen som sådan blir utfordret. Problemet med dette perspektivet er en tendens til å overse betydningen av fordelingen av det resterende arbeidet i hjemmet. Sosialistisk likestillingspolitikk baserte seg på en familiemodell med to utearbeidende foreldre og offentlig barneomsorg. Tanken var at ”genom att både män och kvinnor tillerkändes lika rättigheter samt garanterades ett förvärvsarbete skulle jämställdheten uppnås naturlig och oproblematiskt också på familjarenaen” (Boström 1999: 105). Dessverre viste det seg at kvinner i lønnsarbeid og barn i institusjoner ikke førte til større endringer, da kvinnene fortsatt ble belastet med den doble byrden av både lønns- og hjemmearbeid (Boström 1999: 105), samt at kvinners lønnsarbeid var konsentrert i sektorer med lav lønn og liten prestisje (Montgomery 2003: 6). Fraser (1994) peker også på disse problemene ved *the universal breadwinner model*. Likestillingen kan vanskelig bli noe annet enn patriarkalsk likestilling om ikke også mansrollen blir utfordret. Velferdsordninger kan gjerne være kjønnsnøytrale i teori, men har en tendens til å slå ut som kjønnsulike i praksis. Når det gjelder norske tiltak som kontantstøtte og permisjon etter fødsel, er det først og fremst kvinner som blir hjemme med barn, og lønnsforskjeller mellom kvinner og menn kan ikke forklare hele variasjonen da mønsteret også gjør seg gjeldende i heteroseksuelle forhold der kvinnen tjener mest (Leira 2004: 91-92). Danielsen (2002: 104) fremhever tre forklaringer på kjønnsdelt omsorg; økonomiske forskjeller mellom kvinner og menn, ulik tilknytning til lønnsarbeid, og sist men ikke minst, ulike kulturelle roller for mor og far.

3.2.3.1 Tiltak i politikken

Shvedova (2005: 35) hevder at “political life is organized according to male norms and values, and in some cases even male lifestyles”. Dette må sees i sammenheng med at demokratiet oppsto som et fenomen forbeholdt mennesker definert som menn. Det kan dermed tenkes at demokratiets oppbygning favoriserer menn fremfor kvinner, særlig om jeg legger til grunn en forståelse av kjønn som praksis.

”Today, recommendations for childcare centres, family-friendly sitting-hours and increased travel for family members have become standard in proposals to reduce obstacles to

women's access to parliamentary careers" (Sawer 2000: 370). Tankegangen baserer seg altså på at kvinner skal beholde hovedansvaret for barn og omsorg, men samtidig settes i stand til å kombinere det med en politisk karriere. Et norsk eksempel illustrerer poenget. For å øke kvinneandelen i kommunestyrene besluttet daværende kommunal- og regionminister Åslaug Haga å sette av 20 millioner kroner til tiltak for å fristille kvinner til politisk arbeid, som vaskehjelp og barnepass (Hegvik 2006). Kvinners primæransvar for barn og hjem blir ikke utfordret, men staten tar ved behov over den praktiske gjennomføringen, som vask og barnepass. Hernes (1987: 31-33) påpeker at kvinner som kategori fortsatt er i et avhengighetsforhold, selv om avhengigheten ikke lenger er et privat anliggende knyttet til en mannlig forsørger, men offentlig og knyttet til velferdsstaten.

Mangel på relevante datakilder gjør det vanskelig å studere disse tiltakene systematisk, men det er verdt å ta dem med i en teoretisk drøftelse. For den enkelte parlamentariker kan tiltakene ha klart positiv effekt, men det er usikkert i hvor stor grad tiltakene i seg selv øker kvinneandelen. Foreldrevennlige ordninger i parlamentene er nok verken tilstrekkelig eller nødvendig, men kan absolutt ha en fasiliterende funksjon.

3.3 Empiri

For å teste sosioøkonomiske variablers effekt på kjønnsfordelingen i parlamentene, tar jeg utgangspunkt i følgende uavhengige variabler: Brutto nasjonalprodukt (BNP) per capita, økonomisk fordeling, kjønnsfordeling i yrkesliv og utdanning, og omfang av velferdsstat. Avhengig variabel er altså kjønnsfordelingen i parlamentet, eventuelt underhuset i de tilfeller det er snakk om tokammersystemer, og hver uavhengige variabel vil bli testet opp mot kjønnsfordelingen i en bivariat regresjonsanalyse. Jeg har samlet dataene jeg vil redegjøre for i tabell 3.1 (neste side), og supplerer med prikkdiagrammer underveis i kapittelet.

3.3.1 Økonomisk utvikling

Jeg mener det ikke er nok å måle økonomisk utvikling i form av brutto nasjonalprodukt (BNP) per capita. Den økonomiske fordelingen er vel så viktig, og den søker jeg å få frem gjennom Gini-indeksen. Dette er en indeks som viser grad av ulikhet i inntekt uttrykt i prosent, der 0 vil bety at alle innbyggere har lik inntekt (perfekt likhet), mens 100 betyr at én person har all inntekten i landet (perfekt ulikhet). Blant de tretti statene som er med i denne studien synes det å være en viss sammenheng mellom BNP og kjønnsfordeling i parlamentet (se tabell 3.1). Mønsteret er dog ikke entydig lineært, noe figur 3.1 (side 38) viser, og forklart varians (R^2)

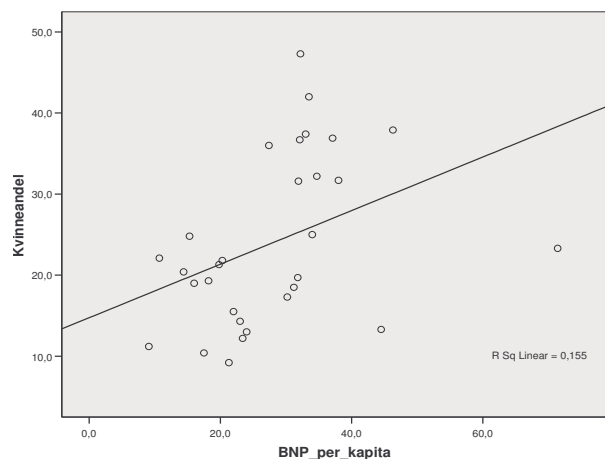
TABELL 3.1: Parlamentarisk kjønnsfordeling og sosioøkonomiske variabler									
Land	Kvinner MP (1)	BNP (2)	Gini-indeks (3)	Ut-danning (4)	Yrkes-aktivitet (5)	Lønns-forskjell (6)	Kvinner deltid (7)	Velferd (8)	Familie og barn (9)
Sverige	47,3	32,2	25,0	100	3,2	16,0 ***	36,7	9193,3	850,9
Finland	42,0	33,5	26,9	101	3,9	19,3	19,7	6632,8	737,7
Norge	37,9	46,3	25,8	97	5,6	15,3 ***	45,7	9824,4	1142,2
Danmark	36,9	37,1	24,7 *	94	7,8	12,3 ***	33,2	9459,9	1197,0
Nederland	36,7	32,1	30,9 *	63	13,9	21,0 **	74,6	6872,3	309,1
Spania	36,0	27,4	34,7	74	25,0	13,0 ***	17,7	3024,7	103,1
Belgia	34,7	33,0	33,0	70	14,6	15,0 **	40,5	7015,7	472,6
Østerrike	32,2	34,7	29,1	55	14,2	18,0 ***	38,0	7338,2	764,6
Island	31,7	38,0	N/A	93	N/A	N/A	N/A	6281,0	864,4
Tyskland	31,6	31,9	28,3	N/A	11,5	20,2 ***	41,6	7149,6	722,8
Sveits	25,0	34,0	33,7	43	16,9	N/A	56,9	10999,4	490,4
Litauen	24,8	15,3	36,0 *	93	6,8	17,0	10,1	520,9	44,4
Luxembourg	23,3	71,4	N/A	13 *	21,8	13,3	40,2	11257,5	1918,5
Bulgaria	22,1	10,7	29,2 *	47	7,7	14,4	2,2	N/A	N/A
Estland	21,8	20,3	35,8 *	82	8,5	25,3 ***	9,4	516,5	64,6
Portugal	21,3	19,8	38,5 *	64	11,8	24,7 ***	16,5	2635,9	130,7
Polen	20,4	14,4	34,5 *	74	11,9	10,0 ***	14,5	555,9	24,9
Storbritannia	19,7	31,8	36,0 *	70	12,3	17,2	42,9	6376,0	417,8
Slovakia	19,3	18,2	25,8 *	46	12,9	28,4 ***	4,2	623,3	64,3
Latvia	19,0	16,0	37,7 *	96	7,2	18,0 ***	14,1	380,8	39,0
Frankrike	18,5	31,2	32,7 *	64	11,2	11,4	30,3	7476,9	594,5
Italia	17,3	30,2	36,0	76	24,3	5,2 **	25,2	4902,0	209,4
Tsjekkia	15,5	22,0	25,4 *	52	16,7	24,4	8,3	1149,6	93,0
Kypros	14,3	23,0	N/A	35 *	21,2	25,0	13,4	2464,0	277,0
Irland	13,3	44,5	25,0	67	18,8	13,3 ***	31,4	4415,5	657,4
Hellas	13,0	24,0	34,3	95	28,3	9,0 ***	8,5	2729,9	182,9
Slovenia	12,2	23,4	28,4 *	96	10,6	7,0 **	10,3	1717,4	144,2
Romania	11,2	9,1	31,0 *	50	11,6	13,4 ***	9,5	N/A	N/A
Ungarn	10,4	17,5	26,9 *	78	12,3	15,0	6,4	689,7	82,0
Malta	9,2	21,3	N/A	37	40,8	11,8	20,6	1548,9	79,6
Gjennomsnitt	23,9	28,1	30,1	70	14,3	16,2	27,7	4776,9	905,6

(1): Andel kvinner i parlamentet per 30.oktober 2007 (IPU 2007b)
(2): Brutto nasjonalprodukt per kapita for 2006, angitt i tusen dollar (CIA 2007)
(3): Grad av økonomisk ulikhet. Data fra 2000, unntak: * = Frankrike (1995), Tsjekkia og Slovakia (1996), Danmark og Portugal (1997), Slovenia og Storbritannia (1998), Ungarn og Nederland (1999), Polen (2002), og Romania, Latvia, Estland, Bulgaria og Litauen (2003) (UNDP 2007: 281-282)
(4): Andel kvinner i høyere utdanning som prosent av menn, fra 2005, * = eldre data (UNDP 2007: 334-335)
(5): Prosentpoeng færre kvinner enn menn som har lønnsarbeid, 2004/2005 (Eurofound 2007a: 4)
(6): Kvinners lønn som prosent av menns, fra 2006, unntak: ** = 2004 og *** = 2005 (Eurofound (2007b: 23)
(7): Andel av kvinnelig arbeidsstyrke som jobber deltid, 2004/2005 (Eurofound 2007a: 4)
(8): Offentlige utgifter til sosiale tiltak i Euro per innbygger i konstante 1995-priser, per 2003 (Eurostat 2007)
(9): Offentlige utgifter til familier og barn i Euro per innbygger i konstante 1995-priser, per 2003 (Eurostat 2007)

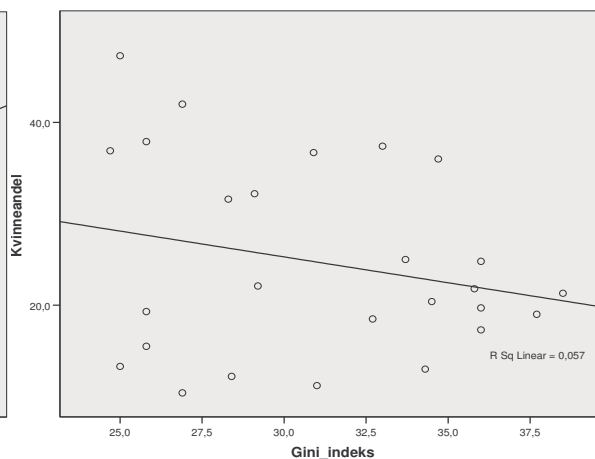
er 15,5 prosent. Gini-indeksen viser seg å ha svært liten evne til å forklare variasjon i kjønnsfordeling: Forklart varians er kun på 5,7 prosent, og prikkdiagrammet viser stor spredning rundt regresjonslinjen (figur 3.2, side 38).

Prosentandel kvinnelige parlamentarikere som avhengig variabel gir en helningskoeffisient på ,330 og – ,565 for henholdsvis BNP per kapita og Gini-indeksen. For BNP per kapita er enhetene tusen dollar, så en vekst på tusen dollar i BNP per kapita skal altså

Figur 3.1: Andel kvinner i parlamentet i forhold til BNP per capita

Figur 3.2: Andel kvinner i parlamentet i forhold til Gini-indeksen

statistisk sett kunne øke kvinnenandelen i parlamentet med 0,33 prosentpoeng. Modellen er statistisk signifikant på ,05-nivå med en p-verdi på ,031, og t-verdien 2,267 holder mål i en tosidig test,⁷ men det endrer ikke det faktum at effekten vekst i BNP har på kjønnsfordelingen er liten. Effekten av Gini-indeksen er større, i og med at ett prosentpoengs økning i økonomisk ulikhet skal gi 0,565 prosentpoeng færre kvinner i parlamentene, men t-verdien – 1,204 og p-verdien ,240 viser at effekten ikke er statistisk signifikant.

Luxembourg er kanskje den klareste anomalien i figur 3.1, og således er prikken som representerer landet lengst borte fra regresjonslinjen. Innbyggerne er Europas desidert rikeste med BNP på hele 71,4, men færre enn hver fjerde parlamentariker er kvinne. Irland utmerker seg også med BNP på 44,5 kombinert med kvinneandel på kun 13,3 prosent. Verken Luxembourgs eller Irlands ujevne kjønnsfordeling skyldes ett spesielt valgresultat, men er snarere deler av langvarige mønstre (Matland 1998: 111).

Så langt ser jeg en tendens til at rikere land målt i BNP per capita har en jevnere kjønnsfordeling i sitt parlament. Like fullt finner jeg liten støtte for Matlands (1998) hypotese om en økonomisk barriere for kvinnerepresentasjon, og det er i hvert fall vanskelig å plassere en slik barriere i en europeisk kontekst. Det er for mange unntak til at en økonomisk barriere gir mening i seg selv, men jeg utelukker ikke at det kan ha sammenheng med utvalget mitt. Matland opererer med et skille mellom industrialiserte demokratier og mindre utviklede demokratier, men har ingen øst-europeiske stater i sitt utvalg. De eneste statene som blir regnet som mindre utviklede og som finnes igjen i min undersøkelse er Kypros og Malta, mens Hellas er det industrialiserte demokratiet med lavest BNP. Prøver jeg på den bakgrunn å plassere barrieren mellom Kypros (23,0) og Hellas (24,0), støtter jeg raskt på problemer med

⁷ For å avgjøre om t-verdier er tilfredsstillende, benytter jeg tabellen presentert av Ringdal (2001: 485-486)

hensyn til anomalier: Noen land har langt lavere BNP og høy kvinneandel, mens andre har høy BNP og få kvinnelige parlamentarikere. En høyt utviklet økonomi synes i seg selv verken å være tilstrekkelig eller nødvendig for jevn kjønnsfordeling i parlamentet, og jeg finner det derfor berettiget å moderere Matlands (1998: 109) påstand om at valgordning, yrkesdeltakelse og kultur først skal få betydning når utviklingsbarrieren er passert. Jeg må likevel presisere at Matland (1998: 114) i sin indeks for sosioøkonomi ikke bare baserer seg på BNP, men også inkluderer analfabetisme og energibruk. Disse to variablene tilfører dog lite nytt i min studie, all den tid analfabetisme er et så godt som fraværende fenomen i Europa⁸ (CIA 2007), mens energibruk i stor grad følger BNP (EIA 2007: 1-2 og 9).

3.3.2 Utdanning og lønnsarbeid

Jeg velger å operasjonalisere utdanningsvariabelen til å gjelde prosentandel kvinner i forhold til menn i høyere utdanning (UNDP 2007), mens kjønnsforskjeller innen lønnsarbeid blir målt på tre ulike måter: For det første som hvor mange prosentpoeng færre kvinner enn menn som er yrkesaktive (Eurofound 2007a: 4), for det andre som kvinners prosentmessig lavere gjennomsnittlige timelønn enn menn (Eurofound 2007b: 23), og for det tredje som prosentandel kvinner som jobber deltid (Eurofound 2007a: 4). Fordi sammenhengen mellom utdanning og yrkesaktivitet er stor, slik Rule (1987: 491) antok, vil disse to variablene bli behandlet sammen, før jeg går videre til å se på lønnsforskjeller og deltidsarbeid.

3.3.2.1 Utdanning og yrkesdeltakelse

De aktuelle dataene presentert i tabell 3.1 (side 37) viser ikke noe klart mønster, men det er mulig å spore enn viss tendens. Øverst skiller Sverige, Finland og Norge seg ut med tilnærmet likestilling både innen utdanning og yrkesdeltakelse, mens Malta befinner seg på bunn: Ingen har færre yrkesaktive kvinner, og bare Luxembourg har færre kvinner i høyere utdanning. Luxembourg er, som med tanke på BNP, en anomali, men denne gangen slår det ut i motsatt retning. Om BNP skulle være avgjørende for kjønnsfordeling i parlamentet, har Luxembourg unormalt lav kvinneandel, men om utdanning og lønnsarbeid er avgjørende, er Luxembourgs kvinneandel i parlamentet unormalt høy. En annen hypotese er at de to variabelsettene veier opp hverandre.

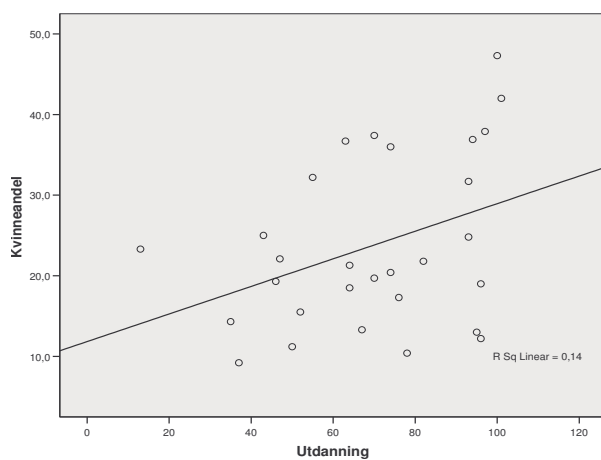
Forklart varians for utdanning og lønnsarbeid med hensyn til parlamentarisk kjønnsfordeling er henholdsvis 14 og 20,7 prosent. Utdanning og yrkesdeltakelse ser ut til å gi

---

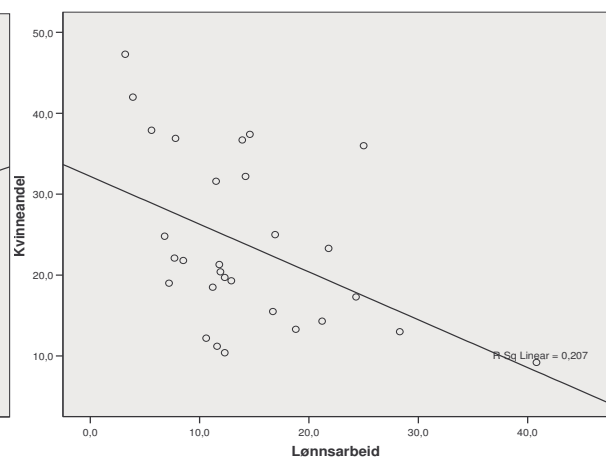
⁸ Det er verdt å merke seg at i mitt utvalg har Malta den laveste andelen lesekyndige med 92 prosent, men mens de fleste land opererer med befolkning over 15 år, tar Malta utgangspunkt i befolkning over 10 år (CIA 2007).

positive bidrag til kjønnsbalanse, selv om faktorene ikke er tilstrekkelige i seg selv. Helningskoeffisientene er ,171 for utdanning og – ,591 for lønnsarbeid, og begge variablene er statistisk signifikante med t-verdier på henholdsvis 2,1 og – 2,652, og p-verdier på ,045 og ,013. Mens kvinner i høyere utdanning later til å ha en beskjeden effekt på andelen kvinner i parlamentet (se figur 3.3), viser det seg at yrkesaktivitet er en noe viktigere variabel: Jo større det prosentvise gapet er mellom andel kvinner og menn som har lønnsarbeid, jo færre kvinner sitter i parlamentet. Yrkesaktivitet er relevant, selv om figur 3.4 også viser unntak. Det kan tyde på at UN Millennium Project (2005: 38) og Matland (1998: 118) har rett i sine antakelser om at henholdsvis utdanning og lønnsarbeid ikke nødvendigvis påvirker kjønnsfordelingen i parlamentet, men at effekten er avhengig av andre kontekstuelle faktorer. Inglehart og Norris (2003: 130-131) viser til de mange unntakene når de hevder at ”while improvements in women’s educational and professional status serve as *facilitating* conditions for women’s empowerment, structural changes may be insufficient by themselves for women to win elected office, and that something more than the eligibility pool is at work here” (kursivering i original).

Figur 3.3: Andel kvinner i parlamentet i forhold til andel kvinner i høyere utdanning

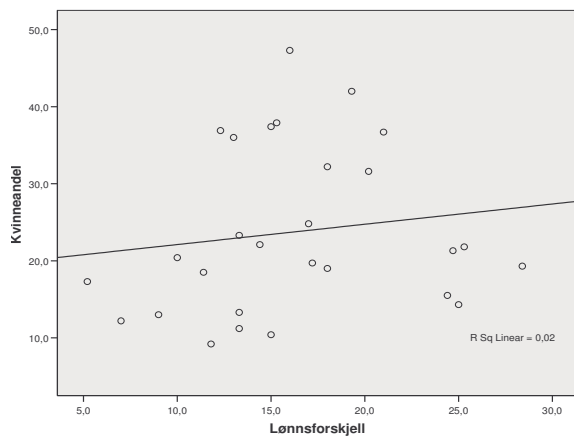

Figur 3.4: Andel kvinner i parlamentet i forhold til grad av kjønnsforskjell i yrkesaktivitet

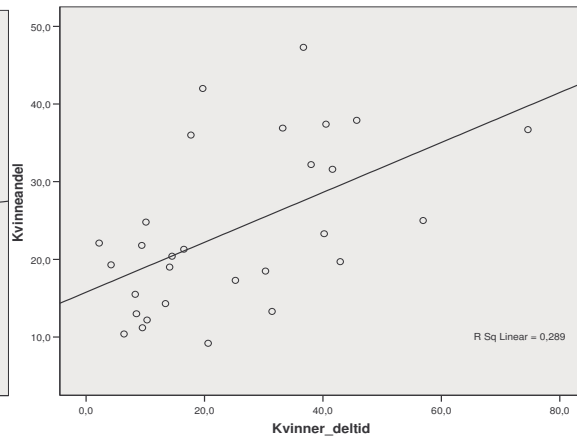
3.3.2.2 Lønnsforskjeller

Ut fra tabell 3.1 (side 37) kan jeg ikke se en klar sammenheng mellom likelønn mellom kjønnene og andel kvinnelige og mannlige parlamentarikere. Faktisk er et slik at de tre landene med lavest kvinneandel i parlamentet, Malta, Ungarn og Romania, alle har mindre lønnsforskjeller mellom kvinner og menn enn de tre landene med høyest kvinneandel, Sverige, Finland og Norge. Landene der kvinner tjener minst 90 prosent av hva menn gjør, er Italia (17,3 prosent kvinner i parlamentet), Slovenia (12,2 prosent), Hellas (13,0 prosent) og Polen

(20,4 prosent). Mistanken om liten korrelasjon mellom grad av lønnsforskjeller og kjønnsfordeling i parlamentet blir bekreftet av spredningen i figur 3.5, og kun 2 prosent forklart varians. Med t-verdi på ,729 og p-verdi på ,472 kan jeg avvise variabelen *lønnsforskjeller* som ikke-signifikant.

Figur 3.5: Andel kvinner i parlamentet i forhold til kvinners lønn som andel av menns lønn

Figur 3.6: Andel kvinner i parlamentet i forhold til andel kvinner som jobber på deltid

3.3.2.3 Deltidsarbeid

Forklart varians mellom andel kvinner som jobber deltid og kjønnsfordeling i parlamentet er såpass høy som 28,9 prosent, og helningskoeffisienten er ,321. Videre viser t-verdien 3,313 og p-verdien ,003 at modellen er statistisk signifikant, og spredningen i figur 3.6 kan tyde på at kvinners deltidarbeid kan ha en positiv innvirkning på kjønnsbalansen i parlamentet. En mulig hypotese vil være at deltidarbeid frigjør mer tid til politisk aktivitet, og således blir et positivt bidrag i den forstand at kvinner oppnår tidligere nevnte fordeler ved å være i arbeid samtidig som en fortsatt har nok tid til overs for politisk deltakelse.

En annen hypotese vil være at små forskjeller i yrkesaktivitet skyldes at flere kvinner jobber deltid, slik som i Sverige og Norge. Nederland er i så måte et unntak, der kvinners yrkesdeltakelse er ganske gjennomsnittlig, mens andelen som jobber deltid er ekstremt høy: Tre av fire yrkesaktive nederlandske kvinner jobber deltid. Tilsynelatende har ikke den massive deltidjobbingen noen negativ betydning for kjønnsfordelingen, som i Nederland er jevnere enn i de fleste andre land.

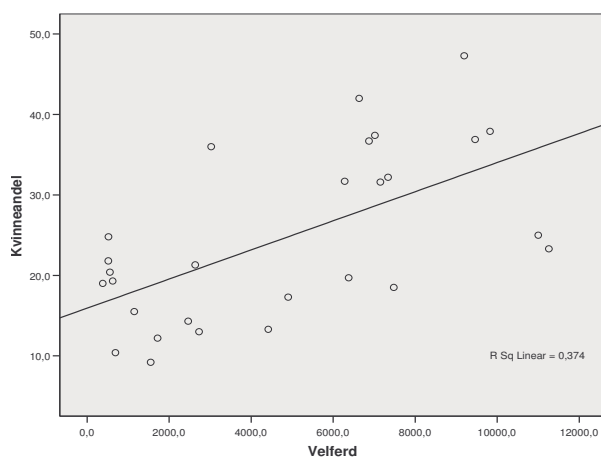
3.3.3 Velferdsstaten

Som mål på hvor omfattende velferdsstaten er, velger jeg å bruke tall fra Eurostat (2007) som angir offentlige utgifter til sosiale tiltak generelt, og familier og barn spesielt, i Euro per

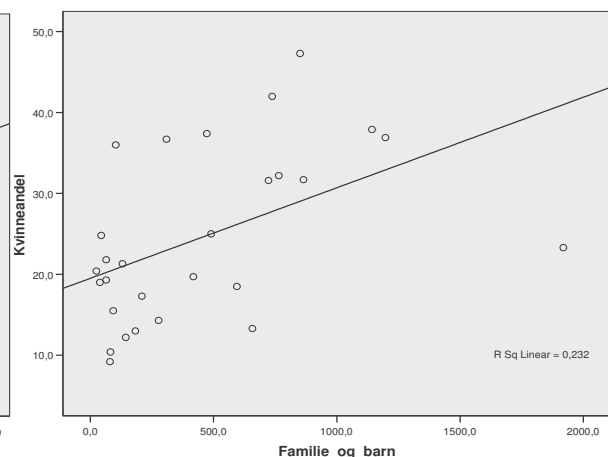
innbygger (konstante 1995-priser). Hypotesen er at en mer omfattende velferdsstat vil fungere defamiliserende, og dermed positiv for kvinner i politikken innenfor en ramme av patriarkalsk likestilling. Esping-Andersen (2006: 161) påpeker dog at det kan være misledende kun å fokusere på utgifter, fordi alle utgifter ikke får lik effekt. Jeg velger likevel å bruke utgifter som mål fordi jeg mener det sier noe om velferdsstatens omfang, men også fordi jeg mangler et bedre mål. Et alternativ kunne vært å se på ulike typer av velferdsstater, men Arts og Gelissen (2006: 188-189) oppsummerer sju forskjellige typologier over velferdsstater, og ingen av dem inkluderer én eneste øst-europeisk stat. Fordi mye av poenget i min studie er å sammenlikne europeiske stater i både vest og øst, må jeg derfor se bort ifra disse typologiene.

Jeg tar altså det forbehold at velferdsstaten ikke nødvendigvis lar seg måle særlig godt kun ved å se på sosiale utgifter, men jeg regner med at det gir en viss indikasjon, og i statistisk forstand forklarer variabelen 37,4 prosent av variasjonen i kjønnsfordeling. Helnings-koeffisienten på ,002 kan virke liten, men enheten er kun én Euro, og variabelen er statistisk signifikant med $t = 3,491$ og $p = ,001$. Det tyder på at variabelen kan være verdt å ta med videre i studien, noe som støttes av et prikkdiagram med klar lineær tendens (figur 3.7).

Forklart varians for utgifter til familier og barn er lavere enn for sosiale utgifter generelt, da de førstnevnte utgiftene forklarer 23,2 prosent av den kjønnsmessige variasjonen i parlamentene. Likevel er helningskoeffisienten høyere (,011) på tross av at måleenhetene for begge uavhengige variabler er én Euro. T-verdien 2,804 og p-verdien ,009 støtter funnet. I figur 3.8 er det en tydelig konsentrasjon av stater i nedre venstre hjørne som verken bruker store beløp på familier og barn eller har mange kvinner i sine parlamenter.

Figur 3.7: Andel kvinner i parlamentet i forhold til offentlige utgifter til sosiale tiltak

Figur 3.8: Andel kvinner i parlamentet i forhold til offentlige utgifter til familier og barn

3.4 Oppsummering

Det er en tendens til at rike land bruker større summer på sosiale tiltak, inkludert tiltak rettet mot familier og barn, og samtidig har flere kvinner i høyere utdanning og lønnet arbeid, kombinert med en høy kvinneandel i parlamentet. Likevel synes verken økonomisk utvikling målt i BNP per kapita, økonomisk fordeling målt via Gini-indeksen, eller omfang av velferdsstat målt i Euro per innbygger til sosiale tiltak generelt eller familier og barn spesielt, å være tilstrekkelig eller nødvendig for å forklare graden av kjønnsbalanse i parlamentene. Utgifter til sosiale tiltak/familier og barn er dog de sosioøkonomiske variablene med størst forklaringskraft, og vil således bli tatt med i den videre analysen. Klassisk moderniserings-teori vil jeg derimot tillegge mindre vekt i det videre arbeidet.

Lønnsforskjeller mellom kvinner og menn ser ikke ut til å ha særlig innflytelse, og det samme må til en viss grad kunne sies om kvinners deltidsarbeid. Kvinners generelle yrkesaktivitet og deltakelse i høyere utdanning kan nok tillegges en viss forklaringskraft, men heller ikke her kan jeg se noe entydig årsak-virkning-forhold. Kanskje det er på tide å minne om Dahls advarsel om at "to focus on socioeconomic levels exaggerates the importance of this factor and obscures the importance of others" (Dahl 1971: 206). Paxton og Kunovich (2003: 89) oppsummerer de empiriske bevisene for betydningen av sosioøkonomiske variabler som "mixed", funn som videreføres i en senere studie (Kunovich og Paxton 2005).

Det er verdt å merke seg at blant de sosioøkonomiske variablene, gir generelle statsegenskaper høyere forklart varians enn kjønnsfordeling innen lønnsarbeid og utdanning. Jeg tolker det som en støtte til hypotesen om patriarkalsk likestilling, mens den manglende forklaringskraften i befolkningenes kjønnete atferd kan tyde på at hvordan kjønn blir praktisert utenfor politikken, ikke nødvendigvis alltid henger tett sammen med kjønnspraksis i politikken – i hvert fall på makronivå. Hvordan den enkelte innbygger representerer kjønn, er for øvrig et spørsmål som vanskelig lar seg gripe kun med kvantitativ metode, men jeg mener like fullt at mine data gir en viss indikasjon på tendenser i befolkningene.

UN Millennium Project (2005: 38) og Matland (1998: 118) hevder at utdanning og lønnsarbeid gir en effekt avhengig av andre kontekstuelle faktorer. Så langt tyder mine funn på at disse andre faktorene befinner seg utenfor det sosioøkonomiske området. Ifølge Inglehart, Norris og Welzel (2003: 98) har økonomisk utvikling i seg selv liten effekt, men er derimot viktig for å endre grunnlaget for kjønnsnormer. Neste skritt blir dermed å kartlegge kulturelle variabler og se hvordan de passer inn i mønsteret.

4.1 Innledning

For å forklare variasjonen i kjønnsfordeling i parlamenter, kan en enten se på variasjoner i samfunnene mens kjønn oppfattes som konstant, eller en kan aktivt søke etter variasjon i kjønn som sådan. Det siste er utgangspunkt for dette kapittelet, som bygger på en antakelse om kjønn som et relasjonelt fenomen i den forstand at kjønn oppstår som en effekt av menneskelig interaksjon. I forlengelsen av resonnementet vil jeg hevde at kjønn ikke gir mening for et isolert menneske, men kun i sosial omgang med andre mennesker. Den sosiale omgangen blir regulert av ulike normer, og spesielt normene som ligger i kjønnsroller.

I teoridelen vil jeg først ha en avklaring av kjønnsbegrepet og hvorfor jeg antar at ulik konstruksjon av kjønn har betydning for kjønnsfordeling i parlamentene. Deretter vil jeg se nærmere på kjønnsroller og postmaterialisme-hypotesen om en grunnleggende verdiendring som påvirker kjønn og kjønnsfordeling, før jeg gjennomgår potensiell innflytelse fra religiøse og historiske variabler. Neste del av kapittelet er empirisk orientert, og jeg prøver å vise hvordan teorien passer med praksisen i de tretti europeiske statene jeg bruker som enheter.

4.2 Teori: Hva er kjønn?

Kjønn avhenger av, og varierer med, kontekst. I mitt teoretiske perspektiv blir kjønn betraktet som performativt (Butler 1999, 2004): Kjønn er under konstant konstruksjon i den enkeltes handlinger og tankemønstre, og jeg antar at endringer i parlamentarisk kjønnsfordeling kan settes i sammenheng med nye tendenser i måter å gjøre kjønn på.

Jeg har tidligere nevnt Butlers (2004: 1) omtale av kjønn som ”a practice of improvisation within a scene of constraint”. Kjønnsrepresentasjon blir regulert av normer mennesker definerer seg selv og andre i forhold til, men normene eksisterer kun i den grad de blir utøvd og har ikke noen substansiell status (Butler 2004: kap. 2). Normene blir opprettholdt og stadig gjenskapt, ikke minst når ”people treat departures from the stereotype as not only unexpected, but as wrong in some way” (Levy, Taylor og Gelman 1995: 516). ”Korrekt” iscenesettelse av kjønn blir belønnet, mens avvik blir straffet, innenfor rådende normer for kjønn (Butler 2004: 52-55). ”Most societies carefully create differences between boys and girls and women and men and patrol the boundaries between them with the powers of the state and the pressure of everyday interaction”, skriver Lorber (1998: 191), som

mener kjønnete identiteter og forventninger blir bygget gjennom blant annet kulturelle, mediemessige, vitenskapelige og religiøse diskurser (Lober 1998: 192).

Innenfor normene ligger kjønnsroller, og med kjønnsroller mener jeg en kjønnet forståelse av forventet atferd som er knyttet opp mot idéer om kvinnelig og mannlig stereotypisk atferd. Levy, Taylor og Gelman forklarer stereotypiseringen som en normal kognitiv prosess; ”in order to organize adaptively and efficiently the vast amounts of experience encountered daily, we create simplified representations that are often structured around prototypical instances” (Levy, Taylor og Gelman 1995: 515). Hvordan prototypene ser ut, er et sentralt tema. Jeg vil hevde at prototypene har lite med kroppslige forskjeller å gjøre, noe som kan eksemplifiseres gjennom at den fremtredende diskursen i ”kvinneblader” handler om å *bli* kvinnelig ved hjelp av klær og sminke (Björk 1996). ”Modemagasinen säger: först har vi kvinnan – sedan följer kvinnligheten. Jag menar i stället: först har vi bestämt vad kvinnlighet är sedan blir vi kvinnor”, skriver Björk (1996: 23). Om kjønn handlet om kropp, skulle det ikke være nødvendig å iscenesette kjønn. Butler viser også hvordan biologisk kjønn blir konstruert inn i en binaritet, blant annet ved kirurgisk ”korreksjon” av barn som fødes med doble sett av kjønnsorganer (Butler 2004: 53). Kjønnsskifteoperasjoner vil være et annet eksempel på at sosialt kjønn konstruerer biologisk kjønn, derav behovet for å ”korrigere” kroppen.

Representasjonen av kjønn blir regulert av sosiale koder. Mennesker blir møtt med ulike forventninger basert på antakelser om en sammenheng mellom ”biologisk” og sosialt kjønn, der ”biologisk” kjønn antas å være fast, mens både biologisk og sosialt kjønn antas å følge en binær struktur. Kjønnroller som fenomen må dermed til en viss grad kunne sies å bygge på essensialistiske fordommer, men uavhengig av opphav vil kjønnsrollene ventelig ha stor innflytelse på menneskers oppfattelse av handlingsrom. Norland, James og Shover (1978: 546) påpeker at ”expectations influence the kinds of behaviors people are likely to adopt and the extent of their involvement in those behaviors independently of personality traits”. Butler (2004: 48) hevder at kjønnsnormene ikke fungerer som modeller individene strekker seg etter: ”On the contrary, it is a form of social power that produces the intelligible field of subjects, and an apparatus by which the gender binary is instituted”. Statusen som person henger sammen med ønsket om anerkjennelse, og med dette ønsket plasserer vi oss utenfor oss selv, i en sfære av sosiale normer som vi ikke fullt ut kan velge, men som likevel danner grunnlag for ethvert valg vi tar (Butler 2004: 33).

En tradisjonell kvinnerolle lot seg ikke kombinere med en politisk karriere (Jones 1910; Stevenson 1979; Marshall 1986), og var dermed et stort hinder for kvinners mulighet

for å engasjere seg politisk. Likevel viser det seg at det i større grad finnes sosial aksept for at jenter/kvinner bryter kjønnsnormer enn at gutter/menn gjør det, både i dagens samfunn (Levy, Taylor og Gelman 1995: 528) og eksempelvis i vikingtidens Norge (Rian 2001: 29). Hierarki er et kjennetegn ved dikotomier (Lundahl 1998: 92-93), og den sosiale aksepten er større for å bevege seg oppover enn nedover i hierarkiet. På tross av dette har mange kvinner som har forsøkt seg i politikken blitt møtt med negative holdninger, så det blir feil å hevde at det er uproblematisk for kvinner å bevege seg inn på en definert ”mannlig” arena. Dalton (2002: 47) forklarer at ”early life learning often portrays politics as inappropriate to the female role; this undoubtedly lessens the motivation of women to participate and the willingness of the male world to accept female participation”. Ifølge Shvedova (2005: 44) er tradisjonelle kjønnsroller, der kvinner først og fremst er mødre og hjemmeværende hustruer, fortsatt utbredt i mange land. Det er neppe en tilfeldighet at folkevalgte menn har flere barn enn folkevalgte kvinner (Matland og Montgomery 2003: 22-23), eller at langt flere kvinner enn menn i det bulgarske parlamentet lever som enslige: ”Many married women lack the time and other resources necessary to pursue a political career. Party gatekeepers and voters may also see married women as belonging primarily in the private sphere, taking care of their families, and therefore they are more hesitant to consider their candidacies” (Kostadinova 2003: 308).

”Rekruttering av kvinner er avhengig av faktorer på *etterspørselsiden*, dvs. av partienes og velgernes vilje til å nominere og stemme på kvinner, men også av faktorer på *tilbudssiden*, dvs. av kvinners ressurser og motivasjon for å delta”, skriver Raaum (2006: 37, kursivering i original). Norris (2004: 204), så vel som Paxton og Kunovich (2003: 103), påpeker at holdninger påvirker både tilbud og etterspørsel på kvinnelige kandidater, og Shvedova (2005: 45) hevder: ”Lack of confidence is one of the main reasons for women’s under-representation in formal political institutions, whether parliaments, ministries or political parties”. Manglende tro på seg selv vil trolig være formet av manglende etterspørsel, og dermed påvirke tilbudet i negativ retning. Kjønnsroller blir dermed en sentral variabel når jeg skal forklare variasjon i kjønnsfordeling i ulike europeiske parlamenter. Paxton og Kunovich (2003) har noe av den samme tilnærmingen når de måler kjønnsideologi, og Wilcox, Stark og Thomas (2003) setter også kjønnsfordeling i sammenheng med syn på kjønnsroller i familie, arbeidsliv og politikk.

Inglehart og Norris (2003: 127) hevder tradisjonelle holdninger til kjønn fortsatt er en hovedhindring for kvinner som vil inn i parlamentet. Endringer i synet på kjønn, endrer grunnleggende strukturer med tanke på betydningen av kjønn i politikken, og jeg ser to potensielle endringsmønstre: Enten at kjønnsrollene endrer seg uten at kjønn mister betydning,

eller at både kjønnsrollene og kjønn som sådan avtar i betydning. Det er fullt mulig å tenke seg at disse to mønstrene til dels vil være overlappende, og begge mønstrene kan tenkes å ha sammenheng med postmaterialisme, som er tema for neste avsnitt.

4.2.1 Postmaterialisme

”The values of Western publics have been shifting from an overwhelming emphasis on material well-being and physical security toward greater emphasis on the quality of life”. Slik innleder Ronald Inglehart (1977: 3) boken *The Silent Revolution*. Hypotesen er at endringer på samfunnets systemnivå (i to hovedfaser, fra agrar- til industrisamfunn, og fra industri- til postindustrisamfunn) påvirker individuelle verdipreferanser og øker politisk kompetanse, noe som igjen får konsekvenser for systemnivået. Årsakene finnes i økonomisk og teknologisk utvikling, fravær av totale kriger, økende utdanningsnivå og utbredelse av massekommunikasjon (Inglehart 1977: 5-12). Fred og velstand la sammen med overgangen til postindustrielle samfunn grunnlaget for en ny orientering til politikk.

Ingleharts teori om verdiendringer baserer seg på to premisser; knapphetshypotesen og sosialiseringshypotesen (Inglehart 1977: 22-23; Inglehart 1981: 881-882; Inglehart og Abramson 1994: 337). Knapphetshypotesen er sterkt influert av Abraham Maslows behovspyramide, og med Ingleharts ord: ”Maslow argues that people act to fulfill a number of different needs, which are pursued in hierarchical order, according to their relative urgency for survival” (Inglehart 1977: 22). Ifølge knapphetshypotesen prioriterer altså mennesker behov det er knapphet på, og først kommer fysiologiske og fysiske (materielle) behov, deretter, når disse er dekket, rettes interessen mot sosiale, estetiske og intellektuelle (postmaterielle) behov. Inglehart tilpasser behovspyramiden til politikken: Økonomisk sikkerhet, lov og orden, og nasjonalt forsvar er materielle verdier, mens individuell frihet, selvrealisering og deltakelse er eksempler på postmaterielle verdier (Inglehart 1977: 42). I samfunn der innbyggerne stort sett er trygge og mette, vil innbyggerne være mer opptatt av frihet enn trygghet.

Det er dog ikke så enkelt at en kan sette likhetstegn mellom et lands økonomiske utviklingsnivå og grad av postmaterielle verdier i befolkningen. Teoriens andre premiss er nemlig sosialiseringshypotesen; ”people tend to retain a given set of value priorities throughout adult life once it has been established in their formative years” (Inglehart 1977: 23). Den verdimeslige effekten av endrede sosioøkonomiske forhold er derfor forventet først for alvor å begynne å virke inn på samfunnet etter minst 20-25 år. Det tar mellom ti og femten år før de som har vokst opp i den nye velstanden entrer velgermassen, ti nye år før gruppene

inntar maktposisjoner, og atter ti år før det aller høyeste nivået av beslutningstakere fylles opp av presumptive postmaterialister (Inglehart 1981: 882).

I utgangspunktet var ikke Inglehart så opptatt av hvordan postmaterielle verdier ville få betydning for likestilling mellom menn og kvinner, men han mente arbeidsmønstrene i industrielle – og særlig postindustrielle – samfunn ville gjøre kjønnsforskjeller mindre viktige enn i pre-industrielle samfunn (Inglehart 1977: 228-229). Senere har det blitt lagt større vekt på verdiendringenes sammenheng med kjønnslikestilling, og Inglehart, Norris og Welzel (2003: 100) hevder at ”attitudes toward gender equality are a central element – arguably, even *the* most central element – of this cultural change” (kursivering i original). Interessant nok er likevel ikke holdninger til kjønn med i indeksene Inglehart og kollegene bruker for å kartlegge postmaterialisme (Inglehart 1977: 40-41; Inglehart 1981: 884; Inglehart og Abramson 1994: 352). Dermed lar det seg gjøre å studere kjønnsrollenes effekt på kjønnsrepresentasjon i parlamentene uavhengig av postmaterialisme, og deretter studere postmaterialismens effekt. Jeg forventer dog en sammenheng, slik Inglehart og Norris (2003: 156-158) finner en sammenheng mellom postmaterielle selvtvoldelsesverdier og støtte til likestilling mellom kjønnene.

Det er flere faktorer enn kun økonomisk utvikling som påvirker kulturen i et samfunn. Inglehart, Norris og Welzel (2003: 103) mener hele den historiske arven er viktig, og fremhever betydningen av religiøse tradisjoner, kolonitid og kommunisme, så vel som økonomi. På de neste sidene vil jeg derfor se nærmere på religion og historie, inkludert kommunisme. Kolonitid ser jeg ikke som spesielt relevant i en europeisk kontekst, og økonomi er behandlet i forrige kapittel.

4.2.2 Religion

Rule (1987: 481-484) finner en negativ korrelasjon mellom kvinneandel i parlamenter og andel katolikker i befolkningene, noe som blir satt i sammenheng med en mer tradisjonell kvinnerolle blant katolikker. ”Protestantism has been shown to be generally more supportive of women’s rights than Catholicism or non-Christian faiths”, skriver Siaroff (2000: 199), som viser til at kvinner tidligere fikk stemmerett i protestantiske land og at flere kvinner er i lønnsarbeid der (Siaroff 2000: 199-200). Norris (2004: 206-207) finner for øvrig noe overraskende at kvinneandelen i parlamentet er størst i katolske land, fulgt av protestantiske land, men funnene er ikke lengre statistisk signifikante i det hun kontrollerer for utvikling og valgsystem. Kunovich og Paxton (2005: 528) finner at både katolisisme og ortodoks kristendom, så vel som islam, har negative effekter med hensyn til kvinner i politikken.

Selv om sekularisering innen postmaterialismeteorien er et kjennetegn på overgangen mellom agrar- og industrisamfunn, finner Inglehart og Norris (2003: 67-68) empiri som tyder på at type religion er langt viktigere enn styrke i troen. ”The fact that a society was historically Protestant or Orthodox or Islamic or Confucian gives rise to cultural zones with distinctive value systems that persists even when we control for the effects of economic development”, skriver Inglehart og Norris (2003: 156) etter at de har delt Europa inn i tre soner, med protestantiske land i Nord, romersk-katolske i Vest og sekulære i Øst. På grunnlag av hvordan innbyggerne i de ulike landene oppfatter viktigheten av Gud (World Values Survey 2006), vil jeg dog sette spørsmålstegn ved hvor riktig det er å fremheve Øst-Europa som mer sekularisert enn landene i Vest og Nord. Skal jeg først dele Europa inn i tre soner på religiøst grunnlag, vil jeg heller omtale den øst-europeiske delen som ortodoks enn sekulær.

Mens overgangen fra agrar- til industrisamfunn er kjennetegnet av sekularisering, er overgangen fra industrielle til postindustrielle samfunn kjennetegnet ved at verdipreferansene skifter fra fokus på overlevelse til selvutfoldelse. Inglehart, Norris og Welzel (2003: 109) mener religiøs arv i dag først og fremst har betydning for landenes plassering på den siste dimensjonen. Selv om tidligere kommuniststater omtales som sekulære, er det forskjell på de historisk ortodokse, som plasserer seg nærmere overlevelse enn selvutfoldelse, og de historisk katolske, som befinner seg nærmere midten (Inglehart, Norris og Welzel 2003: 103).

Ikke alle studier støtter hypotesen om at type religiøs arv har betydning for den parlamentariske kjønnsfordelingen. På bakgrunn av sin globalt orienterte studie mener Tripp og Kang (2008: 356-357) ”that there are societal dynamics and attitudes toward gender equality other than religion that affect women’s representation in parliaments around the world”. Religion alene forklarer ikke nok (Tripp og Kang 2008: 357), og det er heller ikke bare religion som danner basis for en kultur. Jeg antar at historiske hendelser på samme måte vil forme den kulturelle konteksten, og dermed også ha innflytelse på kulturens forhold til kjønn.

4.2.3 Historie

Jeg betrakter kjønn som et fenomen i endring, og selv om endringer skulle følge samme retning i de europeiske statene, betyr det ikke at endringene skjedde fra det samme utgangspunktet. De forskjellige utgangspunktene mener jeg vil la seg kartlegge ved å studere historie så vel som religion. Om ikke historien nødvendigvis har formet kjønn direkte, vil den utvilsomt ha formet rammeverket kjønn har blitt oppfattet innenfor. Dermed er også historie en viktig faktor for å tolke kjønn, og i neste instans, tolke kjønnsfordeling i parlamentene.

Siaroff (2000: 200) antar en sammenheng mellom kvinneandel i parlamenter og hvor lenge kvinner har hatt politiske rettigheter, og at sammenhengen er en kumulativ effekt som forsterkes over tid. Dette perspektivet minner om Rokkans (1968: 180-181) teori om fire institusjonelle terskler som må passeres i demokratisering og politisk mobilisering av tidligere utestengte grupper: Legitimering, inkorporering, representasjon og utøvende makt. ”Empirically, changes in the one threshold sooner or later generated pressures for change in the other but the timing of such decisions varied significantly from polity to polity”, skriver Rokkan (1968: 181), som setter variasjonen i sammenheng med statsdannelse og institusjonsbygging.

Jeg bruker en versjon av terskelmodellen som er tilpasset kvinners mobilisering: Legitimering blir å sette kvinners krav om like rettigheter på dagsorden gjennom organisasjoner, inkorporering blir allmenn stemmerett, mens representasjon og utøvende makt handler om kvinners inntog i henholdsvis parlamenter og regjeringer (Raum 2006). Norris (2004: 185) bruker for øvrig ”the length of women’s suffrage in a country as a broader indicator of women’s political rights and civil liberties”.

Siden min studie inkluderer europeiske stater i både vest og øst, bringes et nytt historisk moment inn, nemlig den kommunistiske fortiden i Øst-Europa. ”In virtually every authoritarian society, a majority of the public believes that men make better political leaders than women; in virtually every stable democracy, a clear majority of the public rejects this belief (Japan being the sole exception)”, skriver Inglehart, Norris og Welzel (2003: 99-100) etter å ha gjort det klart at de mener både demokratisering og likestilling reflekterer samme kulturelle strømninger. Det kan dog også tenkes en positiv effekt av kommunismen. Den ekstensive bruken av kvoter (Inglehart og Norris 2003: 163) gjorde at de østeuropeiske parlamentene besto av rundt 30 prosent kvinner (Montgomery 2003: 1-2). Jeg skal ikke undervurdere effekten disse kvinnene har hatt som rollemodeller, en effekt mange forskere fremhever som viktig (Tremblay 1998: 435; Kittilson 2006: 15; McDonagh 2002: 537; Sawyer 2000: 362). Samtidig er det ingen grunn til å legge skjul på at oppfatninger om at menn er bedre politiske ledere enn kvinner er langt mer utbredt i Øst-Europa enn Vest-Europa (Wilcox, Stark og Thomas 2003: 45). Videre fører Paxton og Kunovich (2003: 102) bevis for at mange kvinner i parlamentene ikke bidrar til å endre synet på kjønn i positiv retning for kvinner i det aktuelle landet, og de tidligere kommuniststatene i Øst-Europa blir trukket frem i så måte. Montgomery (2003) påpeker at selv om det var mange kvinner i parlamentene, hadde parlamentene liten innflytelse på en politikk styrt av toppsjiktet i parti og stat, steder hvor kvinner var så å si fraværende: ”Communism usurped the language of feminist emancipation,

but in praxis women were marginalized across economic, political and social spheres” (Montgomery 2003: 6). Jeg antar på dette grunnlag at det ikke er noen entydig effekt av den kommunistiske fortiden, og om det er en slik effekt, vil den trolig være vanskelig å måle.

4.3 Empiri

Når jeg skal kartlegge sammenhengen mellom kulturelle variabler og kjønnsfordeling i parlamentene, begynner jeg med å måle kjønnsroller, før jeg ser nærmere på utbredelse av postmaterialisme og religion. Deretter vil jeg studere historiske variabler, og se om Rokkans terskelteori kan sies å ha relevans for dagens parlamentariske kjønnsfordeling. Tabell 4.1 (neste side) oppsummerer datamaterialet jeg skal gjennomgå.

Både kjønnsroller, postmaterialisme og religion er målt som tendenser på samfunnsnivå. Jeg underslår ikke at individuell variasjon kan være vel så stor innenfor et land som mellom land, men mener likevel tendensene sier noe om grad av kulturelt hegemoni. De individene som ikke deler det rådende synet på eksempelvis kjønn, lever like fullt i et samfunn hvor det dominerende synet former hverdagen og offentligheten. Kjønn er ikke et fenomen som finnes i enkeltindivider, men skapes i relasjoner mellom mennesker. Med et (de)konstruktivistisk syn på kjønn, er det naturlig å forvente en nær sammenheng mellom kjønnskonstruksjon og kultur.

4.3.1 Kjønnroller

Jeg betrakter ikke kjønn som faste naturgitte kategorier, men snarere som sosiale konstruksjoner som kan få vidt forskjellige uttrykk avhengig av kontekst. Uttrykket vil så ha stor betydning for hvordan kjønn blir tolket og hvilke implikasjoner som følger av kjønn. Jeg ønsker derfor å måle kjønnsroller, som jeg operasjonaliserer til å være menneskers kjønnsbaserte forventninger og fordommer. Jeg vil med andre ord se nærmere på kjønnsrollenes grad av styrke i de aktuelle europeiske statene. Data finner jeg i *World Values Survey* (2006), primært fra perioden 1999-2004, men i noen tilfeller også fra 1994-1999 der det ikke finnes nyere data. Det siste gjelder dog kun Norge og Island.

Første variabel i min kjønnsrolleindeks er grad av aksept for homoseksualitet på en skala fra 1 (helt uakseptabelt) til 10 (helt akseptabelt).⁹ Jeg mener dette er en sentral variabel for å kartlegge kjønnsroller, da seksuell orientering i aller høyeste grad reguleres av

---

⁹ ”Please tell me for each of the following statements whether you think it can always be justified, never be justified, or something in between, using this card: (...) Homosexuality”.

kjønnsnormene. Butler (1999: 30) hevder at ”institutional heterosexuality both requires and produces the univocity of each of the gendered terms that constitute the limit of gendered possibilities within an oppositional, binary gender system”. Det ligger en forventning om en

TABELL 4.1: Parlamentarisk kjønnsfordeling og kulturelle variabler

Land	Kvinner/ MP (1)	Kjønns- roller (2)	Post- materialisme (3)	Tros- styrke (4)	Dominerende religion (5)	Kvinnelig stemmerett (6)	Første kvinne MP (7)	Kvinner/ regjering (8)
Sverige	47,3	72,5	355,6	4,1	P (87 %)	1921	1921	52,4
Finland	42,0	57,4	41,2	6,0	P (84,2 %)	1906	1907	47,1
Norge ****	37,9	50,5	82,4	4,7	P (85,7 %)	1913	1911**	44,4
Danmark	36,9	62,8	189,4	4,0	P (95 %)	1915	1918	33,3
Nederland	36,7	65,2	186,4	4,9	K (31 %)	1919	1918	36,0
Spania	36,0	48,4	55,4	5,8	K (94 %)	1931	1931	50,0
Belgia	34,7	47,5	88,7	5,2	K (75 %)	1948	1921**	21,4
Østerrike	32,2	40,1	384,4	6,6	K (73,6 %)	1918	1919	35,3
Island ****	31,7	65,1	48,8	6,2	P (85,5 %)	1920	1922	27,3
Tyskland	31,6	40,3	50,2	4,3	K, P *	1918	1919	46,2
Sveits	25,0	43,9	127,1	6,0	K, P *	1971	1971	14,3
Litauen	24,8	34,2	20,5	6,7	K (79 %)	1919	1920**	15,4
Luxembourg	23,3	45,9	82,3	5,4	K (87 %)	1919	1919	14,3
Bulgaria	22,1	24,7	6,6	5,2	O (82,6 %)	1945	1945	23,8
Estland	21,8	36,5	6,3	4,2	P (13,6 %)	1918	1919	15,4
Portugal	21,3	39,2	28,1	7,9	K (84,5 %)	1976	1934	16,7
Polen	20,4	26,6	20,6	8,4	K (89,8 %)	1918	1919	5,9
Storbritannia	19,7	48,6	143,8	4,9	A, K, M, P *	1928	1918	28,6
Slovakia	19,3	36,1	8,7	6,6	K (68,9)	1920	***	0,0
Latvia	19,0	31,8	13,8	5,6	P, K, O *	1918	N/A	23,5
Frankrike	18,5	45,0	64,2	4,4	K (83-88 %)	1944	1945	17,6
Italia	17,3	37,6	201,4	7,4	K (90 %)	1945	1946	8,3
Tsjekkia	15,5	44,9	38,7	3,6	K (26,8 %)	1920	***	11,1
Kypros	14,3	N/A	N/A	N/A	O (78 %)	1960	1963	0,0
Irland	13,3	50,7	66,8	7,5	K (88,4 %)	1928	1918	21,4
Hellas	13,0	42,0	88,4	7,3	O (98 %)	1952	1952	5,6
Slovenia	12,2	42,0	95,2	5,0	K (57,8 %)	1946	***	6,3
Romania	11,2	23,9	15,7	8,6	O (86,8 %)	1946	1946	12,5
Ungarn	10,4	28,6	4,8	5,4	K (51,9 %)	1945	1920	11,8
Malta	9,2	25,7	21,7	9,2	K (98 %)	1947	1966	15,4
Gjennomsnitt	23,9	47,0	87,5	5,9	–	1933	1930	22,0

(1): Andel kvinner i parlamentet per 30.oktober 2007 (IPU 2007b)

(2): Indeks sammensatt av data fra tabell 4.2 (side 54), basert på holdninger til seksualitet, familie og arbeid: Et mål på kjønnsroller. Originaldata fra World Values Survey (2006)

(3): Postmaterialister som prosent av materialister i befolkningen, fremstilling etter modell fra Inglehart (1977: 38), basert på prosentandel i befolkningen med overveiende postmaterialistiske holdninger og prosentandel i befolkningen med overveiende materialistiske holdninger (World Values Survey 2006)

(4): ”Viktigheten av Gud i hverdagen”, rangert på skala fra 1 (helt uviktig) til 10 (World Values Survey 2006)

(5): Dominerende religion(er) med prosentanslag troende. P = protestantisk, K = katolsk, O = ortodoks, A = anglikansk, M = metodistisk, P = presbyteriansk. * = spesielle tilfeller: Tyskland: K (34 %) og P (34 %). Sveits: K (41,8 %) og P (35,3 %). Storbritannia og Latvia: Ikke spesifiserte prosentandeler (CIA 2007)

(6): År kvinner fikk stemmerett *fullstendig* på lik linje med menn (UNDP 2007: 343-344, 346).

(7): År første kvinnelige parlamentariker ble valgt eller ** = utpekt. *** Slovenia, Tsjekkia og Slovakia fikk først egne parlamenter, og dermed kvinnelige parlamentarikere i 1992, som vil være et misvisende årstall all den tid kvinner satt i parlamentene i henholdsvis Jugoslavia og Tsjekkoslovakia (UNDP 2007: 343-344).

(8): Prosentandel kvinner i regjeringen per 2005 (UNDP 2007: 343-344)

**** World Values Survey-data for Norge og Island er fra 1996, resten er fra 1999 eller 2000.

naturlig sammenheng mellom biologisk kjønn, sosialt kjønn og seksuell orientering, en sammenheng som skaper to heteronormative, komplementære kjønn. Vektleggingen av kjønnsbestemte erfaringer og perspektiver konsoliderer både kjønnskategoriene og skillet mellom ”naturlig” heteroseksualitet og ”unaturlig” homoseksualitet. På samme måte er idéen om ”naturlig” heteroseksualitet med på å gjenskape idéen om to vesensforskjellige kjønn (Martinsson 2000: 79). Grad av aksept for homoseksualitet vil således si noe om normtrykket i kjønnsrollene.

Kjønnsrollene og idéen om to komplementære kjønn, danner også basis for en oppfatning av at barn har ”rett” til, og behov for, en mannlig og en kvinnelig rollemodell (Martinsson 2000: 79-80). Den andre variabelen i kjønnsrolleindeksen tar sikte på kartlegge dette aspektet gjennom et direkte spørsmål om barn trenger et hjem med både mor og far for å vokse opp lykkelig.¹⁰ I tabell 4.2 (neste side) finnes prosentandelen som sier seg uenig i påstanden, og jeg forventer at uenighet vil være et uttrykk for løsere kjønnsnormer. Det jeg søker å måle gjennom spørsmålet er styrken i det tradisjonelle idealet om en kjernefamilie bestående av mor, far og barn, i motsetning til andre familiekonstellasjoner, enten det er snakk om aleneforeldre eller likekjønnede foreldre. Jeg ikke legger skjul på at spørsmålet kan forstås på ulike måter, eksempelvis om et barn har det best med én eller to nære omsorgspersoner, men den kjønnede ordlyden i spørsmålet gjør det likevel godt egnet til å fange forventninger knyttet til kjønn.

I tradisjonelle komplementære kjønnsroller var det et strikt skille mellom mannens offentlige sfære og kvinnens private sfære (Jones 1910; Stevenson 1979; Marshall 1986). Som en konsekvens av dette ble det betraktet som naturlig at mannen hadde lønnsarbeid utenfor hjemmet, mens kvinnen gjorde hus- og omsorgsarbeid uten å få betalt. Industrialiseringen var med på å åpne opp mange nye jobbmuligheter og skapte behov for kvinnelig arbeidskraft, men i nedgangstider vil det bli større kamp om jobbene. Den tredje variabelen viser prosentandel som er uenig i at menn har større ”rett” enn kvinner til jobb ved jobbangel.¹¹ Uenighet vil jeg forstå som et brudd med tradisjonelle kjønnsroller som holder kvinner utenfor offentligheten, og dermed også politikken. Med et svakere normtrykk med tanke på kjønn, vil det også være mindre grunn til å favorisere menn i jobbsammenheng.

Ved å kombinere holdningene til seksualitet, familie og arbeid, lager jeg en egen kjønnsrolleindeks. Kjønnsrolleindeksen lar seg enkelt sette sammen siden variabelen

---

¹⁰ ”If someone says a child needs a home with both a father and a mother to grow up happily, would you tend to agree or disagree?”

¹¹ ”Do you agree or disagree with the following statements? When jobs are scarce, men should have more right to a job than women”

TABELL 4.2: Parlamentarisk kjønnsfordeling og kjønnsroller					
Land	Kvinner/ MP (1)	Seksualitet (2)	Familie (3)	Arbeid (4)	Kjønnsroller (5)
Sverige	47,3	7,65	39,9	93,4	72,5
Finland	42,0	4,95	39,6	83,1	57,4
Norge *	37,9	5,71	14,7	79,7	50,5
Danmark	36,9	6,59	33,1	89,4	62,8
Nederland	36,7	7,83	33,7	83,7	65,2
Spania	36,0	6,17	15,5	68,0	48,4
Belgia	34,7	5,40	18,9	69,6	47,5
Østerrike	32,2	5,36	12,2	54,4	40,1
Island *	31,7	7,19	29,1	94,3	65,1
Tyskland	31,6	5,44	9,3	57,3	40,3
Sveits	25,0	6,45	11,5	55,7	43,9
Litauen	24,8	1,88	20,5	63,3	34,2
Luxembourg	23,3	5,90	14,6	64,0	45,9
Bulgaria	22,1	2,60	2,9	45,1	24,7
Estland	21,8	2,98	4,3	75,5	36,5
Portugal	21,3	3,19	26,6	59,0	39,2
Polen	20,4	2,90	3,1	47,8	26,6
Storbritannia	19,7	4,89	33,2	63,7	48,6
Slovakia	19,3	4,91	4,8	54,4	36,1
Latvia	19,0	1,90	6,9	69,5	31,8
Frankrike	18,5	5,27	13,9	68,3	45,0
Italia	17,3	4,83	7,6	56,8	37,6
Tsjekkia	15,5	5,47	14,0	65,9	44,9
Kypros	14,3	N/A	N/A	N/A	N/A
Irland	13,3	4,27	32,5	77,0	50,7
Hellas	13,0	4,95	3,9	72,6	42,0
Slovenia	12,2	4,62	12,0	67,8	42,0
Romania	11,2	1,91	5,3	47,4	23,9
Ungarn	10,4	1,45	4,6	66,7	28,6
Malta	9,2	2,58	7,1	44,2	25,7
Gjennomsnitt	23,9	4,66	16,4	66,8	47,0

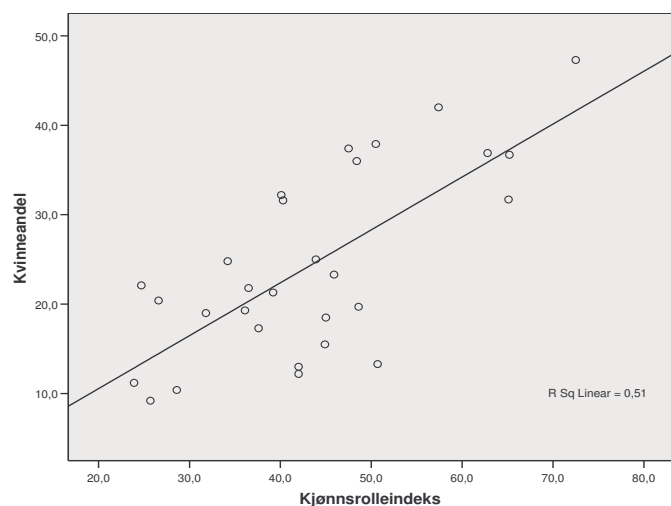
(1): Prosentandel kvinnelige parlamentarikere per 30.oktober 2007 (IPU 2007b)
(2): Grad av aksept for homoseksualitet på skala fra 1 (ingen aksept) til 10 (full aksept) (World Values Survey 2006)
(3): Prosent som tenderer mot å si seg uenig i at barn trenger hjem med mor og far for å vokse opp lykkelig (World Values Survey 2006)
(4): Prosent som er uenig i at menn må få jobb før kvinner ved jobbangel (World Values Survey 2006)
(5): Indeks sammensatt av (seksualitet x 10) + familie + arbeid delt på tre: Et mål på kjønnsroller.
* Merk: World Values Survey-data for Norge og Island er fra 1996, resten er fra 1999 eller 2000.

seksualitet måles fra 1 til 10 med to desimaler, mens *familie* og *arbeid* måles fra 1 til 100 med én desimal. Dermed ganger jeg seksualitetsverdien med ti, legger sammen med verdiene til familie og arbeid, og deler på tre. Da står jeg igjen med det jeg kaller et grovt anslag over styrke i brudd med heteronormativiteten. Det er klart at det ikke er uproblematisk å operasjonalisere kjønnsroller, og jeg kunne valgt andre variabler. Mine valg skyldes både begrenset tilgang på relevante, nye data og at jeg føler å ha dekket inn en del vesentlige aspekter gjennom å de aktuelle variablene seksualitet, familie og arbeid. Kjønnsrolleindeksen består av tre viktige berøringspunkter for begrepet kjønn, og vil således si noe om det aktuelle samfunnets konstruksjon av kjønn. Min indeks er et alternativ til ideologiindeksen til Paxton

og Kunovich (2003: 95-96) som har flere spørsmål knyttet til favorisering av gutter og menn, men ikke berører seksualitet.

Høye verdier på kjønnsrolleindeksen tolker jeg som uttrykk for mindre styrke i kjønnet normtrykk, og det later til å være en ganske stor sammenheng mellom holdninger til kjønn og kjønnsfordeling i parlamentene. Anomaliene er færre enn i forhold til sosioøkonomiske variabler, og det er et langt klarere mønster. Forklart varians er langt høyere enn hva jeg oppnådde med sosioøkonomiske variabler: Hele 51 prosent av variasjonen i andel kvinnelige parlamentarikere kan statistisk sett forklares ved hjelp av holdninger til kjønnsroller, og i figur 4.1 er spredningen rundt regresjonslinjen relativt liten. Helningskoeffisienten er markant høyere enn for andre uavhengige variabler, med en verdi på ,591. Løse kjønnsroller gir definitivt effekt på den parlamentariske kjønnsfordelingen, og effekten er signifikant med t-verdien 5,304 og p-verdien som er mindre enn ,001.

Det er likevel først og fremst unntakene jeg finner interessante, og særlig Island, Bulgaria og Irland skiller seg ut. Bare Nederland og Sverige har høyere kjønnsrolleverdi enn Island, men det er like fullt ni stater som har flere kvinner i parlamentet. Kun Romania kommer dårligere ut på kjønnsrolleindeksen enn Bulgaria, men sistnevnte land befinner seg over midten når det kommer til kjønnsfordeling. Irland scorer høyere på kjønnsrolleindeksen enn Norge, men mens Norge ligger på tredje plass med tanke på kvinneandel, innehar Irland 24.plassen. I tillegg er det verdt å nevne at Storbritannia, Tsjekia og Frankrike også har noe lavere kvinneandel enn kjønnsrolleindeksen skulle tilsi. Dette er stater jeg skal komme tilbake til senere i studien. For å forklare avviket mellom kjønnsrolleindeks og kjønnsfordeling må jeg vende meg mot andre variabler som kjønn og kjønnsroller fungerer i sammenheng med. Det inkluderer både sosioøkonomiske og politiske variabler, så vel som andre kulturelle variabler. I første omgang betyr det utbredelse av postmaterialistiske verdier i befolkningene.

Figur 4.1: Andel kvinner i parlamentet i forhold til rigiditet i kjønnsroller (målt som holdninger til seksualitet, familie og arbeid).

4.3.2 Postmaterialisme

For å kartlegge postmaterielle verdier, utarbeidet Inglehart (1977: 28-29) en indeks sammensatt av fire påstander hvorav respondentene skulle velge to påstander de anså som de viktigste:

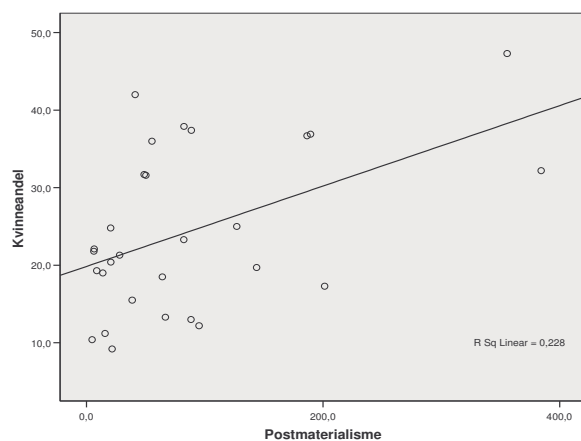
1. *Maintaining order in the nation* (materialisme)
2. *Giving the people more say in important political decisions* (postmaterialisme)
3. *Fighting rising prices* (materialisme)
4. *Protecting freedom of speech* (postmaterialisme)

Seks kombinasjoner er mulige: Kombinasjonen av påstand 1 og 3 angir rene materialister, 2 og 4 angir rene postmaterialister, mens de fire resterende kombinasjonene faller i en blandet kategori. Jeg ser bort fra den blandede kategorien og konsentrerer meg om rene materialister og postmaterialister. I tabell 4.1 (side 52) opererer jeg med et mål på postmaterialister som prosent av materialister etter modell fra Inglehart (1977: 38). Data er hentet fra *World Values Survey (2006)*.

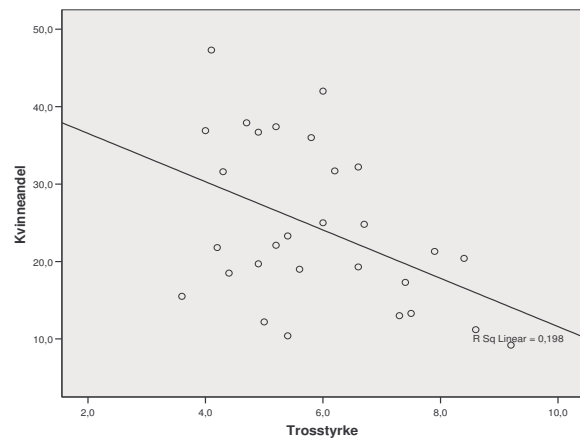
Inglehart (1977: 39-40) innrømmer selv at indeksen har sine svakheter, blant annet for stor sensitivitet i forhold til kortsiktige faktorer som inflasjon. Derfor er det også utviklet en indeks basert på tolv påstander, men denne er mindre brukt og jeg har kun funnet oppdaterte tall for et fåtall av landene i undersøkelsen min. Jeg har derfor måttet slå meg til ro med den lille indeksen.

Spredningen rundt regresjonslinjen i figur 4.2 antyder en viss sammenheng mellom kjønnsfordeling og utbredelse av postmaterialistiske verdier. Helningskoeffisienten er på ,052, og postmaterialisme kan statistisk sett forklare 22,5 prosent av den parlamentariske kjønnsfordelingen, en sammenheng som er signifikant ($t = 2,824$ og $p = ,009$). I den forbindelse er det et interessant poeng at verken Inglehart og Norris (2003) eller Inglehart, Norris og Welzel (2003) gjør noe forsøk på å vise en slik direkte sammenheng. Det nærmeste de kommer er når Inglehart og Norris (2003: 138) viser en korrelasjon mellom holdninger til kjønn og andel kvinner i parlamentene, og slår fast: "Countries with egalitarian cultures have more women in power". Inglehart, Norris og Welzel (2003: 100) fremhever holdninger til kjønnslikestilling som det kanskje mest sentrale elementet i den kulturelle endringen postmaterialismen er del av, og jeg kan si meg enig i at kulturell endring er sentralt, men postmaterialisme fremstår ikke som like sentralt. Det kan forklare hvorfor tilhengere av postmaterialismeteorien toner ned postmaterialismen når de skriver om kjønnsfordeling i parlamentene.

Når jeg sammenlikner postmaterialismeindeksen med kjønnsrolleindeksen blir ikke bildet noe klarere: Det synes heller ikke å være en entydig forbindelse mellom postmaterialisme og holdninger til kjønnsroller. Det kan selvsagt delvis skyldes de allerede nevnte svakhetene i målingen av postmaterialisme, som i seg selv er et omdiskutert begrep. Om kjønnsyn er en så sentral del, burde også holdninger til kjønn bli del av postmaterialismeindeksen. Postmaterialisme, målt på tradisjonelt vis, later ikke til å være den viktigste kulturelle faktoren med tanke på kjønnsfordeling i europeiske parlamenter.

Figur 4.2: Andel kvinner i parlamentet i forhold til utbredelse av postmaterielle holdninger i befolkningen

Figur 4.3: Andel kvinner i parlamentet i forhold til viktighet av Gud i hverdagen

4.3.3 Religion

Siaroff (2000), Rule (1987), Inglehart og Norris (2003) og Inglehart, Norris og Welzel (2003) peker alle på religion som forklaringsfaktor, og jeg forventer at religiøs arv vil ha betydning for både kjønn og kultur, og dermed også kjønnsfordeling i parlamentet. Jeg ønsker også å teste ut påstanden om at type religion er langt viktigere enn styrke i troen (Inglehart og Norris 2003: 67-68). Variabelen *trosstyrke* svarer til uttalt grad av viktighet av Gud i respondentenes liv, rangert på en skala fra 1 til 10¹² (World Values Survey 2006).

I tabell 4.1 (side 52) skiller protestantismen seg ut som den religionen som er mest utbredt i landene med den jevneste kjønnsfordelingen i parlamentene. Katolske land kommer deretter, ispedd noen ortodokse land. Det kan virke som at Siaroff (2000: 199-200) gjør rett i å hevde at for likestilling mellom kjønnene, er protestantisme en fordelaktig religiøs arv. Katolisismens negative innflytelse (Rule 1987: 481-484) synes ikke å være like klar. Befolkningene i Spania, Belgia og Østerrike består av mellom 73,6 og 94 prosent katolikker,

¹² "How important is God in your life? Please use this scale to indicate- 10 means very important and 1 means not at all important".

men kjønnsfordelingen i parlamentene er likevel relativt balansert. Tsjekkia har på den annen side langt færre av både katolikker og kvinnelige parlamentarikere, men det betyr ikke at jeg avviser at religion har betydning for kjønn i politikken. Siaroff (2000: 199) skiller mellom land der protestantismen er dominerende, land der både protestantisme og katolisisme er fremtredende, og land som er dominert av andre religioner. Han skiller dermed ikke mellom katolsk og ortodoks tro, noe Rule (1987) heller ikke gjør, men en forskjell dem imellom er at Siaroff fokuserer på positiv effekt av protestantisme og behandler katolsk og ortodoks tro likt i form av fravær av protestantisme, mens Rule har fokus på negativ effekt av katolisisme og later til å ignorere ortodoks tro som egen trosretning.¹³ Tabell 4.1 antyder at Siaroff treffer best: Protestantisme som dominerende religion slår ut positivt for kvinneandelen i parlamentet. Funnet støttes av Paxton og Kunovich (2003: 99) som gjennom sine analyser viser negative effekter av både katolsk og ortodoks tro.

Styrke i troen later til å ha større betydning enn Inglehart og Norris (2003: 67-68) tok høyde for. De ti landene med flest kvinnelige parlamentarikere har en gjennomsnittlig trosstyrke på 5,2, de ti landene i midten har 6,1, mens de ti siste har en styrke målt til 6,5. Forklart varians er på 19,8 prosent, noe som støttes av tendensen i prikkdiagrammet (figur 4.3, side 57). Helningskoeffisienten $-3,118$ må sees i sammenheng med at jeg baserer meg på en ti-poengs skala, men det er like fullt en signifikant effekt ($t = -2,58$ og $p = ,016$). Om ikke sekularisering i seg selv er nok, mener jeg likevel å ha dekning for å si at sekularisering bidrar positivt i forhold til parlamentarisk likestilling. Betydningen av Gud er for øvrig generelt større i de fire landene der ortodoks tro er eneste religion nevnt i tabell 4.1, med et gjennomsnitt på 7,0, mens tilsvarende 16 katolske og seks protestantiske land har snitt på henholdsvis 6,3 og 4,9. De fire landene med større grad av religiøs blanding, oppnår et gjennomsnitt på 5,2.

Min antakelse er at religion først og fremst har betydning når den kommer til uttrykk i holdninger til eksempelvis kjønnsroller. For å forklare kjønnsfordeling i parlamentet gir det større mening å bruke kjønnsroller som mål direkte, men for å forstå kjønnskonstruksjonenes bakgrunn og variasjon, kan det absolutt være nyttig å se dem i sammenheng med religiøse tradisjoner og styrken i dagens tro.

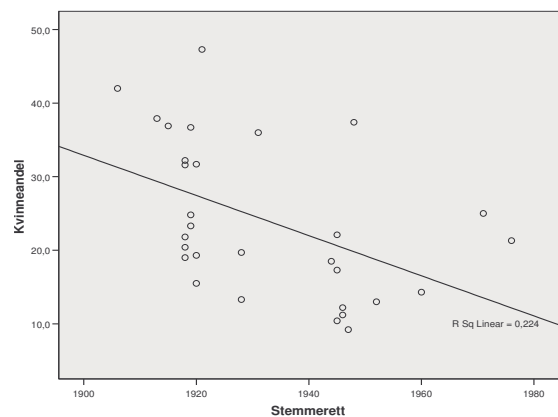
¹³ Den unnvikende behandlingen av ortodoks tro skyldes ikke bare at verken Siaroff eller Rule inkluderer ett eneste øst-europeisk land i sine undersøkelser, for begge har med det ortodokse Hellas (Rule 1987: 483; Siaroff 2000: 210).

4.3.4 Historie

Kjønnskategoriernes betydning i politikken kan også være formet av den historiske utviklingen som ledet frem til stemmerett, valgbarhet og etter hvert parlamentariske verv for kvinner på lik linje med menn. I tabell 4.1 på side 52 har jeg vist året da kvinner fikk stemmerett helt på linje med menn, året da første kvinne kom inn i parlamentet, og prosentandelen kvinner i regjeringen per 2005. Dette tilsvarer den andre, tredje og fjerde terskelen i Rokkans terskelmodell (Rokkan 1968; Raaum 2006). Den fjerde terskelen handler først og fremst om å oppnå representasjon på regjeringnivå, men med prosentandelen får jeg ikke bare frem om terskelen er passert, men også i hvor stor grad det er gjort.

Hvor lenge kvinner har hatt stemmerett fremstilles som betydningsfullt av Siaroff (2000: 200), men jeg kan ikke finne noen veldig klar sammenheng. Eksempelvis har Sveits en kvinneandel i parlamentet over gjennomsnittet selv om kvinner i landet først ble innvilget full stemmerett i 1971 (UNDP 2007: 343, 346). Spredningen rundt regresjonslinjen i prikkdiagrammet (figur 4.4) er ganske stor, selv om det er en viss linearitet. Forklart varians er på 22,4 prosent med hensyn til parlamentarisk kjønnsfordeling, og helningskoeffisienten $-0,273$ antyder at det er færre kvinner i parlamentene der kvinner har hatt full stemmerett i kortere tid. Effekten er signifikant, med t-verdi på $-2,845$ og p-verdien $,008$, men i den grad det er en sammenheng, kan jeg argumentere for at sammenhengen er spuriøs: Samfunn med mer liberale holdninger til likestilling har både innvilget stemmerett tidligere og valgt flere kvinner inn i parlamentene. Sveits er igjen et unntak, og jeg mener antall år med kvinnelig stemmerett ikke er den mest interessante variabelen for å forklare dagens kjønnsfordeling i parlamentene. Det betyr ikke at tidspunktet for innføring av kvinnelig stemmerett er irrelevant, for på bakgrunn av Rokkans terskelmodell vil det være logisk å anta en sammenheng mellom kjønnsfordeling og hvor lang tid det tok fra passering av inkorporeringsterskelen til representasjonsterskelen var passert. Den

tidsmessige differansen mellom de to terskelpasseringene kan si noe om den historiske motstanden mot kvinners inntog i politikken, men for kvinner i de aller fleste landene tok det få år fra stemmerett var innvilget til de var representert i parlamentet (UNDP 2007: 343-346). Det tyder på at den vanskelige barrieren er å få stemmerett, og når den barrieren er passert, er representasjon stort sett kun et spørsmål om når neste valg kommer.

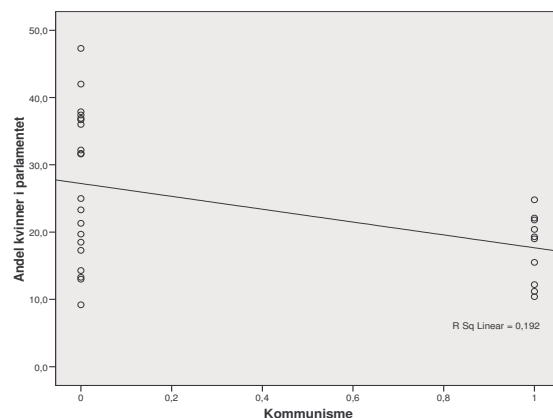

Figur 4.4: Andel kvinner i parlamentet i forhold til årstall for stemmerett til kvinner på lik linje med menn

Hvor mange kvinnelige representanter som faktisk blir valgt inn, later til å være et annet spørsmål.

Den fjerde terskelen har blitt passert i ulik grad i mitt datasett, men alle landene har passert den. Kypros var i 2005 utsatt for en reversering slik at ingen kvinner satt i regjeringen, men kvinner har tidligere hatt sete i den kypriotiske regjeringen (se f.eks. Siaroff 2000: 210). Andel kvinner i regjeringen er dog en variabel som i liten grad kan forklare andel kvinner i parlamentet, fordi de to variablene er sterkt, men ikke fullstendig, korrelert (Siaroff 2000: 198) og fordi parlamentarikere representerer den andre terskelen mens regjeringsmedlemmer representerer den fjerde: Det er i større grad logisk å forvente at andelen kvinnelige parlamentarikere påvirker andelen kvinnelige regjeringsmedlemmer enn motsatt, ikke minst fordi det faktisk er parlamentene som utpeker regjeringen i parlamentariske demokratier, som utgjør flertallet av statene i min studie. Det er nok legitimt å hevde at Rokkans terskelmodell først og fremst forklarer tempo i stemmerettsutvidelsene, og i mindre grad er relevant for å forklare dagens kjønnsfordeling i parlamentene.

For å måle effekten av en kommunistisk fortid, opererer jeg med en dummy-variabel der verdien 1 angir at staten tidligere har vært underlagt et kommunistisk regime. Forklart varians er 19,2 prosent, og sammenhengen er statistisk signifikant ($F = 6,647$ og $p = ,015$). Helningskoeffisienten på $-9,56$ angir en negativ effekt av kommunisme, men det er nok av unntak i prikkdiagrammet (figur 4.5). Montgomery (2003: 7) mener de økonomiske og politiske forskjellene mellom post-kommunistiske stater er så store at de "do not need to be understood primarily in terms of post-communism". Med hensyn til dagens parlamentariske kjønnsfordeling vil jeg derfor ikke legge vesentlig forklaringskraft i om landene har vært styrt av et kommunistisk regime.

Figur 4.5: Andel kvinner i parlamentet i forhold til kommunistisk fortid (dummy-variabel der verdien 1 angir at staten har vært kommunistisk)

4.4 Oppsummering

Kjønn betyr ikke det samme i alle kulturer. Selv om det kan være mye felles i oppfatningene rundt kjønn, er det likevel distinkte variasjoner også innenfor et begrenset geografisk område som Europa. Disse variasjonene i kjønnssyn mener jeg er en sentral faktor, og grad av kjønn

normtrykk (kjønnsroller) er den variabelen som klarest korrelerer med fordeling av menn og kvinner i parlamentene. Holdninger til kjønn i form av kjønnsroller synes å være sentralt for å forklare kjønnsfordeling, og min kjønnsrolleindeks oppnår 51 prosent forklart varians med hensyn til kjønnsfordelingen i parlamentene.

Jeg ser for meg to mulige prosesser: Enten at tradisjonelle kjønnsroller mister sin betydning, eller at tradisjonelle kjønnsroller erstattes av nye kjønnsroller. Jeg forsøker ikke å måle disse eventuelt nye kjønnsrollene, men nøyer meg med å måle effekten av tradisjonelle kjønnsroller. Mine funn tyder på at en svekkelse av kjønnsroller legger til rette for jevnere kjønnsfordeling ut fra hypotesen om at skjev kjønnsbalanse skyldes en strukturell favorisering av menn. Svekkes normativiteten i prototypene ”mann” og ”kvinne”, svekkes hele grunnlaget for den strukturelle favoriseringen på det mest fundamentale sett.

Jeg antar at de ulike kjønnskonstruksjonene er influert av en rekke faktorer, deriblant sosioøkonomi, men også kulturelle og historiske variabler. Postmaterialisme, religiøsitet og demokratiske tradisjoner, som er drøftet i dette kapitlet, berører forskjellige kulturelle strømninger i samfunnene, men er i seg selv ikke tilstrekkelig til å forklare kjønnsfordelingen. Min hypotese er at disse variablene først og fremst har betydning i den grad de påvirker konstruksjonen av kjønns kategorier. I så måte ligger religion an til å være variabelen med størst indirekte forklaringskraft.

Om jeg hevder at kjønnsroller blir konstruert i sammenheng med sosioøkonomi og kultur, betyr ikke det et likhetstegn mellom kjønnsroller og kjønnsfordeling. Drøftelsene i dette kapitlet gir heller ikke grunnlag for en så enkel påstand. Kjønnskonstruksjonene står ikke i et direkte forhold til kjønnsfordeling i parlamentene: Kjønnsroller filtreres gjennom politiske systemer og institusjoner som enten styrker eller svekker effekten av kjønnsrollene. Politikk som filter er tema for neste kapittel.

Kapittel 5   Politikk: Kjønn i politiske systemer

5.1 Innledning

Egenskaper ved det politiske systemet blir tillagt stor forklaringskraft i mange studier av kjønnsfordeling i parlamentene. Jeg deler disse egenskapene inn i to kategorier som skal bli grundig behandlet i dette kapittelet ved hjelp av både teori og empiri. For det første vil jeg se på valgsystemene, og for det andre vil jeg ta for meg partisystemene. Jeg forventer at begge deler kan styrke eller svekke muligheten for en balansert fordeling av kvinner og menn i parlamentene. I tillegg vil jeg se på effekten av kvinnebevegelser i de respektive landene.

En forutsetning for betydningen av valg- og partisystemer, er politikken som en mannsdominert arena. Mens utgangspunktet for kapittelet om sosioøkonomiske variabler var patriarkalsk likestilling og kapittelet om kultur var basert på kjønn i endring, forutsetter dette politiske kapittelet at kvinner gjennom patriarkalske strukturer er en marginalisert gruppe i politikken. Om kjønn ikke hadde noen betydning i form av fravær av kjønnsroller, eller kvinner og menn var fullstendig likestilte, skulle nemlig ikke valg- og partisystem hatt noen innflytelse på kjønnsfordelingen fordi systemenes effekter ville vært like for både kvinner og menn.

5.2 Teori

Valgsystem, partisystem og kvinnebevegelse er tre faktorer som skal kunne påvirke kjønnsfordelingen i parlamentene, så vel som hverandre. Valgsystemet strukturerer partisystemet, men det er partiene som vedtar eventuelle endringer i valgsystemet. Samtidig kan både valgsystem og partisystem bli satt under press av kvinnebevegelser.

Teoridelen vil begynne med en avklaring om, og kategorisering av, valgsystemer, før jeg ser på konsekvensene av valgsystemene. Deretter vil jeg ta for meg den teoretiske betydningen av partisystemer og kvinnebevegelser. Et grunnleggende premiss for min analyse er partienes vilje til makt som kommer til uttrykk i ønsket om flest mulig stemmer ved valg (Norris 2004: 9; Kittilson 2006: 27).

5.2.1 Valgsystem

En institusjonell tilnærming vil fokusere på valgenes oppbygning og struktur som forklaring på den endelige kjønnsfordelingen i parlamentet, og ifølge Inglehart og Norris (2003: 132) er

dette trolig den tilnærmingen som leder an i dagens litteratur om kjønnsfordeling.

Valgsystemer er således en sentral faktor i analysene gjort av Rule (1987), Matland (1998; 2003; 2005), Sawyer (2000), Siaroff (2000), Norris (2004) og Kittilson (2006): ”Comparative research on the number of women in national parliaments has primarily focused on the structure of electoral systems to explain cross-national patterns”, slår Kittilson (2006: 4) fast.

Valgsystemet er i stor grad med på å legge premissene for utvelgelse av kandidater til parlamentet (Matland 2005: 101). Med valgsystem inkluderer jeg *stemmestruktur* (hvordan velgerne uttrykker sine preferanser), *sperregrense* (minimum stemmeandel for å sikre representasjon), *valgformel* (hvordan stemmer blir gjort om til mandater), og *distriktstørrelse* (antall mandater i hvert valgdistrikt) (Norris 2004: 39). I tillegg skal jeg se nærmere på legale og frivillige kvoter.

5.2.1.1 Kategorisering av valgsystemer

Norris (2004: kap. 2) opererer med tre hovedkategorier av valgsystemer; flertallsvalg, forholdstallsvalg og kombinasjonsvalg, alle med sine respektive underkategorier. Jeg vil i det følgende redegjøre for de ulike systemene som er i bruk ved parlamentsvalg i de tretti europeiske demokratiene jeg studerer.

Flertallsvalg er det enkleste systemet, og i tillegg det eldste, med historie tilbake til 1300-tallet (Norris 2004: 42). I flertallsvalg er det like mange valgdistrikter som det er seter i parlamentet, og den kandidaten som oppnår flest stemmer i hvert distrikt, blir valgt. Her går det et skille mellom systemer basert på simpelt flertall (Storbritannia) eller absolutt flertall (Frankrike). Ved krav om absolutt flertall blir det en ny valgomgang mellom kandidatene med flest stemmer om ikke en kandidat allerede har oppnådd over 50 prosent av stemmene i første omgang.

Forholdstallsvalg søker å gi partiene et antall parlamentarikere hver som harmonerer med den totale stemmeandelen i landet.¹⁴ Norris (2004: 50-55) skiller hovedsakelig mellom systemer basert på partilister eller *single transferable vote*. Partilistesystemer er basert på valgdistrikter der flere enn én kandidat blir valgt. Listene kan være åpne slik at velgerne kan påvirke rangeringen av kandidater, som i Norge, Finland, Nederland og Italia, eller lukket slik at det kun er partiene som rangerer kandidatene, som i Portugal, Spania og Tyskland. Sperregrensen varierer også, fra 0,67 prosent (Nederland) til 7 prosent (Polen). En annen faktor er distriktstørrelse, målt som gjennomsnittlig antall mandater i hvert distrikt, som kan

---

¹⁴ Mitt argument forutsetter enten at hele landet er ett valgdistrikt, eller at det finnes utjevningsmandater på tvers av distriktene. I andre tilfeller vil proporsjonaliteten kun gjelde innenfor det enkelte valgdistrikt.

varierte fra 150 (Nederland: 150 mandater i ett og samme distrikt) til 7 (Spania: 350 mandater fordelt på 50 distrikter).¹⁵ Ved å dele valgdistriktene opp i mindre enheter, kan distriktsstørrelsen ble redusert til én, slik Slovenia er eksempel på (Antic 2003).¹⁶

Den andre varianten av forholdstallsvalg, *single transferable vote*, brukes ved valg til parlamentene i Irland og Malta. Hvert valgdistrikt har vanligvis fire eller fem mandater, og partiene stiller med kandidater velgerne rangerer i prioritert rekkefølge. I hvert distrikt blir antall stemmer delt på antall mandater for å få en kvote, og kandidater som oppfyller kvoten blir valgt. Om ikke alle setene blir fylt, elimineres kandidaten med færrest stemmer og vedkommendes andrestemmer distribueres mellom de resterende kandidatene. Denne prosessen gjentar seg til det rette antallet parlamentarikere er valgt.

Kombinasjonsvalg henter elementer fra både flertallsvalg og forholdstallsvalg, og var opprinnelig et forsøk på å forbedre flertallsvalgene før forholdstallsvalg ble kjent (Calvert 2002: 196). Norris (2004: 55) skiller mellom ”*combined-dependent systems*, where both parts are interrelated, and *combined-independent systems*, where two electoral formulae operate in parallel toward each other” (kursivering i original). Tyskland er eksempel på det første: Velgerne har to stemmer, en førstestemme for flertallsvalg og en andrestemme for forholdstallsvalg. Halvparten av mandatene fylles ved flertallsvalg med simpelt flertall, mens resten fordeles etter andelen andrestemmer slik at totalt sett blir proporsjonalitet likevel oppnådd. ”It is possible for a party to be allocated ”surplus” seats when it wins more district seats in the single-member district vote than it is entitled to under the result of the list vote”, kommenterer Norris (2004: 56). I *combined-independent systems*, som Litauen er et eksempel på, blir stemmene til flertallsvalg og forholdstallsvalg talt opp separat og har ingen innflytelse på hverandre: ”As a result, combined-independent systems are closer to the majoritarian than to the proportional end of the spectrum” (Norris 2004: 58).

5.2.1.2 Konsekvenser av valgsystemer

Hovedskillet i litteraturen går mellom flertallsvalg og forholdstallsvalg, og det hersker stort sett konsensus om at forholdstallsvalg er mer fordelaktig for kvinner og andre underrepresenterte grupper. Mens hvert parti kun kan fremme én kandidat per distrikt ved

---

¹⁵ Norris (2004: 55) ser bort fra de to enkeltmedlemskretsene Ceuta og Melilla (IPU 2008)

¹⁶ Det som gjør at Slovenia likevel formelt sett har forholdstallsvalg, er at partiene som passerer sperregrensen, i tillegg til direktemandater, blir tildelt plasser i parlamentet som står i forhold til oppslutningen i landet under ett. Siden ekstramandatene går til kandidatene med størst oppslutning uten å vinne sitt valgdistrikt, blir valgsystemets effekt på kjønnsfordeling tilnærmet lik effekten av flertallsvalg, selv om fordelingen av mandater mellom partiene tilsier forholdstallsvalg. Hvert parti har kun én kandidat i hvert (under)valgdistrikt.

flertallsvalg, forutsetter forholdstallsvalg at partiene stiller med flere kandidater. Systemet kan stimulere partiene til å føye kvinner til listene for å gi dem en bredere velgerappell, samtidig som partiene får insentiv til å fordele plasser til forskjellige interne fraksjoner, deriblant kvinnegrupper (Sawer 2000: 368). Å ekskludere større sosiale kategorier fra listen kan også oppfattes som diskriminering, og partiet kan dermed risikere å bli straffet av velgerne (Norris 2004: 189; Matland 2005: 101). Forholdstallsvalg gir partiene muligheten til å slippe til ulike kandidater uten at det nødvendigvis går på bekostning av etablerte grupperinger: "A woman candidate can be seen as a benefit to the ticket by attracting votes, without requiring that established politicians step aside" (Kittilson 2006: 27). Til dette må det innvendes at andre faktorer enn kjønn, slik som geografi og yrke, kan være viktigere i balanseringsprosessen (Saxonberg 2003: 259). I flertallsvalg blir det ingen balansering, men et nullsum-spill mellom gamle og nye krefter (Matland 1998: 112), representert ved henholdsvis menn og kvinner, og i så måte sitter de gamle kreftene på de beste kortene: "Through the candidate-centered process, bolstered by individual case work and name recognition, incumbents gain great advantage and normally retain their seats for several terms in office" (Kittilson 2006: 27). Det virker innlysende at jo flere sittende parlamentarikere som blir gjenvalgt, jo mindre sjanse er det for nye grupper til å oppnå representasjon.

En annen faktor som blir fremhevet som viktig er distriktsstørrelse, altså hvor mange som blir valgt fra hvert distrikt. Skillet mellom enkeltmedlemskretser og flermedlemskretser følger godt skillet mellom flertallsvalg og forholdstallsvalg, selv om det ikke er perfekt sammenfall (Matland 2005: 99), noe Slovenia er eksempel på (Antic 2003). Mønsteret vil likevel være at det velges én person per distrikt i flertallsvalg og flere per distrikt i forholdstallsvalg. Distriktsstørrelse er tenkt å påvirke kjønnsfordelingen i parlamentet; "the higher the district magnitude the more representative the outcome and the more likely women and other groups will be selected and elected" (Siaroff 2000: 205). Argumentasjonen er i stor grad den samme som angår forholdstallsvalg, og siden distriktsstørrelsen er ganske konstant i flertallsvalg, antar jeg at økende distriktsstørrelse vil styrke effekten av forholdstallsvalg. Reduksjon av distriktsstørrelse kan på sin side være et virkemiddel større partier kan bruke for å spille et brytsomt lite parti ut over sidelinjen (Sawer 2000: 369).

Matland (2005: 103) ser det som en fordel at det i hvert distrikt velges mange kandidater fra få partier, og i tillegg til distriktsstørrelse mener han en viktig bidragsyter til dette er høye sperregrenser som "discourage the creation of 'mini-parties' which often elect only one or two representatives, usually male". Resonnementet er at partier pleier å ha mannlige ledere, og at ledere pleier å stå øverst på listen (Matland 2005: 104). Ifølge Matland

vil altså høye sperregrenser tvinge frem færre, større partier som vil ha flere kvinnelige kandidater, men på dette punktet møter Matland motbør fra andre statsvitere. Eksempelvis forventer Caul (1999: 84) at nye og små partier har karakteristika som er positive for kvinner, mens Rule (1987: 485) mener at en høy sperregrense (5 prosent) undergraver den positive effekten av stor distriktsstørrelse, og 5 prosent-grensen i Ungarn har trolig virket negativt inn på kvinnerepresentasjonen (Montgomery og Ilnoski 2003: 127). Kittilson (2006: 27) følger opp: "The ability of a marginalized group to take its demands to a small, entrepreneurial party, or even to form its own party, may motivate established parties to respond to the challenges of the marginalized group". Det er logisk at en høy sperregrense gjør det vanskeligere å etablere nye partier, og dermed svekkes muligheten for å presse de etablerte partiene. Forholdstallsvalg er i utgangspunktet fordelaktig for nye partier, og dermed egnet som grunnlag for flerpartisystemer (Kittilson 2006: 27), men effekten er ikke konstant: Jo høyere sperregrensen er, jo mer nærmer systemet seg flertallsvalg, og jo vanskeligere er det for nye partier å vinne innpass. Dette svekker mulighetene for kvinner og andre grupper som gjerne vil inn. Det er for øvrig verdt å merke seg at Matland (2005) ikke gjør noe forsøk på å underbygge sin påstand om sperregrensens positive funksjon med systematisk bruk av empiri.

Et element i forholdstallsvalg som ikke påvirker partisystemene, men som likevel kan ha betydning for kjønnsfordelingen, er hvorvidt partiene stiller med åpne eller lukkede lister. Med åpne lister kan velgerne påvirke rekkefølgen av kandidater, mens med lukkede lister er det partiene selv som fastsetter den endelige rekkefølgen. "The crucial question is whether it is easier to convince voters to actively vote for women candidates, or to convince party gatekeepers that including more women on the party lists in prominent positions is both fair and, more importantly, strategically wise", skriver Matland (2005: 104), som tror svaret vil variere fra land til land, og legger til at lukkede lister kan være en fordel der det er fastsatt effektive kjønnskvoter. Kvoter er for øvrig et tema jeg skal vende tilbake til etter å ha sett på systemer som blander elementer fra både forholdstallsvalg og flertallsvalg.

Single transferable vote (STV) regnes av Norris (2004: 55) som forholdstallsvalg, men har i likhet med flertallsvalg kandidater fremfor hele partilister. Rule (1987: 483) vektlegger det siste momentet i så stor grad at STV blir kategorisert sammen med flertallsvalg under merkelappen "non-party list systems". Velgerne har stor innflytelse over hvilke kandidater som blir valgt, og det er umulig å innføre effektive kvoter (Siaroff 2000: 205). Systemets evne til å generere kvinnelige parlamentarikere er således avhengig av velgernes innstilling: Holdninger til kjønn i befolkningen blir enda viktigere innen STV enn i systemer som gir partiene mer makt i utvelgelsesprosessen.

Når det gjelder kombinasjonsvalgsystemer, mener Siaroff (2000: 204) at det sentrale er hvor stor andel av setene som velges gjennom forholdstallsvalg. Både Rule (1987: 485) og Norris (2004: 190) påpeker at i blandingsystemer blir langt flere kvinner valgt inn via partilistene enn enkeltmedlemsdistriktene. Matland (2003: 331) finner det samme mønsteret i Øst-Europa, men legger til at effekten generelt ikke er sterk. Rule (1987: 485) presenterer en mulig *spill-over*-effekt ved at førstestemmen til flertallsvalg påvirker hva velgerne stemmer på til forholdstallsvalget. ”Thus the positive aspects of the list/PR system whereby minority parties and women could gain representation in the parliament are in part nullified by combining the two electoral systems”, skriver Rule (1987: 485). I det neste avsnittet skal jeg se nærmere på andre metoder for å justere effekten av valgsystemet, men nå med fokus på konkrete tiltak for å tvinge frem en jevnere kjønnsfordeling uten å endre selve strukturen i valgsystemet.

5.2.1.3 Kvoter

Innenfor rammene av etablerte valgsystemer er det mulig å innføre spesielle tiltak som kvoter for kjønnsfordeling på kandidatlistene eller i parlamentet. ”Gender quotas draw legitimacy from the discourse of exclusion, according to which the main reasons for women’s under-representation are the exclusionary practices of the political parties and the political institutions at large”, skriver Dahlerup (2005: 141). Hun peker på at med kvoter blir ansvaret for rekruttering flyttet fra den enkelte kvinne til partiene, som blir tvunget til aktivt å promotere kvinnelige kandidater. I Europa kommer kjønnskvote i to former, enten som et krav som er nedfelt i lovverket og gjelder for alle partier (legale kvoter), eller som et frivillig krav partier selv tar initiativ til (frivillige kvoter).

Innføring av kvoter behøver ikke nødvendigvis å føre til at langt flere kvinner blir valgt inn i parlamentet (Dahlerup 2005: 150; Norris 2004: 198), selv om Tripp og Kang (2008) fremholder en positiv effekt. UN Millennium Project (2005: 108-109) presenterer fire erfaringer med hensyn til kvotenes potensial for suksess. For det første avhenger kvotenes suksess av valgsystemet, der det er fordelaktig med forholdstallsvalg med lukkede lister og store distriktsstørrelser. For det andre er det viktig at reglene stiller krav til plassering, så ikke kvinner blir brukt som fyll nederst på listene, men faktisk blir plassert slik at de har reelle sjanser for å bli valgt inn. For det tredje må kvoteloven klart spesifisere implementeringen av kvotene, og for det fjerde må brudd på lovverket sanksjoneres ved eksempelvis at lister med for få kvinnelige kandidater blir avvist. Norris (2004: 196-197) påpeker i tillegg at kvotene må være så store at det utgjør en reell forskjell (en 5 prosent-kvote har ingen effekt). Det er

også verdt å merke seg at kvoter er langt vanskeligere å implementere i valgdistrikter der kun én kandidat blir valgt. Selv om den franske valgloven fra 2000 inneholder krav om at hvert kjønn skal utgjøre halvparten av kandidatene fra hvert parti, steg andelen kvinnelige parlamentarikere ved det påfølgende valget kun med 1,4 prosentpoeng. "The main reasons were that the parity law failed to specify the selection of women for particular types of single-member seats, so that women nominees could be concentrated in unwinnable constituencies" (Norris 2004: 196). Bruken av kvinner som symbolske, irrelevante kandidater forutsetter at kvinner som gruppe blir sett på som en mindre viktig interesse innen partiet (Antic 2003: 280).

Norris (2004: 198) finner i sin studie et gjennomsnitt på 33 prosent kvinnelige parlamentarikere i partier med frivillige kvoter, mens partiene uten kvoter har 18 prosent. Partier uten kvoter har også økt kvinneandelen: "However, although parties that never adopted quotas start off in the 1970s with similar percentages to all other parties, these parties end up in 1995 with the lowest average" (Kittilson 2006: 65). Tripp og Kang (2008) måler kvotebruken ikke mellom partier, men mellom stater, og konkluderer: "Quotas emerge as a most consistently predominant explanatory factor for female legislative representation" (Tripp og Kang 2008: 357-358).

Det er også mulig å tenke seg at frivillige kvoter egentlig har liten effekt, fordi de innføres i partier som allerede er opptatt av å fremme likestilling og kvinnelige kandidater. Kunovich og Paxton (2005: 533-534) finner ikke positive effekter av kvotebruk, og Dahlerup (2005: 147) bemerker at den store økningen i kvinnerepresentasjon i Norden skjedde på 1970-tallet, lenge før noen kvoter var innført. Kvoter kan likevel innebære en viktig institusjonalisering av en jevn kjønnsfordeling. "Once quotas are in place, there is less need for constant pressure for women's representation. In turn, it is possible that formal rules can turn into norms, reinforcing the changing attitudes toward women in politics" (Kittilson 2006: 66). Kvoteene kan dog også slå ut i motsatt retning, og bli en hindring i form av en øvre grense, slik det har skjedd i Tsjekkias sosialdemokratiske parti (Saxonberg 2003: 259).

5.2.2 Partisystem

Dynamikken mellom partiene kan ha betydning for kjønnsfordelingen i parlamentet, og således er det naturlig å se på partisystemene. Sawyer (2000: 371) utpeker de store partiene til den viktigste barrieren for kvinnelige parlamentarikere i gamle demokratier, og viktigere enn både valgsystem og oppbygning av parlamentet. Nye og mindre partier kan likevel spille en viktig rolle med å presse større partier til å inkludere kvinner. "The expectation is that an established party will adopt a new issue after a successful entrepreneurial party "steals" part

of its traditional voting bloc on the basis of that issue(s). Further, the new party has the greatest impact on the established party when they are neighbors on the ideological continuum” (Kittilson 2006: 24). Matland og Studlar (1996) bruker *smitteteori* for å forklare prosessen der et parti i et flerpartisystem påvirker andre partier til å ta opp i seg deres politikk (Matland og Studlar 1996: 708). Det er dog ikke så enkelt at ett parti med mange kvinnelige kandidater nødvendigvis vil ha en positiv effekt på andre partier. Effekten blir svekket om et sterkt diskreditert parti fører saken (Saxonberg 2003: 248), og Matland (2003: 328) mener nettoeffekten av øst-europeiske kvinnepartier trolig har vært negativ fordi de ikke har utgjort noen trussel: ”If the parties that actively promote women as women do quite poorly, then other parties can feel safe in ignoring demands for greater representation” (Matland 2003: 328). En høy sperregrense kan således hindre smitteeffekten ved at det blir vanskeligere for nye og/eller små, kvinnevennlige partier å utfordre de dominerende partiene (Montgomery og Ilonszki 2003: 127). Jeg synes det er underlig at ikke Matland (2005) tar hensyn til dette i sin støtte til høye sperregrenser.

Siaroff (2000: 202) illustrerer poenget i smitteteorien ved å vise til den politiske situasjonen i Malta. Ett stort parti dominerer venstresiden, men kvinneandelen er lav fordi det ikke er krefter der som presser partiet. Det andre partiet i parlamentet ligger på den konservative siden, som ikke er spesielt kjent for å promotere kvinner, og det er ingen mindre venstrepartier som truer med å ta stemmer fra det store venstrepartiet ved å satse på kvinner.¹⁷ ”More generally, the more parties there are in the system, the more beneficial this usually is for female representation”, konkluderer Siaroff (2000: 202), og får støtte fra McDonagh (2002: 537). Jeg ser to potensielle forklaringsfaktorer i partisystemene: Antall partier og type partier.

Kittilson (2006: 8) påpeker at variasjonen i kjønnsfordelingen er større mellom partier enn mellom stater, og jeg antar en sammenheng med type partier. ”The theory is that right-wing parties have a more traditional view of women’s role and are less likely than leftwing and even center parties to nominate women for parliament”, skriver Rule (1987: 479). Flere studier peker på at venstreorienterte partier velger flere kvinnelige parlamentarikere (Paxton og Kunovich 2003: 90), og venstresidens egalitært orienterte ideologier har rettferdiggjort aktiv innblanding i kjønnsfordeling blant annet gjennom kvoter. ”In contrast, more conservative parties may extend their ”laissez-faire” approach to the economy to the gender

---

¹⁷ Maltas grønne parti, *Alternattiva Demokratia*, er landets tredje største parti med valgresultater på 0,7 (2003) og 1,3 prosent (2008) (Nordsieck 2008). Partiet har aldri vært representert i parlamentet, og er foreløpig ikke i posisjon til å legge reelt press på de to dominerende partiene.

composition of candidate lists, as well” (Kittilson 2006: 56). Wängnerud (2000: 149) finner også støtte for å hevde at partier på høyresiden har vært mindre villige til å anerkjenne kvinner som en politisk relevant kategori. På denne bakgrunnen virker det naturlig at kvinnebevegelsen historisk sett har stått nærmest venstresiden, men i nyere tid har det vært konflikter mellom kvinnebevegelse og venstreside i vestlig politikk (Kittilson 2006: 45). Kittilson (2006: 46) hevder at den tradisjonelle, endimensjonale venstre/høyre-aksen ikke fanger likestillingsspørsmålet godt nok, da den grunnleggende konflikten i aksen er mellom arbeiderklasse og eierklasse. Denne konfliktlinjen kalles *Old Politics*, mens nyere saker danner grunnlag for *New Politics*, en venstre/høyre-dimensjon der skillet er mellom postmaterialister og materialister (Dalton 2002: 134), og holdninger til likestilling står sentralt (Inglehart, Norris og Welzel 2003: 100). ”The New Left and its parties – such as Green parties – are even more closely linked to the women’s movement than are the traditional leftist parties such as Labour and the Social Democrats”, skriver Kittilson (2006: 46). Hun konkluderer dog med at selv om ”a leftist ideology is not directly related to women’s parliamentary presence, the *mechanisms* that lead to increases in women’s representation are more likely to be found in leftists parties” (Kittilson 2006: 134, kursivering i original). I empiridelen skal jeg se nærmere på sammenhengen mellom partityper og kjønnsfordeling, men først vender jeg blikket mot en faktor som kan tenkes å påvirke partisystemet, nemlig kvinneorganisasjoner.

5.2.3 Kvinnebevegelse

På bakgrunn av studier av vestlige demokratier, konstaterer Matland og Montgomery (2003: 34) at ”significant gains for women first started occurring when second wave feminism led to women getting organized and demanding greater representation”. Rule (1987: 480) påpeker at økningen i antall kvinnelige parlamentarikere har skjedd parallelt med utviklingen av kvinnebevegelser, og Rueschemeyer og Schissler (1990: 81), så vel som Shvedova (2005: 38) og Wängnerud (2000: 133), vektlegger kvinnebevegelsenes sentrale rolle i likestillingen. Det virker åpenbart at en sterk kvinnebevegelse gjør det enklere å promotere kvinnelige kandidater, både fordi bevegelsen vil forsyne partiene med kandidater (Matland 2005: 95) og fordi en sterk bevegelse kan påvirke de politiske omgivelsene, institusjonelt ved lovendringer og kvoter (Inglehart og Norris 2003: 150) så vel som kulturelt gjennom å påvirke opinionen (Wilcox, Stark og Thomas 2003: 55).

Bruken av kvinnebevegelse som forklaring på jevnere kjønnsbalanse baserer seg i stor grad på vestlige land, og mangelen på kvinnebevegelse etter vestlig modell, ble tidligere

trukket frem som forklaring på lav kvinneandel i øst-europeiske parlamenter (Montgomery 2003: 3). ”Kvinnebevegelse” har nemlig ikke samme betydning overalt. Mens vestlige kvinnebevegelser har hatt en feministisk orientering, har kvinnebevegelsene i øst lite å gjøre med feminisme. I Øst-Europa vil begrepet ”kvinnebevegelse” ofte bli knyttet til grupper som promoterer tradisjonelle kjønnsroller og moderskap (Wilcox, Stark og Thomas 2003: 57), noe som kan sees på som en reaksjon på statsstyrt *forced emancipation* under kommunismen. De kommunistiske statene brukte feministisk retorikk uten å endre på et svært tradisjonelt kjønnsrollemønster (Montgomery 2003: 6). Det vil dermed være grunnlag for å anta at feminismen som begrep er diskreditert i tidligere kommuniststater.

Både Wilcox, Stark og Thomas (2003: 57) og Matland (2005: 95) fremhever dog at en kvinnebevegelse kan gi positive bidrag selv om den ikke er feministisk orientert. Selv ikke-politiske kvinneorganisasjoner er positivt: ”These organizations can provide women with experience in public settings, help build their self-confidence, and provide a support base if a woman decides to contest an election”, skriver Matland (2005: 95). Samtidig er det mange måter å bygge støtte for kvinnelige kandidater på, og ”if women in Eastern Europe come to believe they have special interests relating to motherhood and childbearing that only women can understand, then it might be possible for maternalist women’s movement to build support for women in elected office” (Wilcox, Stark og Thomas 2003: 57). Samme argumentasjon var fremme i den tidlige debatten om kvinners stemmerett (McGlen og O’Connor 1995: 7; Howe 1909: 560), og Sawyer (2000: 373) definerer en maternalistisk diskurs som fokusert på ”the special contribution that women as mothers could make to politics”.¹⁸

Jeg konkluderer med at det er av interesse for min studie å måle styrken i de ulike lands kvinnebevegelser, selv om jeg ikke underslår at det kan være stor variasjon i kvinnebevegelsene, fra feminisme til maternalisme. Jeg forventer likevel at de vil spille en felles, positiv rolle for flere kvinner i parlamentene, uansett bakenforliggende ideologi.

5.3 Empiri

Jeg har kommet frem til tre kategorier av politiske faktorer jeg forventer vil ha effekt på kjønnsfordelingen i parlamentene, og i denne delen skal jeg teste den empiriske gyldigheten av teorien. Jeg vil begynne med å kartlegge sammenhengen mellom valgsystemer og kjønnsfordeling, før jeg ser nærmere på partisystemenes innvirkning på fordelingen. Her vil

---

¹⁸ Legg merke til at perspektivet ikke tar hensyn til kvinner som ikke er mødre.

jeg ta hensyn til en viss intern sammenheng mellom valgsystem og partisystem (Kittilson 2006: 27). En faktor som derimot kan sees på som uavhengig av valgsystem og partisystem, er kvinnebevegelse. Testing av denne faktorens effekt på kjønnsfordelingen vil runde av min empiriske granskning av politikk og kjønnsfordeling i Europa. Tabell 5.1 viser dataene jeg skal gjennomgå på de etterfølgende sidene.

TABELL 5.1: Parlamentarisk kjønnsfordeling og politiske variabler									
Land	Kv. MP (1)	Listevalg (2)	Sperregrense (3)	Distriktsstørrelse (4)	Parlam. partier (5)	Relev. partier (6)	Effekt. partier (7)	R/G partier (8)	Kvinnebevegelse (9)
Sverige	47,3	100	4	12	7	7	4,18	49,0	3,5
Finland	42,0	99,5	-	17	8	7	4,94	38,5	4,0
Norge	37,9	100	4 **	10	7	7	4,47	45,0	N/A
Danmark	36,9	100	2	11	7	7	5,18	35,8	2,2
Nederland	36,7	100	0,67	150	10	7	5,53	44,7	4,6
Spania	36,0	99,4	-	7	11	2	2,51	51,4	1,7
Belgia	34,7	100	-	9	11	9	8,11	30,7	9,3
Østerrike	32,2	100	4	30	5	5	3,37	48,6	4,2
Island	31,7	100	5	7	5	5	3,58	42,9	5,8
Tyskland	31,6	48,8	5	6	5	5	3,44	53,3	3,6
Sveits	25,0	97,5	-	12	12	5	4,83	33,5	N/A
Litauen	24,8	49,6	4 **	N/A	7	6	5,33	14,2	0,3
Luxembourg	23,3	100	-	21	5	5	3,81	35,0	5,7
Bulgaria	22,1	100	4	N/A	7	7	4,87	34,2	1,0
Estland	21,8	100	5	N/A	6	6	4,28	15,8	2,3
Portugal	21,3	100	-	16	5	5	2,52	62,2	N/A
Polen	20,4	100	5 *	N/A	5	4	2,85	10,9	1,2
Storbritannia	19,7	0	-	1	10	3	2,44	58,0	1,7
Slovakia	19,3	100	5	N/A	6	6	4,88	33,3	6,9
Latvia	19,0	100	5	N/A	7	7	6,00	27,0	0,3
Frankrike	18,5	0	-	1	8	3	2,52	35,5	0,4
Italia	17,3	99,8	4 *	N/A ***	14	6	4,89	49,0	0,4
Tsjekkia	15,5	100	5 *	N/A	5	5	3,05	53,0	2,5
Kypros	14,3	100	1,8 *	12	6	5	3,91	42,9	N/A
Irland	13,3	0	-	5	6	4	3,00	18,1	4,4
Hellas	13,0	97,3	3	7	5	5	2,60	46,0	4,2
Slovenia	12,2	0	4	N/A	7	7	4,88	11,1	1,9
Romania	11,2	100	5 *	N/A	4	4	3,30	34,0	0,4
Ungarn	10,4	54	5	N/A	4	3	2,33	49,2	0,3
Malta	9,2	0	-	5	2	2	1,99	46,2	1,1
Gjennomsnitt	23,9	78,2	4	17,8	6,9	5,3	3,99	38,3	2,8

(1): Prosentandel kvinnelige parlamentarikere per 30.oktober 2007 (IPU 2007b)
(2): Prosentandelen mandater valgt etter forholdstallsprinsippet og med listevalg (IPU 2008)
(3): Minimum stemmeandel (i prosent) for å være sikret representasjon – gjelder forholdstallsvalg (IPU 2008)
(4): Median for antall mandater valgt i hvert valgdistrikt (Siaroff 2000: 212)
(5): Antall partier representert i parlamentet per 30.oktober 2007 (felleslister = ett parti) (Nordsieck 2008)
(6): Antall partier med minst 3 prosent av setene i parlamentet per 30.oktober 2007 (Nordsieck 2008)
(7): Antall effektive partier (Laakso-Taagepera-indeksen) i parlamentene per 30.oktober 2007 (Nordsieck 2008)
(8): Prosentandel parlamentarikere fra grønne og røde partier per 30.oktober 2007 (Nordsieck 2008)
(9): Andel av befolkningen som oppgir medlemskap i kvinnegruppe, per 1999/2000, med unntak for Island, der data er fra 1996 (World Values Survey 2006)

* Gjelder enkeltpartier. Høyere sperregrense for koalisjoner
** Data for Norge fra Kommunal- og regionaldepartementet (2008) og for Litauen fra Montgomery (2003: 13)
*** Valgordningen er endret siden Siaroff (2000: 212) ga Italia verdien 1 (IPU 2008)

5.3.1 Valgsystem

I analyser av valgsystemer later det til at det vanligste er å operere med de tre hovedkategoriene flertallsvalg, forholdstallsvalg, og kombinasjonsvalg (Norris 2004: kap. 2). Problemet med denne kategoriseringen er at den tilslører en del forskjeller, særlig innenfor kategorien kombinasjonsvalg. Jeg følger derfor Siaroffs (2000: 204) råd om å måle andelen mandater fordelt etter listebaserte forholdstallsvalg fra 0 til 100 prosent fremfor å operere med kun tre kategorier. Jeg beveger meg fra nominalnivå til forholdstallsnivå for å oppnå en klarere forståelse. Når jeg så skal klassifisere valgsystemene basert på *single transferable vote*, støter jeg dog på problemer. Formelt sett velges nemlig alle representantene i flermedlemskretser, og det kan derfor virke logisk å oppgi 100 prosent proporsjonalitet for landene med dette valgsystemet. Her må jeg ta hensyn til at det ikke er noen mekanismer i systemet som sørger for at partiene får et antall representanter som stemmer overens med total oppslutning, siden det kun er enkeltkandidater som velges fra hver krets. Jeg kategoriserer dermed *single transferable vote* som helt uten proporsjonalitet, i tråd med Siaroff (2000: 212).

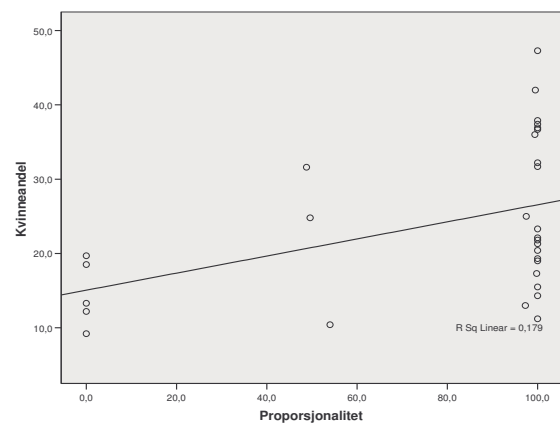
Sperregrense referer til minimum stemmeandel som er påkrevet for å være sikret representasjon, men i de fleste stater, som Norge (Kommunal- og regionaldepartementet 2008) og Estland (IPU 2008), er det fullt mulig for et parti å bli representert i parlamentet med langt lavere oppslutning enn sperregrensen, fordi sperregrensen først får effekt ved fordeling av utjevningsmandater. Tsjekkia er eksempel på det motsatte: Der er sperregrensen absolutt, og partier med lavere oppslutning blir ikke representert i parlamentet (IPU 2008). Sperregrense er ikke aktuelt i flertallsvalg, og heller ikke påkrevet i forholdstallsvalg, men likevel opererer 20 av mine 30 utvalgte stater med sperregrenser.

Den tredje uavhengige variabelen jeg ser nærmere på under valgsystemer, er distriktsstørrelse. Mens de fleste statsvitere regner distriktsstørrelse som gjennomsnittlig antall delegater valgt fra hvert valgdistrikt (se. f.eks. Norris 2004: 232), mener Siaroff (2000: 205) det er bedre å se på medianen enn gjennomsnittet. Ringdal (2001: 305) argumenterer for at gjennomsnitt som mål er ”sårbart for ekstremverdier”, mens ”[m]edianen er mye mer robust”. Siaroff (2000: 205) eksemplifiserer med et tenkt parlament med 102 seter, som blir valgt gjennom to enkeltmedlemsdistrikter og ett stort distrikt med 100 medlemmer. Gjennomsnittlig distriktsstørrelse blir 34, mens medianen er 100. Det er da sistnevnte verdi som gjenspeiler den reelle situasjonen for 100 av 102 valgte parlamentarikere, og jeg velger å bruke median som mål på distriktsstørrelse i tabell 5.1. Ulempen er at utregning av median krever mer eksakt informasjon om valgsystemet, noe som gjør mitt datasett, basert på Siaroff (2000: 212), noe begrenset, særlig med tanke på Øst-Europa.

Til sist ønsker jeg å se på effekten av legale eller frivillige kvoter. På grunn av vanskeligheter med å måle kvotebruken (Kunovich og Paxton 2005: 534), velger jeg å benytte en dummy-variabel som kun angir hvorvidt det finnes minst ett parti i parlamentet som opererer med kvoter. I tråd med smitteteori, venter jeg at variabelen skal ha en effekt på kjønnsfordelingen, selv om mitt mål er meget forenklet. Problemer oppstår når det viser seg at Danmark er det eneste landet i min studie med et parlament fritt for partier med kjønnsbaserte kvoter (International IDEA og Stockholm University 2007). Selv når jeg følger Tripp og Kang (2008: 347) i kun å telle stater der minst ett av de to største partiene benytter kvoter, er det bare Danmark, Polen, Kypros og Irland som ikke har kvoter: Forklart varians er 10,2 prosent, og sammenhengen er ikke statistisk signifikant ($t = ,501$ og $p = ,621$). Tripp og Kang (2008) tar heller ikke hensyn til at kvotenes størrelse kan variere mellom 20 prosent og 50 prosent. Fordi jeg ikke lykkes med å måle kvotebruk på en tilfredsstillende måte,¹⁹ velger jeg å ta variabelen *kvoter* ut av tabell 5.1 på side 72.

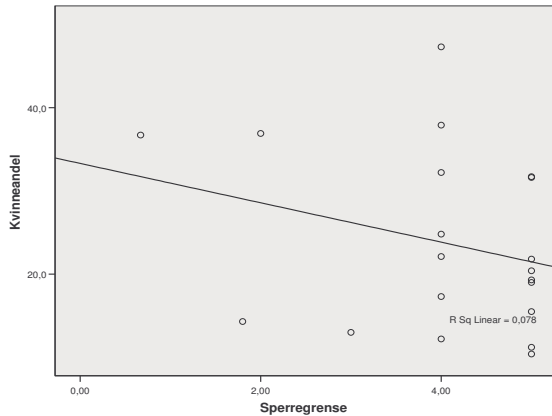
Regresjonsanalysen viser tydelig at verken listevalg, sperregrense eller distriktsstørrelse i seg selv er nok til å øke andelen kvinnelige parlamentarikere. Listevalg forklarer statistisk sett 17,9 prosent av variasjonen i kjønnsfordeling, med helningskoeffisient på ,115 og signifikante verdier med $t = 2,471$ og $p = ,020$, samt at tendensen i figur 5.1 er lineær. Sperregrenser forklarer på sin side kun 7,9 prosent av variasjonen i systemene som opererer med sperregrenser, og fakta taler stikk i strid med Matlands (2005: 103-104) påstand om at høye sperregrenser er fordelaktige for kvinnerepresentasjon: Helningskoeffisienten er negativ, $- 2,365$, og figur 5.2 (neste side) viser snarere en tendens til at det er færre kvinner i parlamentene med høye sperregrenser. Effekten er dog ikke signifikant, siden $t = - 1,237$ og $p = ,232$. Videre fremholdes distriktsstørrelse som meget betydningsfullt i litteraturen (Rule 1987; Siaroff 2000; Matland 2005), men jeg finner liten støtte for dette i min empiri, der helningskoeffisienten er ,087 og forklart varians er på 6,5 prosent, i tillegg til manglende

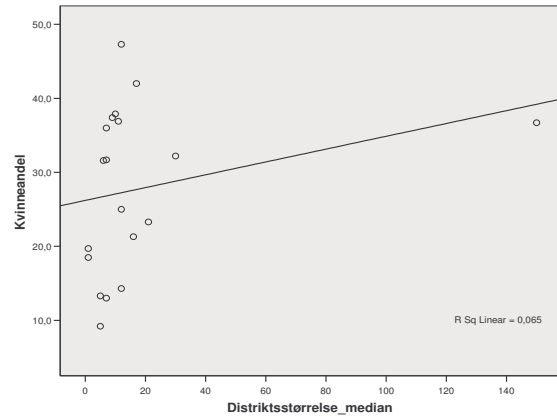
Figur 5.1: Andel kvinner i parlamentet i forhold til grad av proporsjonale listevalg

¹⁹ En mer presis måling av kvotebruken er selvsagt ønskelig, men samtidig problematisk. Jeg kan eksempelvis måle antall eller prosentandel av parlamentariske partier eller relevante parlamentariske partier som bruker kvoter, men slike mål vil ikke ta hensyn til hvor store kvotene er, partienes innbyrdes størrelsesforhold, eller om kvotene blir implementert.

Figur 5.2: Andel kvinner i parlamentet i forhold til prosentnivå på sperregrense

Figur 5.3: Andel kvinner i parlamentet i forhold til median distriktsstørrelse

signifikans ($t = 1,086$ og $p = ,293$), samt at figur 5.3 viser stor spredning rundt regresjonslinjen. Nederland, med distriktsstørrelse på 150, er dog en ekstremverdi, og Ringdal (2001: 419) advarer: ”Særlig i små datasett kan ekstremverdier påvirke regresjonen i for stor grad”. Å ta Nederland ut av analysen øker kun forklart varians til 9,6 prosent, mens signifikansen fortsatt ikke er tilfredsstillende.

Norris (2004: 188) hevder valgordninger verken er tilstrekkelige eller nødvendige for å forklare kjønnsfordelingen selv om korrelasjon kan være sterk. Mine funn tyder på at korrelasjonen er ganske moderat, men det betyr ikke at jeg avviser valgordningenes betydning, bare at valgordningene må sees i sammenheng med kjønnskonstruksjonene i det enkelte land. Mitt poeng er at valgsystemet er med på å filtrere effekten av kjønnsroller, en sammenheng jeg vender tilbake til i neste kapittel. Foreløpig nøyer jeg meg med å konstatere at graden av proporsjonale listevalg er den variabelen som best fanger valgsystemets effekt på kjønnsfordeling, og det blir denne variabelen jeg tar med videre i studien.

5.3.2 Partisystem

I teoridelen kom jeg frem til to uavhengige variabler i partisystemet jeg forventer skal påvirke kjønnsfordelingen i parlamentet, nemlig antall partier og type partier. Antall partier kan måles på tre forskjellige måter, selv om jeg avgrenser til parlamentariske partier (med minst ett sete i parlamentet). For det første kan jeg måle antallet som sådan, for det andre kan jeg telle antallet *relevante* parlamentariske partier, og for det tredje kan jeg ta utgangspunkt i antallet *effektive* parlamentariske partier, der det siste målet tar hensyn til partienes relative størrelse (Norris 2004: 83-84). Antallet parlamentariske partier er nyttig for å se om det er hold i Matlands kritikk av småpartiers rolle i kjønnsfordelingen (Matland 2005: 103-104), mens

antallet relevante parlamentariske partier kun tar hensyn til partier med minst 3 prosent av setene i parlamentet. Den konvensjonelle grensen på 3 prosent er dog vilkårlig satt (Norris 2004: 83-84), men jeg ser det som et nyttig mål i sammenheng med antallet parlamentariske partier: Om forklart varians for kjønnsfordelingen er stabil mellom antall parlamentariske partier og antall relevante parlamentariske partier som uavhengig variabel, vil det svekke Matlands hypotese om småpartiers negative innflytelse.

Når antallet effektive partier skal måles, er det vanligste å bruke Laakso-Taagepera-indeksen²⁰ (Feld og Grofman 2007: 101-102), noe jeg også gjør, med utgangspunkt i fordelingen av seter mellom de ulike partiene. Siaroff (2000: 202) justerer Laakso-Taagepera-indeksen for Belgia, ”to control for the fact that its linguistically-based parties do not compete against parties of the other language”. Jeg velger ikke å følge hans fremgangsmåte fordi jeg ikke ønsker å skille mellom regionale og nasjonale/føderale partier, da et slikt skille vil få konsekvenser også for andre stater. Storbritannia er et relevant eksempel i så måte, der seks av ti partier i parlamentet er regionalt basert og dermed ikke konkurrerer med hverandre innenfor et valgsystem basert på enkeltmedlemskretser. Før jeg går videre må jeg også presisere at om flere partier går inn i et *direkte og varig* valg samarbeid, teller jeg dem kun som ett parti. CDU/CSU i Tyskland blir således regnet som ett parti.

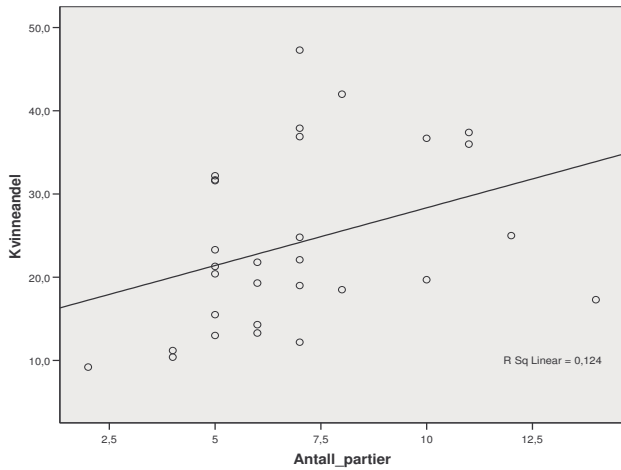
Type partier vil bli målt med utgangspunkt i grønne og røde partier. I tråd med Rule (1987: 479) antar jeg at et parlament dominert av partier på venstresiden vil ha flere kvinnelige parlamentarikere enn et parlament dominert av andre partier, og venstresiden kan forstås på to måter med opphav i enten *Old Politics* (røde partier) eller *New Politics* (grønne partier). Variabelen *rød-grønt* fanger både *Old Left* og *New Left*, og blir målt som prosentandelen mandater grønne og røde partier kontrollerer i parlamentet. Grønne partier er definert som økologiske partier, mens røde partier har sitt ideologiske opphav i sosialismen, enten partiene regner seg som kommunistiske, sosialistiske eller sosialdemokratiske. Jeg plasserer partiene i sine respektive partifamilier basert på kategoriseringene i databasen *Parties and Elections in Europe*²¹ (Nordsieck 2008).

Den bivariante regresjonsanalysen viser en svak, positiv sammenheng mellom absolutt antall partier i parlamentet og andel kvinnelige parlamentarikere. Forklart varians er 12,4 prosent, og helningskoeffisienten 1,388 er lovende, men likevel er effekten akkurat ikke

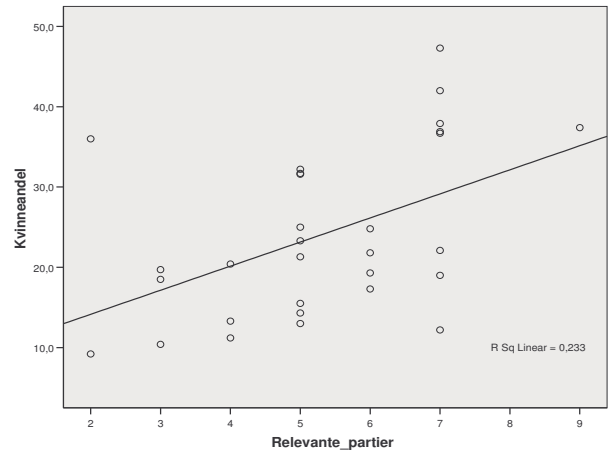
---

²⁰ Kunovich og Paxton (2005: 526) bruker betegnelsen *effektive partier* om parlamentariske partier som kontrollerer minst 10 prosent av setene i parlamentet.

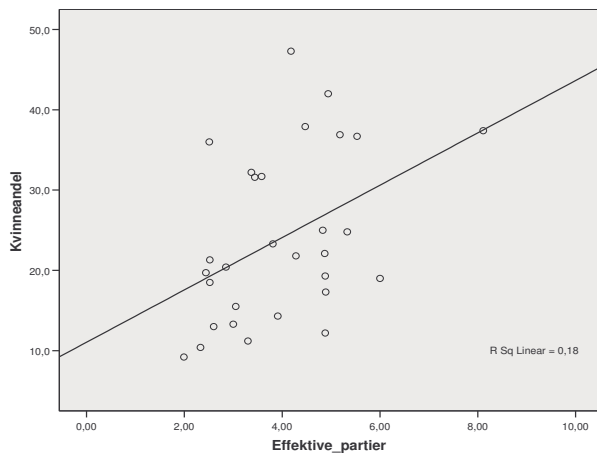
²¹ Noen partier, som Socialistisk Folkeparti i Danmark, blir kategorisert som ”(socialist-) green”, mens i både Spania og Portugal stiller røde og grønne partier til valg på felles lister (Nordsieck 2008). Så lenge sammenblandingen kun er mellom røde og grønne partier, utgjør den dog ikke noe problem i min studie.

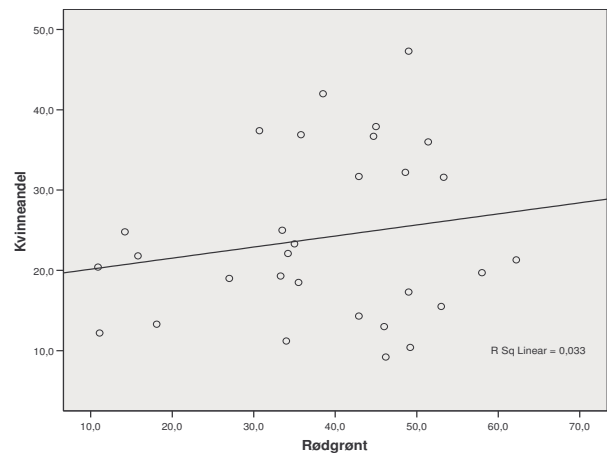
Figur 5.4: Andel kvinner i parlamentet i forhold til antall partier i parlamentet

Figur 5.5: Andel kvinner i parlamentet i forhold til antallet relevante partier (med minst 3 prosent av setene i parlamentet)

Figur 5.6: Andel kvinner i parlamentet i forhold til antallet effektive partier (Laakso-Taagepera-indeksen)

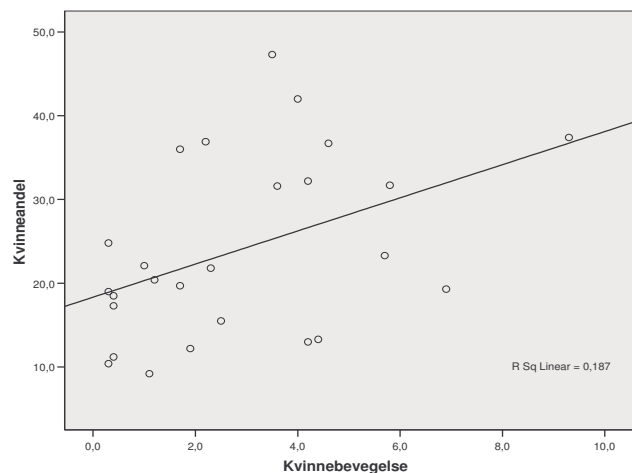
Figur 5.7: Andel kvinner i parlamentet i forhold til andel mandater til røde/grønne partier

signifikant, med $t = 1,992$ og $p = 0,56$. Forklart varians øker til 23,3 prosent og helningskoeffisienten til 3,0 når jeg kun teller med relevante parlamentariske partier, og denne effekten er signifikant, $t = 2,918$ og $p = ,007$. Det kan tyde på at det generelt er bedre med flere partier i parlamentet, men at effekten svekkes om det er mange veldig små partier. Det innebærer en viss støtte til Matlands (2005: 103-104) hypotese om de minste parlamentariske partienes negative effekt på kvinneandelen. Antallet effektive partier synes å være mindre viktig for kjønnsfordelingen enn antallet relevante partier, men det er likevel et positivt forhold mellom antall effektive partier og andel kvinnelige parlamentarikere, med en forklart varians på 18 prosent og helningskoeffisienten 3,216, samt signifikans ($t = 2,481$ og $p = ,019$). Blant prikk-diagrammene (figurene 5.4, 5.5 og 5.6) er det figur 5.5 som viser kjønnsfordeling i forhold til antallet relevante parlamentariske partier, som har den klareste lineære tendensen.

Hvor mange parlamentarikere som kommer fra partier på venstresiden (røde eller grønne partier) synes å ha svært liten betydning for kjønnsfordelingen. Figur 5.7 (forrige side) viser stor spredning, forklart varians er på kun 3,3 prosent og helningskoeffisienten er ,138, og kombinert med manglende signifikans ($t = ,981$ og $p = ,335$) kan jeg med trygghet se bort fra variabelen i det videre arbeidet. I partisystemet er det altså antall relevante partier som peker seg ut som den uavhengige variabelen med størst forklaringskraft på kjønnsfordelingen. Det virker som det ideelle partisystemet inneholder mange partier med minst 3 prosent av parlamentarikerne bak seg. Størrelsesforholdet partiene imellom utover det, har tilsynelatende mindre betydning.

5.3.3 Kvinnebevegelse

På grunn av manglende tilgang på annet relevant datamateriale, velger jeg å måle styrken til det enkelte lands kvinnebevegelse i form av hvor mange som oppgir at de har medlemskap i en kvinnegruppe innen rammene av frivillige organisasjoner. Jeg ønsket heller å måle generell støtte eller tillit til kvinnebevegelser i befolkningen, men da de nyeste tallene på disse spørsmålene er fra 1990 (World Values Survey 2006), velger jeg å se bort fra dem, og konsentrere meg om medlemstall.

Figur 5.8: Andel kvinner i parlamentet i forhold til andel som er medlemmer i kvinnegrupper

Andelen i befolkningen som oppgir medlemskap i en kvinnegruppe, varierer fra 0,3 til 9,3 prosent, og oppnår som uavhengig variabel 18,7 prosent forklart varians med hensyn til kjønnsfordeling i parlamenter. Sammenhengen mellom kvinnegrupper og kvinnelige parlamentarikere er altså positiv, noe som speiles i helningskoeffisienten 1,978, så vel som prikkdiagrammet (figur 5.8). Videre er effekten signifikant med t-verdien 2,346 og p-verdien ,028.

5.4 Oppsummering

I forrige kapittel konkluderte jeg med at kjønn varierer fra land til land, og i dette kapittelet skulle jeg se nærmere på hvordan kjønn filtreres gjennom politiske institusjoner.

Institusjonene jeg har gransket er valgsystem, partisystem og kvinnebevegelse, og størst forklart varians med tanke på kjønnsbalanse i parlamentet, oppnår jeg med bruk av antall relevante parlamentariske partier som uavhengig variabel (23,3 prosent). Valgsystemets grad av proporsjonale listevalg gir 17,9 prosent forklart varians, mens de tilsvarende verdiene for antallet effektive parlamentariske partier og andel som er med i kvinnegrupper er henholdsvis 18,0 og 18,7 prosent. Basert på funnene i kapittelet velger jeg i det videre arbeidet å se bort fra variablene sperregrense, distriktsstørrelse, antall parlamentariske partier og andel parlamentarikere på venstresiden.

Valg- og partisystem har langt mindre forklaringskraft på kjønnsfordelingen enn kjønnsroller, men det later absolutt til å være tilfelle at effekten av kjønnsroller styrkes eller svekkes gjennom det politiske systemet. Valgsystemene er altfor statiske til å kunne forklare den raske veksten i kvinnelige parlamentarikere, og et proporsjonalt valgsystem er således ikke nok til å gi jevn kjønnsfordeling i parlamentet, men er likevel et godt utgangspunkt (Wängnerud 2000: 148-149). Jeg må således gi Norris (2004: 188) rett i at ”proportional electoral systems do function as a facilitating mechanism, which expedites women’s entry into legislative office” (Norris 2004: 188).

Der det er press på det politiske systemet for å øke kvinnerepresentasjonen, vil ikke bare en proporsjonal valgordning slå heldig ut, men også et partisystem bestående av mange partier over en viss størrelse (minst 3 prosent av setene i parlamentet). Jeg forklarer dette ved at flere partier skaper flere mulige presspunkter, og dynamikken partiene imellom vil i mange tilfeller føre til en diffusjon av idéene og idealene når de først er kommet inn i partisystemet. Grunnen til at jeg i det videre vil legge større vekt på valgsystem enn partisystem, er at valgsystemet i stor grad bidrar til å strukturere partisystemet (Kittilson 2006: 27).

Valg- og partisystem er slik jeg ser det verken tilstrekkelig eller nødvendig for å forklare den numeriske balansen mellom kjønnene i parlamentet, men begge faktorer kan i ulik grad legge til rette for eller hindre en utjevning. De skaper den dog ikke. I så måte er kvinnebevegelse trolig en mer interessant variabel.

Kapittel 6   Multippel regresjonsanalyse

6.1 Innledning

Etter å ha sett nærmere på sosioøkonomiske, kulturelle og politiske variablers effekt på kjønnsfordelingen i 30 europeiske parlamenter, vil jeg i det følgende benytte meg av variablene med størst forklart varians i en multippel regresjonsanalyse. Jeg vil begynne med en enkel oppsummering av uavhengige variabler jeg har testet, for så å utelukke variablene med minst forklaringskraft. Deretter vil jeg gjennomgå de resterende variablene for å se om de egner seg i en multippel regresjonsanalyse. Jeg baserer meg i stor grad på forutsetningene presentert av Ringdal (2001: 407-408), supplert av Midtbø (2007), og vil således teste variablene for korrelasjon, linearitet, heteroskedastisitet, fordeling av feiltermer og signifikans, så vel som relevans. Neste steg i prosessen vil være en multippel regresjonsanalyse, som skal kunne ut i en modell for å forklare kjønnsfordeling i parlamentene.

6.2 Uavhengige variabler

Tabell 6.1 (neste side) viser 21 uavhengige variabler som har blitt testet opp mot kjønnsfordelingen i parlamentene. Kjønnsrolleindeksen gir klart størst forklart varians med 51 prosent, så jeg velger å bygge den videre analysen rundt denne variabelen, noe som også passer godt med mitt teoretiske grunnlag: Kjønnsfordeling blir først og fremst forklart gjennom kjønnsroller.

Neste skritt blir å se etter andre uavhengige variabler som kan fungere sammen med kjønnsrolleindeksen. Ringdals (2001: 407) første forutsetning for en regresjonsmodell, er at modellen er korrekt spesifisert. Det innebærer et ideal om at alle relevante variabler er inkludert, mens irrelevante er tatt ut. Gjennom de foregående kapitlene har jeg lett etter og testet variabler, for slik å kunne skille mellom relevante og irrelevante variabler. Med kun 30 observasjoner må antallet uavhengige variabler reduseres kraftig: Det må minst være fem observasjoner per uavhengig variabel, og idealforholdet er 15:1 eller 20:1 (Hair et.al 2006: 197). En analyse med samtlige variabler i tabell 6.1, ville basert seg på forholdet 3:2.

Korrekt spesifisering betyr også at sammenhengen mellom uavhengige og avhengig variabel er lineær, noe mine prikkdiagrammer har vist, og at modellen er additiv, altså uten statistisk interaksjon mellom de uavhengige variablene. I mitt datasett er det tre variabler som

Tabell 6.1: Resultater fra bivariat regresjonsanalyse. Avhengig variabel: Kjønnfordeling i parlament			
Kategori	Uavhengig variabel	Forklart varians	Signifikans (p-verdi)
Sosioøkonomi	Brutto nasjonalprodukt per capita (1)	15,5 %	,031 (*)
	Gini-indeksen (2)	5,7 %	,240
	Utdanning (3)	14,0 %	,045 (*)
	Yrkesaktivitet (4)	20,7 %	,013 (*)
	Lønnsforskjell (5)	2,0 %	,472
	Kvinner deltid (6)	28,9 %	,003 (*)
	Velferd (7)	37,4 %	,001 (*)
	Familie og barn (8)	23,2 %	,009 (*)
Kultur	Kjønnsroller (9)	51,0 %	,000 (*)
	Postmaterialisme (10)	22,5 %	,009 (*)
	Trosstyrke (11)	19,8 %	,016 (*)
	Kvinnelig stemmerett (12)	22,4 %	,008 (*)
	Kommunistisk fortid (13)	19,2 %	,015 (*)
Politikk	Listevalg (14)	17,9 %	,020 (*)
	Sperregrense (15)	7,9 %	,232
	Distriktsstørrelse (16)	6,5 %	,293
	Parlamentariske partier (17)	12,4 %	,056
	Relevante parlamentariske partier (18)	23,3 %	,007 (*)
	Effektive parlamentariske partier (19)	18,0 %	,019 (*)
	Rødgrønne parlamentarikere (20)	3,3 %	,335
	Kvinnebevegelse (21)	18,7 %	,028 (*)
	(1): Brutto nasjonalprodukt per capita (2): Grad av økonomisk ulikhet (3): Andel kvinner i høyere utdanning som prosent av menn i høyere utdanning (4): Prosentpoeng færre kvinner enn menn som har lønnsarbeid (5): Kvinners gjennomsnittlige lønn som prosent av menns snittlønn (6): Andel av kvinnelig arbeidsstyrke som jobber deltid (7): Offentlige utgifter til sosiale tiltak i Euro per innbygger (8): Offentlige utgifter til familier og barn i Euro per innbygger (9): Indeks sammensatt av kjønnede holdninger til seksualitet, familie og arbeid (10): Postmaterialister som prosent av materialister i befolkningen (11): "Viktigheten av Gud i hverdagen", rangert på skala fra 1 (helt uviktig) til 10 (12): År kvinner fikk stemmerett <i>fullstendig</i> på lik linje med menn (13): Dummy-variabel som angir om staten var vært under et kommunistisk regime (14): Prosentandelen mandater valgt etter forholdstallsprinsippet og med partilister (15): Minimum stemmeandel (i prosent) for å være sikret representasjon – gjelder forholdstallsvalg (16): Median for antall mandater valgt i hvert valgdistrikt (17): Antall partier representert i parlamentet (18): Antall partier med minst 3 prosent av setene i parlamentet (19): Antall effektive partier (Laakso-Taagepera-indeksen) i parlamentene (20): Prosentandel parlamentarikere fra grønne og røde partier (21): Andel av befolkningen som oppgir medlemskap i kvinnegruppe (*) = statistisk signifikant på ,05-nivå: 5 prosents sannsynlighet for feilaktig forkastelse av nullhypotesen		

Tabell 6.2: Korrelasjoner: Familie/velferd/BNP per capita

		Familie	Velferd	BNP per capita
Utgifter til tiltak rettet mot familier og barn (Familie)	Pearsons <i>r</i>	1		
	Sig (2-halet)			
	N	28		
Utgifter til sosiale tiltak generelt (Velferd)	Pearsons <i>r</i>	,845 (**)	1	
	Sig (2-halet)	,000		
	N	28	28	
BNP per capita	Pearsons <i>r</i>	,922 (**)	,815 (**)	1
	Sig (2-halet)	,000	,000	
	N	28	28	30

** Korrelasjonen er signifikant på 0,01-nivå (to-halet).

skiller seg ut i så måte: Det later til å være stor samvariasjon mellom BNP per capita, utgifter til sosiale tiltak generelt, og utgifter til tiltak rettet mot familier og barn (tabell 6.2).

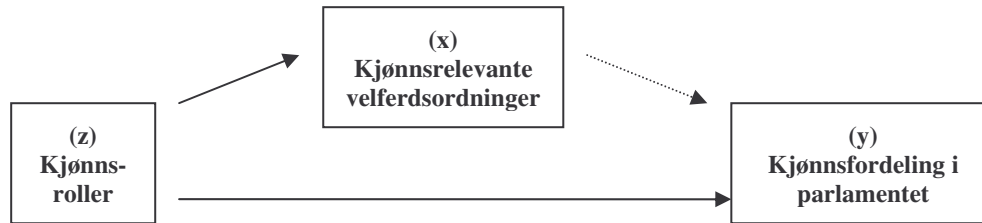
Korrelasjonen er størst mellom BNP per capita og utgifter til familier og barn. Jeg antar at retningen i påvirkning går fra BNP til utgifter fremfor motsatt, noe som kan tale for å ta de to utgiftsmålene ut av analysen, mens BNP per capita blir beholdt foreløpig. Selv om begge utgiftsmålene gir høyere forklart varians enn BNP per capita i forhold til kjønnsfordeling i parlamentene, er det logisk at BNP per capita kommer først i tid: En stat må ha penger før pengene kan bli brukt.

Mål på velferdsordninger oppnår i min studie relativt høy forklart varians med hensyn til kjønnsfordelingen, men jeg mener det kan være grunnlag for å betrakte sammenhengen som spuriøs på samme måte som den negative sammenhengen mellom korrupsjon og kvinneandel i parlamenter. Sung (2003: 718) forklarer den sistnevnte sammenhengen med at de samme strukturene og ideologiene som hindrer korrupsjon også legger til rette for kvinnelig deltakelse i politikken. Tilsvarende kan jeg si at holdninger til kjønnsroller vil ha effekt på både velferdsordninger og kjønnsfordeling i parlamentet. Et restriktivt syn på kjønnsroller, og et syn på kvinner som uegnet i offentligheten, vil slik jeg ser det kunne føre til på den ene siden en begrenset velferdsstat der kvinner er ventet å ta på seg ubetalte omsorgsoppgaver, og på den andre siden at det er få kvinner i parlamentet. Kjønnsroller er således den bakenforliggende variabelen som regulerer både velferdsordninger og kjønnsfordeling. Som tabell 6.3 viser, er sammenhengene sterke mellom alle tre variabler, men sterkest mellom kjønnsroller og kjønnsfordeling, noe som leder meg til å presentere sammenhengen mellom velferd og kjønnsfordeling som spuriøs (figur 6.1, neste side). Jeg vil dog presisere at jeg ikke mener at kjønnsroller er variabelen som forklarer utformingen av hele velferdsstaten, men derimot at kjønnsroller vil påvirke kjønnsrelevante velferdsordninger, altså nettopp de variablene i velferdsstaten som er tenkt som betydningsfulle med tanke på kjønnsfordelingen i parlamentet. På samme måte ser Siaroff (2000: 209) velferdsordninger

Tabell 6.3: Korrelasjoner: Velferd/kjønnsroller/kjønnsfordeling

		Velferd	Kjønnsroller	Kjønnsfordeling
Utgifter til sosiale tiltak generelt (velferd)	Pearsons <i>r</i>	1		
	Sig (2-halet)			
	N	28		
Indeks av holdninger til kjønnsroller	Pearsons <i>r</i>	,643 (**)	1	
	Sig (2-halet)	,000		
	N	27	29	
Andel kvinner i parlamentet (kjønnsfordeling)	Pearsons <i>r</i>	,612 (**)	,714 (**)	1
	Sig (2-halet)	,001	,000	
	N	28	30	30

** Korrelasjonen er signifikant på 0,01-nivå (2-halet)

Figur 6.1: Spuriøs sammenheng mellom velferd og kjønnskonstruksjon; "z causes a spurious correlation between x and y. If z changes, then x as well as y will change. There is no causal relation, but only a spurious relation between x and y" (Pennings, Keman og Kleinnijenhuis 2006: 135). Den visuelle modellen er basert på Ringdal (2001: 79).

som uttrykk for politisk kultur. Norske mødres inntog i arbeidslivet før utbyggingen av barnehager (Ellingsæter og Leira 2004: 26), er egnet som en underbygging av argumentet om at kultur påvirker velferdssystemer, ikke minst med tanke på at barnehager faktisk ble bygget ut etter dette, som en konsekvens av endret atferd. Selv om jeg ikke vil se bort fra at gode velferdsordninger i seg selv kan ha en positiv effekt på kjønnsbalansen i parlamentet, anser jeg likevel velferdsordninger for å være underordnet kjønnsroller i min forklaringsmodell.

Andelen yrkesaktive kvinner som arbeider deltid, er etter velferdsvariabelen den sosioøkonomiske variabelen som gir høyest forklart varians med tanke på kjønnsfordeling i parlamentene. Korrelasjonen er dog meget sterk mellom velferdsordninger og kvinnelig deltidsarbeid (Pearsons $r = 0,812$ er statistisk signifikant på 0,01-nivå), så en mulig forklaring kan være at kvinnelig deltidsarbeid er en kombinert effekt av kjønnsroller og velferdsordninger, og at sammenhengen med kjønnsfordeling i parlamentet således er spuriøs.

Det er interessant å merke seg at deltidsarbeid er den uavhengige variabelen som er nærmest å korrelere i for stor grad med kjønnsrolleindeksen. Teoretisk sett skulle kjønnsroller kunne forklare flere av de kjønnsbaserte sosioøkonomiske variablene, ikke bare hvor mange kvinner som jobber deltid, men også kvinneandelen i utdanning og lønnsarbeid, og lønnsforskjeller mellom kvinner og menn, så vel som utgifter til velferd generelt og familie og barn spesielt. Selv om det er en viss samvariasjon mellom BNP per kapita og kjønnsrolleindeksen (0,591), er den teoretiske sammenhengen ikke like klar, med mindre en baserer seg på klassisk moderniseringsteori, der BNP per kapita vil forklare holdninger i befolkningen.

Når flere uavhengige variabler skal tas ut, velger jeg å fjerne variabler som enten har lav forklart varians eller mange manglende data. De to uavhengige variablene med størst forklaringskraft er da kjønnsrolleindeks og antall relevante parlamentariske partier. Sistnevnte variabel indikerer en partisystemisk effekt av valgsystemet, men rommer også mer av spillet

mellom partiene enn en ren valgsystemisk variabel. Sammen forklarer de to utvalgte uavhengige variablene dog bare 58,6 prosent av variasjonen i kjønnsfordeling, sammenliknet med 51 prosent for kjønnsroller alene. Bytter jeg derimot ut antall relevante parlamentariske partier med listevalg, stiger forklart varians til 64,2 prosent. Inkluderer jeg kvinnebevegelse i modellen synker faktisk forklart varians marginalt, til 64,1 prosent. Andelen som er medlemmer i kvinnegrupper bidrar altså ikke til å øke forklaringskraften i modellen. Det samme skjer om jeg bytter ut kvinnebevegelse med BNP per kapita: Forklart varians holder seg på 64,2 prosent. Andre utskiftninger bidrar i liten grad til å øke forklart varians, og jeg velger derfor å forklare kjønnsfordeling i parlamentene gjennom variablene kjønnsroller og listevalg, en modell som passer godt med mitt teoretiske grunnlag: *Kjønnsfordelingen avhenger av kjønnsroller justert for politikk.*

En annen fordel med å basere meg på disse to uavhengige variablene, er at jeg får 29 observasjoner²² av to variabler, og med forholdet 14,5:1 er jeg svært nær idealforholdet 15:1 mellom antallet enheter og variabler (Hair et. al 2006: 196-197). Jeg har dermed et godt utgangspunkt for den følgende multiple regresjonsanalysen.

Til sist må det presiseres at når jeg mener listevalg justerer effekten av kjønnsroller, er ikke min modell strengt additiv, men snarere basert på interaksjon (Pennings, Keman og Kleinnijenhuis 2006: 135; Ringdal 2001: 79), noe som står i motsetning til en av Ringdals (2001: 407-408) forutsetninger for regresjonsanalyse. Jeg mener likevel ikke at dette er problematisk, og ser bort fra rådet fra Pennings, Keman og Kleinnijenhuis (2006: 164) om å dikotomisere den interagerende variabelen (i mitt tilfelle listevalg). Som Siaroff (2000: 203-204) har vist, vil en dikotomisering av valgsystemer ikke fange opp vesentlige aspekter, særlig ved kombinasjonssystemer.

6.3 Multipel regresjonsanalyse

Jeg begynner med å presentere deskriptiv statistikk for de tre variablene i analysen (tabell 6.4, neste side), før jeg går over til å teste korrelasjonen mellom mine to utvalgte uavhengige variabler. Tabell 6.5 viser tydelig at det er liten sammenheng mellom dem, og sammenhengen er heller ikke statistisk signifikant. "Lack of any high correlation values, however, does not ensure a lack of collinearity. Collinearity may be due to the combined effect of two or more other independent variables (termed *multicollinearity*)" (Hair et. al 2006: 227, kursivering i

---

²² Jeg mangler data på kjønnsroller fra Kypros (World Values Survey 2006)

Tabell 6.4: Beskrivende statistikk for variablene i regresjonsanalysen

Variabel	N	Minimum	Maksimum	Gjennomsnitt	Standardavvik
Andel kvinner i parlamentet	30	9,2	47,3	24,04	10,47
Indeks av holdninger til kjønnsroller	29	23,9	72,5	43,37	12,66
Andel seter valgt via listevalg	30	0,0	100,0	78,20	38,52
Gyldige enheter (listevis)	29				

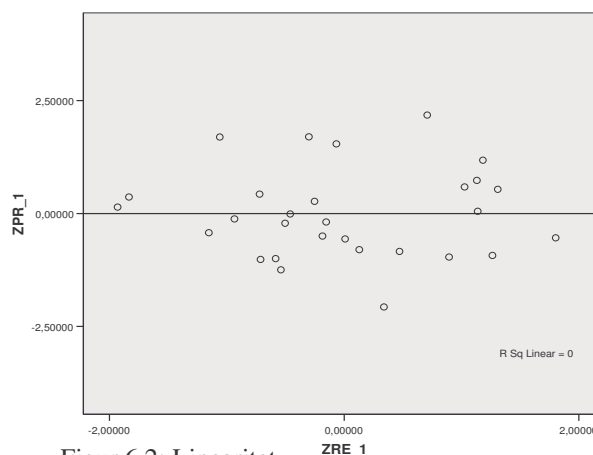
Tabell 6.5: Korrelasjoner: Kjønnsroller/listevalg

Variabel		Kjønnsroller	Listevalg
Indeks av holdninger til kjønnsroller	Pearsons r	1	
	Sig (2-halet)		
	N	29	
Andel seter valgt via proporsjonale listevalg	Pearsons r	,129	1
	Sig (2-halet)	,506	
	N	29	30

original). Fordi jeg bare har to uavhengige variabler, anser jeg videre testing av multikollinearitet for å være overflødig. Begge målene på multikollinearitet (toleranse og *variation inflation factor*) viser følgelig verdien 1 når jeg lar mine to uavhengige variabler veksle på å fungere som avhengig variabel for hverandre.

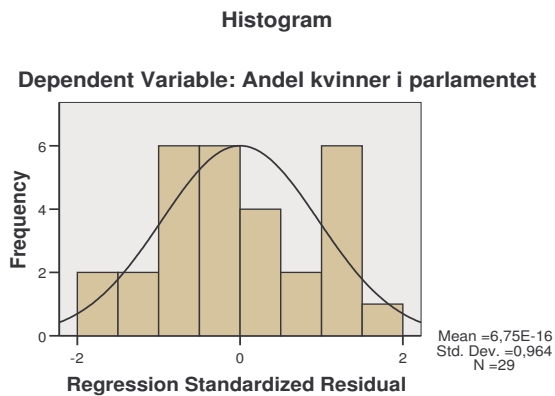
Jeg kan også fastslå at modellen er lineær, fordi begge variablenes prikkdiagrammer (figur 4.1 på side 55 og figur 5.1 på side 74) viste en lineær sammenheng med kjønnsfordeling som avhengig variabel. For hele modellen er sammenhengen fullstendig lineær (figur 6.2). ”Forutsetningen om linearitet bør undersøkes spesielt hvis det er teoretiske grunner til tvil”, skriver Ringdal (2001: 413). Jeg ser ikke tungtveiende teoretiske grunner til å tvile, og går derfor videre til forutsetningene om residualene: ”Kravet om lik varians og om fordelingen er tilnærmet normal” (Ringdal 2001: 417).

Lik varians er relatert til spredningen av residualer hos de uavhengige variablene. ”If the residuals have a constant variance, regardless of the value of the independent variables, we call them *homoscedastic*; but if their variance is variable, we call them *heteroscedastic*” (Pennings, Keman og Kleinnijenhuis 2006: 161). Ulik varians er ifølge Hair et. al (2006: 207) blant de vanligste bruddene på forutsetningene for regresjonsanalyse. Figur 6.3 (neste side) viser at fordelingen av residualer i min modell er noe skjev i forhold til et normalt

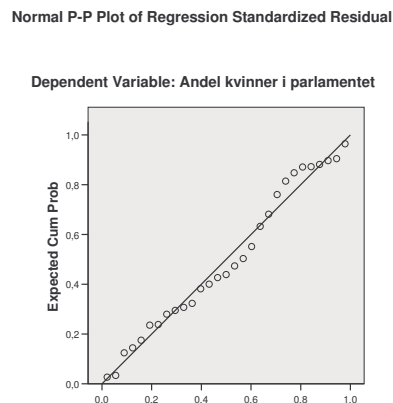

Figur 6.2: Linearitet
 x = standardiserte predikerte verdier,
 y = standardiserte residualer.

histogram (Hair et. al 2006: 206), men ikke så alvorlig at det hindrer videreføring av modellen. Et viktigere forbehold er trolig at det enkle histogrammet fungerer dårlig i små utvalg, og derfor viser jeg i figur 6.4 et diagram der de standardiserte residualene (prikker) er sammenliknet med normalfordelingen (diagonal linje). "If a distribution is normal, the residual line closely follows the diagonal", skriver Hair et. al (2006: 208), og alt tyder på at fordelingen av residualer i figur 6.4 er normal.

Figur 6.3: Histogram

Figur 6.4: Residualer sammenliknet med normalfordeling

Før jeg ser på modellens resultater, gjennomfører jeg en enkel F-test for å finne signifikansen til modellen som helhet. Med et signifikansnivå på ,05, vil jeg kunne forkaste nullhypotesen om ingen sammenheng mellom uavhengige variabler og avhengig variabel ved en F-verdi over 4,35 (Ringdal 2001: 491). Når min modell gir F-verdi på 23,3, kan jeg trygt slå fast at modellen er statistisk signifikant.

De endelige resultatene fra regresjonsanalysen er gjengitt i tabell 6.6 på neste side. Forklart varians, R^2 , indikerer at andelen seter valgt via proporsjonale listevalg og indeksen av holdninger til kjønnsroller i statistisk forstand kan sies å forklare 64,2 prosent av variasjonen i kjønnsfordeling i parlamentene. Begge de uavhengige variablene er i tillegg statistisk signifikante, slik at jeg kan gå over til å studere helningskoeffisienten,²³ som viser økningen i avhengig variabel når den uavhengige variabelen øker med én måleenhet (Ringdal 2001: 397; Hair et. al 2006: 174). Jeg tar høyde for at måleenhetene varierer mellom de to uavhengige variablene (kjønnsroller og listevalg), og derfor ser jeg på den standardiserte helningskoeffisienten (beta), som gjør det mulig å sammenlikne styrken i variablenes forklaringskraft (Ringdal 2001: 401): Kjønnsroller har statistisk sett dobbelt så stor betydning som listevalg for kjønnsfordelingen i parlamentene.

²³ Ringdal (2001) bruker betegnelsen *regresjonskoeffisient*, mens jeg holder meg til Midtbøs (2007) bruk av *helningskoeffisient*.

Tabell 6.6: Resultat av regresjonsanalysen

Avhengig variabel: Andel kvinner i parlamentene			
Uavhengige variabler	B	Beta	Sig.nivå
Indeks av holdninger til kjønnsroller	,553	,667	,000
Andel seter valgt via proporsjonale listevalg	,098	,366	,005
R ² = ,642. Standardfeil for modellen = 6,511			

B = helningskoeffisienten

Beta = standardisert helningskoeffisient

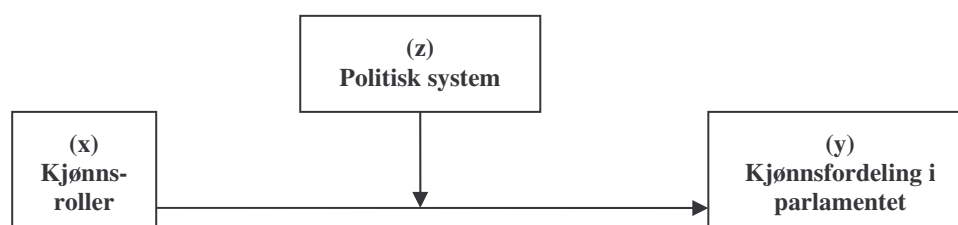
Sig.nivå = signifikanssannsynligheten

6.4 Diskusjon av resultater med forklaringsmodell

Gjennom dette kapittelets multiple regresjonsanalyse, har jeg underbygget min teori om at kjønn som sosialt og kulturelt fenomen er den viktigste variabelen for å forklare andelen kvinner og menn i parlamentene, og at effekten av kjønnsroller filtreres gjennom det politiske systemet. Filtringsteorien kan forklare hvorfor Storbritannia, Frankrike og Irland har såpass få kvinner i sine parlamenter til tross for relativt progressive holdninger til kjønnsroller, fordi landene har et totalt fravær av listevalg. På den annen side får eksempelvis kvinner i Romania liten hjelp av det fordelaktige valgsystemet, all den tid landet er preget av utvalgets mest restriktive syn på kjønnsroller. Valgsystemet er del av en politisk mulighetsstruktur som kan være mer eller mindre åpen for nye grupper, men selv om systemet er helt åpent, må det fortsatt bli satt under press før den nye gruppen kan vinne innpass. Proporsjonale listevalg skaper ikke jevnere kjønnsfordeling, men gjør det lettere å oppnå.

Forklaringsmodellen er skissert i figur 6.5, og etterlikner en idealtypisk interaksjonsmodell: "A variable z interacts with variable x when the effect of x on y depends on the level of the other variable" (Pennings, Keman og Kleinnijenhuis 2006: 135).

Jeg legger ikke skjul på at modellen er forenklet. Forklart varians på 64,2 prosent innebærer at 35,8 prosent av variasjonen i kjønnsfordeling verken kan forklares ved hjelp av

Figur 6.5: Stilisert forklaringsmodell for kjønnsfordeling i parlamentene. "Kjønnsroller" sikter til holdninger til kjønn (kjønnsroller), "politisk system" sikter til valgsystem (men kan også brukes om partisystem og faktorer som kvinnebevegelse), og "kjønnsfordeling i parlamentene" blir målt som andelen kvinnelige parlamentarikere.

listevalg eller kjønnsroller i seg selv: Andre faktorer har også betydning, og noen unntak illustrerer godt modellens begrensninger. Eksempelvis later befolkningene i Hellas og Slovenia til å ha relativt like sterke normtrykk knyttet til kjønnsroller, men innenfor vidt forskjellige valgsystemer. Ifølge teorien skulle da Hellas med proporsjonale listevalg hatt en langt jevnere kjønnsfordeling i sitt parlament enn Slovenia som i praksis har enkeltmedlemskretser, men kjønnsfordelingen er likevel minimalt forskjellig mellom de to landene.

Tyskland er et annet eksempel. Den tyske befolkningen har faktisk et mer restriktivt syn på kjønnsroller enn den greske, og kombinert med et valgsystem med større innslag av enkeltmedlemskretser, skulle teorien tilsi at det var flere kvinner i det greske parlamentet enn i det tyske. Det er snarere tvert imot dobbelt så stor andel kvinner i det tyske parlamentet. Hellas peker seg ut som et avvikende tilfelle, men det ligger utenfor grensene for denne studien å gå dypere inn i enkeltland, så jeg bruker det heller som et eksempel på at min modell har sine begrensninger. Selv om kjønnsroller og listevalg gir sterke indikasjoner på kjønnsfordelingen i parlamentet, legger jeg ikke skjul på at andre faktorer spiller inn, og jeg anser det for å være sannsynlig at noen av faktorene kan være landspesifikke, og således utenfor rekkevidden av en rent kvantitativ studie.

Årsaken til jeg jeg i modellen ikke bruker begrepet *valgsystem*, men det mer generelle *politisk system*, er at jeg ønsker å åpne opp for et mer nyansert bilde, som blant annet tar høyde for effekter av partisystem og utenomparlamentariske bevegelser. Rule (1987: 494-495) påpeker at "women's political activity is very important for increasing women's recruitment in parliament in various electoral systems. Negative electoral system features have been overcome by women's political mobilization". Shvedova (2005: 38) og Matland (2005: 106) vektlegger også betydningen av kvinneorganisasjoner i og utenfor politiske partier. Matland (2005: 107) påpeker at "while certain institutions or rules may benefit one group or another, an effect will appear only if the group is sufficiently well organized to take advantage of the situation". Selv om effekten ikke kom tydelig nok frem i min multiple regresjonsanalyse, ønsker jeg å inkludere aktørenes mulighet for påvirkning i min endelige forklaringsmodell.

6.5 Oppsummering

Forestillinger om kjønnsroller er viktig for kjønnsfordelingen i parlamentet, viser min multiple regresjonsanalyse, hvor jeg også bygger inn betydningen av hvordan parlamentarikere blir valgt. Snevre kjønnsroller er hovedutfordringen for kvinner som ønsker

seg inn i parlamentene, mens den negative effekten forsterkes jo mer lukket det politiske systemet er. Jeg har operasjonalisert kjønnsroller til en indeks bestående av holdninger til seksualitet, familie og arbeid, mens åpenheten i politikken blir målt ved andel seter i parlamentet som blir fylt ved proporsjonale listevalg. I statistisk forstand kan disse to variablene forklare 64,2 prosent av variasjonen i kjønnsfordeling i parlamentene. Det er altså andre faktorer som også har betydning, og det er disse, foreløpig udefinerte, variablene som står for de resterende 35,8 prosentene av forklart varians. Det er opp til fremtidige studier å kartlegge dette aspektet, gjerne ved hjelp av kvalitativ metode.

Betydningen av kjønnsroller og listevalg er likevel stor, og kjønnsroller kan alene tilskrives å forklare over halvparten av variasjonen i parlamentarisk kjønnsfordeling. De to variablenes betydning underbygges ved at de ikke er innbyrdes korrelerte, at de er lineære, har lik varians og normalfordeling av residualer, og er statistisk signifikante. Dette gjelder også modellen som helhet.

Den multiple regresjonsanalysen støtter opp om min forklaringsmodell der kjønnsroller filtreres gjennom det politiske systemet for så å ende som kjønnsfordeling i parlamentene. I neste kapittel skal jeg sette denne modellen i sammenheng med den eksisterende litteraturen, og se på eventuelle implikasjoner for fremtidige studier på området.

Kapittel 7   Konklusjon: Queer teori i statsvitenskap og politikk

7.1 Innledning

I innledningskapittelet tok jeg til ordet for å fremme en statsvitenskap influert av queer teori, og nå skal jeg se nærmere på hva jeg har oppnådd ved denne studien. Jeg vil også sette mine funn i sammenheng med etablert kjønns-teori og statsvitenskap, så vel som de normative argumentasjonene for kjønnsbalanse som ble drøftet i kapittel 2. Slik jeg ser det, kan mine funn ha implikasjoner for så vel statsvitenskapelige som politiske tilnærminger til temaet parlamentarisk kjønnsfordeling.

7.2 Uavhengige variabler

For å forklare kjønnsfordelingen i parlamentene, har jeg tatt utgangspunkt i kjønn som sosial og kulturell konstruksjon: Kjønnskategoriene ”mann” og ”kvinne” blir skapt og gjenskapt som idealer ved at vi imiterer dem. Interessant nok har jeg likevel ikke klart å fange opp relevansen av kjønnete praksiser i min analyse: Andelen kvinner som praktiserer kjønn kombinert med lønnsarbeid og utdanning har liten forklart varians med hensyn til parlamentarisk kjønnsbalanse. Stor forklaringskraft oppnår jeg ikke ved et overflatisk blikk på handlinger, men derimot på holdninger. Handlinger og holdninger kan dog ikke sees isolert fra hverandre, da det gjerne er holdninger som skaper rammer for handlinger, mens handlinger på sin side kan utfordre og endre holdninger.

Generelle sosioøkonomiske variabler som ikke er kjønn, men som sier noe om egenskapene ved statene, gir høyere forklart varians enn handlinger. I min analyse er likevel disse sosioøkonomiske variablene tillagt mindre betydning, i likhet med partipolitiske variabler. På bakgrunn av den høye forklarte variansen mellom velferdsordninger og kjønnsfordeling, kunne en mulig hypotese være at partipolitikk skaper velferdsmodell som igjen legger grunnlaget for kjønnsfordelingen i parlamentet. Jeg finner dog liten teoretisk og empirisk støtte for en slik påstand. Empirien har jeg gått gjennom, så her vil jeg se på teorien. Jeg vil nemlig anta at kulturelle variabler, som kjønnsroller, generelt sett er viktigere for valg av velferdsmodell enn hvilke partier som har flertall i parlamentet. Selv om partier blir kategorisert i samme partifamilie på tvers av landegrensene, vil politikken kunne variere mellom dem, og i noen tilfeller i den grad at påstanden om felles familietilhørighet blir kontroversiell (Ware 1996: 22-24). Jeg mener en viktig årsak til de politiske variasjonene vil

ligge i den offentlige politiske diskursen i de aktuelle statene. Kleinman (2002: 219-220) konkluderer sin studie av velferdsmodeller innen EU med at "European welfare states remain distinctive – national states, national institutions and national attitudes remain the key". Som en videreføring av Norris' (2004: 183) bruk av politisk kultur som bakenforliggende variabel, vil jeg hevde at holdningsvariabelen i statene ("national attitudes") vil påvirke alle aktørene i partisystemet, og dermed sette premissene for den politiske diskursen. Således er det nærliggende å tenke seg at det kan forekomme større enighet om velferdspolitikken mellom partier fra ulike partifamilier i samme land, enn mellom partiene og deres respektive søsterpartier i andre land. Tankegangen passer godt med "the consistency over time in relative levels of welfare expenditure across countries, and the continued diversity in the extent, form and content of European welfare states"²⁴ (Kleinman 2002: 219).

Sosioøkonomiske variabler er hyppig brukt for å forklare parlamentarisk kjønnsfordeling, men jeg finner ikke plass til dem i min endelige forklaringsmodell. Noe av argumentasjonen har jeg redegjort for i forrige kapittel, så her vil jeg innta et annet perspektiv. Grunnen til at sosioøkonomiske variabler er tatt ut er ikke bare på grunn av at kjønnsroller kan skape en spuriøs sammenheng mellom sosioøkonomi og kjønnsfordeling i parlamentet. Sosioøkonomiske variabler kan si noe om kvinners og menns posisjon i samfunnet, og dermed noe om kjønnskategorienes potensial for politisk mobilisering (Matland 1998; Shvedova 2005), men trenger ikke å ha noen stor direkte effekt (Inglehart, Norris og Welzel 2003: 98). Det er mye som tyder på at det er fordelaktig med jevn kjønnsbalanse innen lønnsarbeid og utdanning, men det lave antallet parlamentarikere gjør det ikke absolutt nødvendig med sosioøkonomisk kjønnsbalanse for å oppnå jevn kjønnsfordeling i parlamentet (Rule 1987: 493). Er det et folkelig krav om flere kvinner i parlamentet, betyr det mindre om kvinner er i mindretall i profesjoner som dominerer parlamentet. Selv om det er et meget lite antall kvinner som passer inn i en mal for parlamentarikere, vil antallet i alle bortsett fra helt ekstreme tilfeller være stort nok til å fylle hele parlamentet med kvinner. I de fleste tilfeller vil det være nok *tilbud*, og problemet ligger heller på *etterspørsel*-siden.

I den endelige forklaringsmodellen tar jeg heller ikke med kulturelle variabler som postmaterialisme og religiøsitet, både fordi variablene gir lavere forklart varians enn kjønnsroller, og fordi jeg mener kjønnsrelevante trekk i verdisynet blir bedre fanget opp ved å måle kjønnsrollene direkte. Det betyr ikke at jeg mener kjønnsroller bestemmer kultur, for jeg hevder snarere at kjønnsroller på samme tid er både produkt og medskaper av kultur, og at

---

²⁴ Det er verdt å merke seg at Kleinman (2002) konsentrerer seg om utviklingen av velferdsstater etter 1970.

den beste løsningen i min studie er å måle kjønnsnormene. ”A norm operates within social practises as the implicit standard of *normalization*”, skriver Butler (2004: 41, kursiv i original). Det er nettopp de implisitte standardene jeg har forsøkt å fange med min kjønnsrolleindeks basert på holdninger til seksualitet, familie og arbeid, og 51 prosent forklart varians med tanke på kjønnsfordeling i parlamentene, kan tyde på at jeg til en viss grad har lyktes.

Kjønnsroller er likevel ikke den eneste variabelen som påvirker andelen kvinner og menn i parlamentet. I min forklaringsmodell har jeg bygget inn en interaksjonseffekt av det politiske systemet, og jeg har funnet at særlig grad av proporsjonale listevalg er en faktor som opptrer i sammenheng med jevnere kjønnsfordeling i parlamentet. Min hypotese er at valgsystemet justerer effekten av kjønnsroller, og i tillegg åpner jeg opp for at flere andre variabler kan ha innflytelse på andelen kvinnelige og mannlige parlamentarikere, et aspekt som kan bli forfulgt i senere studier. Hovedmålet med denne studien har vært å trekke kjønn som sosial konstruksjon inn i statsvitenskap og sammenliknende politikk og å vise betydningen av variasjoner i kjønnsroller som rammer for kjønnets praksis.

7.3 Forklaringsmodellens begrensninger

Grunnlaget for min endelige forklaringsmodell gjør det nødvendig å peke på noen begrensninger. Utvalget av studieobjekter er nemlig ikke bredt nok, verken i tid eller rom, til at jeg kan kalle dette en generell teori for kjønnsfordeling i parlamenter. Ved at jeg kun studerer 30 europeiske stater ut fra kjønnsfordelingen per 30.oktober 2007, og henter forklaringskraft fra statenes egenskaper i de ti forutgående årene, snevrer jeg inn graden av generaliserbarhet.

Valg av studieenheter er en vanlig kilde til problemer i modellbygging, i form av *selection bias* (Landman 2003: 46-50). ”Skjeve utvalg kan føre til at resultatene også blir beheftet med feil eller skjevheter (engelsk: *bias*). Dette kan lett oppstå ved ikke-sannsynlighetsutvalg”, skriver Ringdal (2001: 154, kursiv i original). Siden valget av 30 europeiske stater ikke er gjort med tanke på at disse statene skal være representative for alle stater, øker altså sjansen for seleksjonsskjevheter. Jeg har likevel redusert problemet ved at jeg har basert utvalget på geografi og datatilgjengelighet fremfor verdien på avhengig variabel (Ringdal 2001: 154; Landman 2003: 50). I mitt utvalg av stater varierer andelen kvinnelige parlamentarikere mellom 9,2 og 47,4 prosent, et spenn som dekker det meste av den globale variasjonen mellom 0,0 og 48,8 prosent. 74 prosent av verdens parlamenter har en

kvinneandel mellom 9,2 og 47,4 prosent (IPU 2007b). Jeg anser derfor ikke seleksjonsskjevhet for å være et vesentlig problem i min studie.

Min modell er i utgangspunktet en modell som gjelder for ett geografisk område til én tid, men jeg mener likevel det er grunnlag for videre testing av modellen, både geografisk og tidsmessig. Slik kan modellen eventuelt bli utvidet til en mer generell modell for parlamentarisk kjønnsfordeling, basert på kjønn som sosial konstruksjon. "Only when the results of one study are confirmed with different data does a model gain robustness", påpeker Stockemer (2008: 71), som selv ikke får sin forklaringsmodell for parlamentarisk kjønnsfordeling i Europa til å passe i Nord-, Sentral-, og Sør-Amerika. Stockemer (2008) baserer seg dog kun på sosioøkonomiske og politiske variabler, og berører eksempelvis ikke konstruksjon av kjønn eller kjønnsroller.

Jeg har vist at kjønnsroller i samspill med valgsystem statistisk sett kan forklare 64,2 prosent av variasjonen i kjønnsfordeling i 30 europeiske parlamenter på et gitt tidspunkt. Det er et resultat som jeg mener stimulerer til videre bruk av queer perspektiver i statsvitenskap og sammenliknende politikk. Jeg vil dog presisere at min modell ikke er en modell som forklarer endringer over tid, selv om jeg mener det kan være interessant å forsøke nettopp det; å forklare endring i parlamentarisk kjønnsfordeling over tid ved å se på sammenhengen med endring i kjønnsroller over tid.

Bruken av queer teori åpner opp for et spørsmål jeg hittil ikke har behandlet, nemlig om det ligger noen spesifikke strukturer bakenfor kjønn, som således bør flettes inn i en forklaringsmodell. Neste avsnitt inneholder en kort drøftelse av denne tematikken.

7.4 Hva er bakenfor kjønn?

I min studie behandler jeg kjønn som et sosialt konstruert fenomen, og et nærliggende spørsmål i så måte vil være: Hva konstruerer kjønn? Inglehart, Norris og Welzel (2003: 100) fremhever holdninger til kjønn som en sentral del av det de beskriver som en verdiendring forårsaket av økt levestandard og materiell trygghet. Som en forlengelse av deres prosjekt kunne jeg hevde at kjønn er et produkt av materielle forhold, men så enkelt mener jeg ikke at det er. Marxistiske og sosialistiske feminister har hevdet at manglende kjønnslikestilling har opphav i økonomiske strukturer og materielle forhold (Lorber 1998: 32), men uten at kjønn som sådan har blitt problematisert. Jeg mener historisk materialisme ikke alene kan forklare kjønn fordi kjønn er et forhold mellom mennesker som i seg selv er immaterielt, og jeg mener heller ikke at kjønn kan forklares ut fra kroppslige karakteristika. Butler (1999: 10-11)

kritiserer skillet mellom biologisk og sosialt kjønn for ikke å klargjøre hva begrepet biologisk kjønn sikter til; natur, anatomi, kromosomer eller hormoner? Lorber (1998: 192) refererer til flere studier som avviser klare binære kjønn basert på hormoner, kromosomer eller fysiologi, og Butler (1999: 10-11) påpeker at en slik destabilisering av "biologisk kjønn" viser til at "biologisk kjønn" er like konstruert som "sosialt kjønn". "As a result, gender is not to culture as sex is to nature; gender is also the discursive/cultural means by which "sexed nature" or "a natural sex" is produced and established as "prediscursive", prior to culture, a politically neutral surface *on which* culture acts" (Butler 1999: 11, kursiv i original). Jeg ser argumentasjon knyttet til materielle forhold (fremfor alt kroppen) som uttrykk for forsøk på å legitimere spesielle kjønnskonstruksjoner (Laqueur 1990: 155). Moi (1998: 115-116) påpeker: "Vår biologi stiller opp visse begrensninger for kulturen, men våre spesielle kulturelle arrangementer kan ikke avleses fra vår biologi". Sagt på en annen måte: Selv om det er fysisk umulig for så godt som alle menn²⁵ og en del kvinner å føde barn, betyr det ikke at disse menneskene ikke kan ha omsorgsansvar for (små) barn.

Med kjønn som relasjonelt fenomen, sikter jeg til at kjønn ikke gjøres isolert, men alltid med eller for andre mennesker, selv når den andre kun er forestilt (Butler 2004: 1). Kjønn som identitet blir skapt og gjenskapt i handlinger. "My argument is that there need not be a "doer behind the deed", but that the "doer" is variably constructed in and through the deed", skriver Butler (1999: 181). Det er ikke nødvendigvis noe bakenfor som legger premissene for kjønn, slik det har vært utbredt å tro om "biologisk kjønn". Å gjennomskue kjønn handler blant annet om å påpeke hvordan kjønn kommer til uttrykk innenfor ulike kulturelle rammer. Med referanse til Michel Foucault, forklarer Butler (2004: 40-41) det gjennom at det ikke er noe kjønn som eksisterer forut for reguleringen. *Det kjønnete subjektet blir skapt gjennom reguleringen.*

Et spørsmål som kan sees i forlengelsen av diskusjonen om hva som eventuelt er bakenfor kjønn, er hvorvidt kjønn er del av en større maktstruktur. Makt er et begrep jeg i liten grad har berørt i denne oppgaven, men det er helt klart logisk at kjønnsnormer opptrer i sammenheng med definisjonsmakt: Noen har større mulighet enn andre til å definere hva det vil si å gjøre kjønn. Spørsmålet Butler (2004: 41) drøfter er hvordan kjønnsregulering har sammenheng med andre former for reguleringsmakt. Mens Foucault mener alle typer reguleringsmakt har visse brede historiske karakteristika som også gjelder for regulering av kjønn, mener Butler at kjønnsreguleringen er kjønns-spesifikk. "I do not mean to suggest that

---

²⁵ Mars 2008 gikk nyheten om Thomas Beaties graviditet verden rundt. Han er juridisk sett en mann, men har etter kjønnskiftet fra kvinne til mann beholdt muligheten for å føde barn (Beatie 2008).

the regulation of gender is paradigmatic of regulatory power as such, but rather, that gender requires and institutes its own distinctive regulatory and disciplinary regime” (Butler 2004: 41). Jeg betrakter således min studie som et bidrag til å avdekke kjønnsreguleringens politiske konsekvenser uten at jeg med det hevder å si noe generelt om regulering. Jeg legger ikke skjul på at jeg deler Martinssons (1994: 10-11) oppfatning om at queer teori kan brukes for å forklare flere identiteter enn kun kjønn, som etnisitet og nasjonalitet. Det er dog likevel en forskjell på å bruke samme teori for å forklare flere identiteter og å tilskrive identitetene samme opphav. Bruken av queer teori i politisk vitenskap vil ventelig ha noen videre implikasjoner, som jeg skal vende oppmerksomheten mot nå.

7.5 Implikasjoner av queer teori

Slik jeg ser det kan innføringen av queer teori i statsvitenskap og sammenliknende politikk ha implikasjoner både for disiplinene selv så vel som politikken. I det følgende vil jeg først presentere metodiske implikasjoner av queer teori, før jeg ser på hvordan funnene i min studie kan ha konsekvenser for strategier med jevn kjønnsfordeling i politiske organer som mål.

7.5.1 En queer statsvitenskap

Hvordan statsvitenskapen forholder seg til kjønn er et tema som er modent for debatt. Så langt har statsvitenskapelige forskere hatt et distansert forhold til nyere kjønnsteori, og kjønn har blitt betraktet som et naturlig premiss. Befolkningsgrupper har gang på gang blitt delt inn i to kjønnskategorier, men uten at forskerne nødvendigvis har hatt et bevisst forhold til kategoriene de opererer med. På den måten kan statsvitenskapen ha vært en del av reguleringsapparatet og diskursene som Butler (2004) og Lorber (1998: 192) omtaler. Statsvitenskapelige tekster kan ha bidratt til å gjenskape kjønn, og ved å vektlegge politiske forskjeller mellom, heller enn innenfor, kjønnskategoriene, gjenskape forestillingen om to komplementære kjønn. Jeg benytter meg selv av kjønnskategoriene ”kvinne” og ”mann”, men uten å hevde at kvinner har noe mer felles enn forestillingene om et fellesskap, og tilsvarende for menn. Jeg ser faren for at jeg selv gjenskaper en binær kjønnsstruktur, men ser bruken av binære kjønnskategorier som helt nødvendig for å studere kjønn i et samfunn hvor den dominerende forståelsen av kjønn nettopp er binær. Som en sped begynnelse på en queer orientert statsvitenskap har min studie visse begrensninger, som at jeg i liten grad har klart å inkludere kjønn som individuell praksis i min analyse. Fokuset på kjønnsroller er dog en måte å flette de sosiale rammene for kjønn som praksis inn i analysemodellen, men direkte mål på

kjønn som praksis er vanskeligere å inkludere. Kjønn som praksis vil i større grad kunne sies å være individuelle prosjekter som vanskelig lar seg fange opp av kvantitative undersøkelser på makronivå, men jeg mener like fullt at mine undersøkelser avdekker noen tendenser i samfunnene. I noen land er det eksempelvis mer utbredt å kombinere tilhørighet i kategorien ”kvinne” med yrkesaktivitet, og jeg mener det sier noe om hvordan mennesker i disse landene tenker om og praktiserer kjønn.

En queer statsvitenskap skal dekonstruere kjønn, plukke fra hverandre de ulike bestanddelene i konseptet og granske hvordan bestanddelene stadig blir satt sammen i det samme mønsteret, med en forestilt sammenheng mellom blant annet biologisk kjønn, sosialt kjønn og seksuell orientering.. Å se kjønn løsrevet fra biologi, gir en rekke fordeler for forskere. Det setter en nemlig i stand til å kartlegge alle sidene ved kjønn uten å bli hindret av det jeg vil betegne som biologisk basert tåkelegging. Gjennom min studie har jeg vist hvordan forståelsen for mekanismene bak ujevn kjønnsfordeling øker om kjønn blir forstått som en ren konstruksjon. Ved dette grepet blir det nemlig mulig å operasjonalisere kjønnsregulering langt mer presist enn ved å innføre et skille mellom biologisk og sosialt kjønn. I det siste tilfellet vil det alltid ligge en forventning om at biologisk kjønn har betydning.

Moi (1998: 109) kritiserer queer perspektiver for å avskjære kroppen fra enhver meningsproduksjon. Jeg mener det er en urettmessig kritikk. Queer perspektivene ser snarere kropp som mer enn kjønn, og jeg vil hevde at det er mange faktorer ved en kropp som har større betydning enn kjønnsmarkørene, enten markørene er relatert til hormoner, kromosomer eller fysiologi. Disse andre faktorene, det være seg størrelse, styrke eller generell kondisjon, følger ikke et binært kjønnskille, men opptrer på tvers av kjønn. Kjønn i biologisk forstand (hvordan det enn blir definert) trenger ikke være den mest relevante kroppslige faktoren. Moi (1998: 115-116) hevder selv at kropp (inkludert kjønnsmarkører) er å forstå som en situasjon fremfor en skjebne, og hun følger Sartre i å omtale en situasjon som ”en strukturell relasjon mellom våre prosjekter (friheten) og verden (som inkluderer kroppen)” (Moi 1998: 99). Mitt poeng er at den kjønnede situasjonen avhenger av andre faktorer enn ”biologisk kjønn”, og at kjønn i større grad påvirker våre prosjekter enn vår verden. Biologi kan ikke forklare ujevn kjønnsfordeling i parlamentene, men det kan derimot et syn på kjønn som sosialt konstruert. Den innsikten ønsker jeg å ta inn i statsvitenskap og sammenliknende politikk.

7.5.2 Politiske implikasjoner

Sawer (2000: 377) ser de politiske fordelene ved en tradisjonell kjønnsforståelse med to motsetningsfylte kjønn som så store at forståelsen ikke kan gis opp på grunnlag av akademisk

problematisering av kjønn. ”There is too much advantage in suggesting to an electorate deeply cynical and apathetic about traditional politics that women will do politics differently”, skriver Sawyer (2000: 377), som i likhet med Skjeie (1992: 58) baserer seg på at stereotypisk argumentasjon er effektiv så lenge velgerne faktisk tror på de tradisjonelle kjønnsstereotypene. Ingen av dem later ikke ut til å bekymre seg for at de selv er med på å bygge stereotypene de vil utnytte. Sawyer og Skjeie kan således sies å tilhøre en tradisjon der kjønnsrollene langt på vei skal bevares, mens kjønnene likevel skal likestilles. Jeg ser på det som et selvmotsigende argument fordi det tvinger kvinner og menn inn i hver sine respektive båser innenfor hvilke de blir antatt å være homogene, og fordi likestilling basert på bås-setting vanskelig kan kalles et frigjørende prosjekt. Maktforhold innenfor de dominerende kjønnskategoriene blir heller ikke problematisert.

Jeg mener det ikke skal være nødvendig å fremstille de binære kjønnskategoriene som komplementære mot bedre vitende. Innsiktene queer perspektivene bidrar med til statsvitenskap og sammenliknende politikk er fortsatt godt egnet som argumentasjon for jevn kjønnsfordeling, for selv om jeg problematiserer kjønn, betyr det ikke at jeg ser kjønn som mindre relevant. En queer argumentasjon for jevn kjønnsfordeling tar således ikke utgangspunkt i hva kjønn normativt sett blir forventet å gjøre, men hva som har blitt gjort, og fortsatt gjøres, mot mennesker basert på forestillinger om kjønn. En jevn kjønnsfordeling i politiske organer er ikke et mål fordi kvinner og menn representerer grunnleggende motsetninger, men fordi kvinner som sosial kategori har blitt holdt utenfor (Martinsson 2000: 85). Queer perspektivene undergraver selve grunnlaget for forskjellsbehandlingen, særlig ved å utfordre dualiteten i begrepene ”mann” og ”kvinne” (Lorber 1998: 11). Fremfor forsøk på å skape likestilling innenfor rammer skapt for forskjellsbehandling, vil queer perspektivene endre rammene.

Implikasjonene for praktisk politikk med kjønnsbalanse som mål, synes mer usikre. Selv om min studie ikke tyder på at kvotering er en viktig forklaring på variasjon i kjønnsfordeling, er det heller ikke noe som tyder på det motsatte, og min studie er således ikke noe argument mot kvotering. Skal jeg trekke noen slutninger angående valg av strategier for å skape jevnere kjønnsbalanse, utover kulturell endring, vil jeg peke på tre variabler (med forklart varians med hensyn til parlamentarisk kjønnsfordeling i parentes): Velferdsordninger (37,4 prosent), listevalg (17,9 prosent) og kvinnebevegelse (18,7 prosent). Utvidede velferdsordninger kan gjøre det lettere å kombinere politisk karriere og foreldreskap, endring av valgsystem i proporsjonal retning kan gi underrepresenterte grupper lettere innpass, og en aktiv kvinnebevegelse kan presse partiene til å nominere flere kvinner.

Både velferdsordninger, valgsystem og kvinnebevegelse lar seg endre på kort tid. Valgsystemer kan bli, og blir, endret relativt enkelt, og har derfor vært mål for en del initiativer for jevnere kjønnsbalanse (Sawer 2000: 368). "Changing the electoral system often represents a far more realistic goal to work towards than dramatically changing the culture's view of women", bemerker Matland (2005: 100). Det betyr ikke at syn på kjønn ikke er den viktigste faktoren, bare at det er en mer langsiktig faktor som trolig må bearbeides indirekte. Min hypotese om at oppfatninger om kjønnsroller har dannet grunnlag for kjønnsrelevante velferdsordninger, hindrer meg ikke fra å se at endringer av velferdsordninger kan påvirke kjønnsrollene. Fraser (1994) diskuterer muligheten for en velferdsstat som skaper reell rettferdighet mellom kjønnene, og hun ser det som helt nødvendig å legge til rette for livsløp der mennesker uavhengig av kjønn utøver grunnleggende omsorgsarbeid i tillegg til yrkesaktivitet. En sentral oppgave er å oppløse skillet mellom rollene som *breadwinner* (mannlig) og *care-giver* (kvinnelig) for å bryte ned dagens kjønnsorden: "To dismantle those roles and their cultural coding is in effect to overturn that order. It means subverting the existing gender division of labor and reducing the salience of gender as a structural principle of social organization. At the limit, it suggests deconstructing gender" (Fraser 1994: 612). Stikk i strid med det jeg har kalt patriarkalsk likestilling, søker ikke denne strategien å universalisere en tradisjonell mannsrolle, men heller å gjøre kvinners dominerende livsmønstre til normen (Fraser 1994: 611).

Som en forlengelse av Frasers (1994: 613) *dekonstruktive visjon for en postindustriell velferdsstat*, vil jeg peke på at det ikke bare er velferdsordninger som kan være mål for politiske reformer, men alle områder der goder og/eller rettigheter er knyttet opp mot begreper om kjønn. Min foreløpige hypotese er at en slik politikk på sikt vil skape jevnere kjønnsbalanse i parlamentene fordi en del strukturelle hindringer for kvinner blir fjernet eller får sin relevans svekket.

7.6 Oppsummering

Kjønnsfordeling i europeiske parlamenter kan i stor grad forklares ut fra de dominerende kjønnsrollene i landene justert for effekten av valgsystemet. Intensjonen med min studie har likevel ikke først og fremst vært å utarbeide en fullstendig forklaringsmodell for kjønnsfordeling i parlamenter, men å supplere eksisterende forskning med et queer perspektiv. Problematisering av kjønn har vært så godt som fraværende innen statsvitenskap og

sammenliknende politikk, og jeg har ønsket å vise at nettopp problematisering av kjønn kan være en fruktbar strategi.

I studien har jeg helt bevisst sett bort fra biologisk argumentasjon. All den tid jeg ikke kan gi noen klar biologisk definisjon av kjønn, vil det være meningsløst å prøve å koble biologi til kjønnsfordeling i politikken. Jeg behandler kjønn kun som et sosialt fenomen, og ser med interesse at andre statsvitere implisitt gjør det samme: Det er kun sosiale faktorer som blir inkludert i analysene til eksempelvis Rule (1987), Inglehart, Norris og Welzel (2003), Kittilson (2006), Matland (1998; 2005) eller Siaroff (2000). Problemet med den tradisjonelle statsvitenskapelige tilnærmingen er dog at kjønn ikke blir behandlet i det hele tatt. Befolkningen blir delt inn i to kategorier, men uten at kategoriernes innhold blir betraktet som vesentlig. Med en queer statsvitenskap søker jeg å inkludere betydningen av kjønn som sosialt fenomen, fremfor kun å måle effekter som kan ha opphav i kjønnskonstruksjon, som eksempelvis kjønnsrelevante aspekter av velferdsordninger. Når Inglehart, Norris og Welzel (2003) påpeker betydningen av kultur, føler jeg at de ikke treffer med sitt fokus på postmaterialisme og religiøsitet når det er kjønnsfordeling de skriver om. Inglehart, Norris og Welzel (2003: 100) mener holdninger til kjønn er en sentral del av en større verdiendring blant befolkningene i postindustrielle land, og da mener jeg det i den aktuelle sammenhengen er mer formålstjenlig å måle effekten av kjønnsroller enn postmaterialisme og religion.

Jeg har målt effektene av sosioøkonomiske, kulturelle og politiske faktorer, og det viser seg at holdninger til kjønnsroller (sosiale rammer for kjønnen praksis) er variabelen med størst innflytelse på andelen kvinner og menn i parlamentene med en forklart varians på 51 prosent. Som jeg har vist i dette kapitlet, er det et funn som kan ha implikasjoner for så vel vitenskap om politikk som praktisk utøvelse av politikk, og selv om jeg ikke legger skjul på visse begrensninger i datagrunnlaget, rokker ikke det ved den endelige konklusjonen: Forestillinger om kjønn må i større grad bli inkludert i statsvitenskapelige modeller som skal forklare kjønnsfordeling i politiske organer.

Siden min forklaringsmodell for parlamentarisk kjønnsfordeling tar høyde for at effekten av kjønnsroller blir modifisert av valgsystemet spesielt og det politiske systemet generelt (inkludert partisystem og kvinnebevegelse), vil min hypotese kunne sammenfattes i en omskriving av Stein Rokkans berømte læresetning:²⁶ ”Politikk teller, kjønnsroller avgjør”.

---

²⁶ ”Stemmer teller, ressurser avgjør” (Rokkan 1987: 206)

Litteraturliste

Antic, Milica G. (2003): "Slovenia: Women's Presence in Parliament", i Matland og Montgomery (red.): *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe*. Oxford; Oxford University Press.

Arts, Wil og John Gelissen (2006): "Three Worlds of Welfare Capitalism or More?", i Pierson og Castles (red.): *The Welfare State Reader*. 2. utgave. Cambridge; Polity Press.

Beatie, Thomas (2008): "Labor of Love", *The Advocate*. 26.mars 2008 [online]. Tilgjengelig fra: http://www.advocate.com/exclusive_detail_ektid52947.asp (Sist lest 3.april 2008)

Björk, Nina (1996): *Under det rosa tacket*. Borås; Wahlström & Widstrand.

Boström, Katarzyna Wolanik (1999): "Familjen och omvärlden – samanflätade teman i polska levnadsberättelser", i Meurling, Lundgren og Lövkrona (red.): *Familj och kön*. Lund; Studentlitteratur.

Butler, Judith (1999): *Gender Trouble*. 10th Anniversary Edition. New York; Routledge.

Butler; Judith (2004): *Undoing Gender*. New York; Routledge.

Bøe, Stine (2007): *Kjærlighet og begjør mellom menn til ulike tider, til ulike steder – et bidrag til en nyansering av rådende seksualitetsforståelser*. Masteroppgave i tverrfaglige kulturstudier. Trondheim; Institutt for tverrfaglige kulturstudier, NTNU.

Caul, Miki (1999): "Women's Representation in Parliament: The Role of Political Parties". *Party Politics*, Vol. 5, No. 1, s. 79-98.

CIA – Central Intelligence Agency (2007): *The World Factbook* [online]. Tilgjengelig fra: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html> (Sist lest 6.november 2007)

Clark, Anna (1996): "Manhood, Womanhood, and Class in Britain", i Frader og Rose (red.): *Gender and Class in Modern Europe*. Ithaca og London; Cornell University Press, s. 263-279.

Collier, David og Steven Levitsky (1997): "Democracy with Adjectives: Conceptual Innovation in Comparative Research", *World Politics*, Vol. 49, Nr. 3, April 1997, s. 430-451

Dahl, Robert A. (1971): *Polyarchy. Participation and Opposition*. New Haven og London; Yale University Press.

Dahlerup, Drude (2005): "Increasing Women's Political Representation: New Trends in Gender Quotas", i Ballington og Karam (red.): *Women in Parliament: Beyond Numbers*. 2.utgave. Stockholm; International Institute for Democracy and Electoral Assistance.

Dalton, Russell (2002). *Citizen Politics: Public Opinion and Political Parties in Advanced Industrial Democracies*, Third Edition. Chatham House Publishers.

- Danielsen, Hilde (2002): "Den kjønnskonservative velferdsstaten", i Holst (red.): *Kjønnsrettferdighet. Utfordringer for feministisk politikk*. Oslo; Gyldendal.
- EIA – Energy Information Administration (2007): *International Energy Outlook 2007* [online]. Washington, DC; Office of Integrated Analysis and Forecasting, U.S. Department of Energy. Tilgjengelig fra: [http://www.eia.doe.gov/oiaf/ieo/pdf/0484\(2007\).pdf](http://www.eia.doe.gov/oiaf/ieo/pdf/0484(2007).pdf) (Sist lest 6.november 2007)
- Ellingsæter, Anne Lise og Arnlaug Leira (2004): "Innledning: Velferdsstaten og familien", i Ellingsæter og Leira (red): *Velferdsstaten og familien. Utfordringer og dilemmaer*. Oslo; Gyldendal.
- Esping-Andersen, Gøsta (2006): "Three Worlds of Welfare Capitalism", i Pierson og Castles (red.): *The Welfare State Reader*. 2. utgave. Cambridge; Polity Press.
- Eurofound – European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (2007a): *Fourth European Working Conditions Survey*. Luxembourg; Office for Official Publications of the European Communities.
- Eurofound – European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (2007b): *Pay developments – 2006* [online]. Dublin. Tilgjengelig fra: <http://www.eurofound.europa.eu/docs/eiro/tn0704029s/tn0704029s.pdf> (Sist lest 10.november 2007)
- Eurostat (2007): *Europe in figures — Eurostat yearbook 2006-07* [online]. Luxembourg; Office for Official Publications of the European Communities. Tilgjengelig fra: <http://ec.europa.eu/eurostat> (Sist lest 28.november 2007)
- Farrell, David M. og Paul Webb (2000): "Political Parties as Campaign Organizations", i Dalton og Wattenberg (red.): *Parties without Partisans, Political Change in Advanced Industrial Democracies*. Oxford; Oxford University Press.
- Feld, Scott L. og Bernard Grofman (2007): "The Laakso-Taagepera Index in a Mean and Variance Framework". *Journal of Theoretical Politics*, Vol. 19, No. 1, s. 101-106.
- Feldman, Arnold S. og Christopher Hurn (1966): "The Experience of Modernization". *Sociometry*, Vol. 29, No. 4, s. 378-395.
- Feuer, Rosemary (1988): "The Meaning of "Sisterhood": The British Women's Movement and Protective Labor Legislation, 1870-1900". *Victorian Studies*, Vol. 31, No. 2, s. 233-260.
- Fraser, Nancy (1994): "After the Family Wage: Gender Equity and the Welfare State". *Political Theory*. Vol. 22, No. 4, s. 591-618.
- Gangås, Beate (2007): "Hvite menn sitter trygt". *Rana Blad*, 17.september 2007 [online]. Tilgjengelig fra: <http://www.ranablad.no/debatt/article3000490.ece> (Sist lest 19.september 2007)
- Grofman, Bernard (1993): "Lessons of Athenian Democracy: Editor's Introduction" *PS: Political Science and Politics*. Vol. 26, No. 3, s. 471-474.

Gullett, Gayle (2000): "Constructing the Woman Citizen and Struggling for the Vote in California". *The Pacific Historical Review*, Vol. 69, No. 4, s. 573-593.

Hair, Joseph, William Black, Barry Babin, Rolph Anderson og Ronald Tatham (2006): *Multivariate Data Analysis*. Sjette utgave. Pearson Education: New Jearsey.

Hegvik, Gunn Kari (2006): "Gratis vaskehjelp til kvinnepolitikere". *Dagbladet*, 17.oktober 2006 [online]. Tilgjengelig fra: <http://www.dagbladet.no/nyheter/2006/10/17/479993.html> (Sist lest 30.oktober 2007).

Hernes, Helga Maria (1982): *Staten – kvinner ingen adgang?* Oslo, Bergen, Tromsø; Universitetsforlaget.

Hernes, Helga Maria (1987): *Welfare State and Women Power*. Oslo; Universitetsforlaget.

Holli, Anne Maria (2000): "Debatten om jämställhet inom försvaret – en finländsk fallstudie", i Bergqvist m.fl. (red): *Likestilte demokratier? Kjønn og politikk i Norden*. 2.utgave. Oslo; Universitetsforlaget.

Howe, Julia Ward (1909): "Woman and the Suffrage: The Case for Woman Suffrage", *The American Journal of Nursing*, Vol. 9, No. 8, s. 559-566.

Inglehart, Ronald (1977): *The Silent Revolution. Changing Values and Political Styles Among Western Publics*. Princeton, New Jersey; Princeton University Press.

Inglehart, Ronald (1981): "Post-materialism in an environment of insecurity". *American Political Science Review*, Vol. 75, s. 880-900.

Inglehart, Ronald og Paul R. Abramson (1994): "Economic Security and Value Change". *The American Political Science Review*, Vol. 88, No. 2, s. 336-354.

Inglehart, Ronald, Pippa Norris og Christian Welzel (2003): "Gender Equality and Democracy", i Inglehart (red.): *Human Values and Social Change. Findings from the Values Surveys*. Leiden og Boston; Brill.

Inglehart, Ronald og Pippa Norris (2003): *Rising tide: Gender equality and cultural change around the world*. Cambridge; Cambridge University Press

International IDEA og Stockholm University (2007): *Global Database of Quotas for Women* [online]. Tilgjengelig fra: <http://www.quotaproject.org/> (Sist lest 15.januar 2008)

IPU – Inter-Parliamentary Union (2007a): *Women in Parliaments: World and Regional Averages* [online]. Tilgjengelig fra: <http://www.ipu.org/wmn-e/arc/world311007.htm> (Sist lest 5.november 2007)

IPU – Inter-Parliamentary Union (2007b): *Women in Parliaments: World Classification*. [online]. Tilgjengelig fra: <http://www.ipu.org/wmn-e/arc/classif311007.htm> (Sist lest 5.november 2007)

IPU – Inter-Parliamentary Union (2008): *PARLINE database on national parliaments* [online] Tilgjengelig fra: <http://www.ipu.org/parline-e/parlinesearch.asp> (Sist lest 11.januar 2008)

Irwin, Patrick H. (1975): "An Operational Definition of Societal Modernization". *Economic Development and Cultural Change*, Vol. 23, No. 4, s. 595-613.

Jenkins, Richard (2004): *Social Identity*. London og New York; Routledge.

Johansen Arnegaard, Turid og Hanne Svarstad (2002): "Kjønnsperspektiver på miljø og utvikling", i Benjaminsen og Svarstad (red.): *Samfunnsperspektiver på miljø og utvikling*. 2.utgave. Oslo, Universitetsforlaget.

Jones, Mrs. Gilbert E. (1910): "The Position of the Anti-Suffragists", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 35, Supplement, s. 16-22.

Karam, Azza og Joni Lovenduski (2005): "Women in Parliament: Making a Difference", i Ballington og Karam (red.): *Women in Parliament: Beyond Numbers*. 2.utgave. Stockholm; International Institute for Democracy and Electoral Assistance.

Kittilson, Miki Caul (2006): *Challenging Parties, Challenging Parliaments. Women and Elected Office in Contemporary Western Europe*. Columbus; The Ohio State University Press.

Kleinman, Mark (2002): *A European Welfare State? European Union Social Policy in Context*. Basingstoke; Palgrave.

Kommunal- og regionaldepartementet (2008): *Den norske valgordningen i hovedtrekk* [online]. Tilgjengelig fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/krd/kampanjer/valg/Valgordningen/Den-norske-valgordningen-i-hovedtrekk.html?id=457014&epslanguage=NO> (Sist lest 11.januar 2008)

Kostadinova, Tatiana (2003): "Women's Legislative Representation in Post-Communist Bulgaria", i Matland og Montgomery (red.): *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe*. Oxford; Oxford University Press.

Krogstad, Anne (1999): *Image i politikken. Visuelle og retoriske virkemidler*. Oslo; Pax Forlag.

Kulick, Don (1996): "Queer Theory: Vad det är och vad det är bra för?" *lambda nordica*, nr. 3-4, s. 5-22.

Kunovich, Sheri og Pamela Paxton (2005): "Pathways to Power: The Role of Political Parties in Women's National Political Representation¹". *American Journal of Sociology*, Vol. 111, No. 2, s. 502-552.

Landman, Todd (2003): *Issues and Methods in Comparative Politics. An Introduction*. Andre utgave. London, New York; Routledge.

Laqueur, Thomas (1990): "Discovery of the Sexes", i Laqueur: *Making sex. Body and gender from the Greeks to Freud*. Cambridge, Mass og London, Harvard University Press.

- Leira, Arnlaug (2004): "Omsorgsstaten og familien", i Ellingsæter og Leira (red.): *Velferdsstaten og familien. Utfordringer og dilemmaer*. Oslo; Gyldendal.
- Levy, Gary, Marianne G. Taylor og Susan A. Gelman (1995): "Traditional and Evaluative Aspects of Flexibility in Gender Roles, Social Conventions, Moral Rules, and Physical Laws". *Child Development*, Vol. 66, No. 2, s. 515-531.
- Lundahl, Pia (1998): "Kontextbunden essensialisme", i Miegel og Schoug (red.): *Dikotomier. Vetenskapsteoretiska reflektioner*. Lund; Studentlitteratur.
- Lövkrona, Inger (1999): "Kön, familj och arbete", i Meurling, Lundgren og Lövkrona (red.): *Familj och kön*. Lund; Studentlitteratur.
- Marshall, Susan E (1986): "In Defense of Separate Spheres; Class and Status Politics in the Antisuffrage Movement". *Social Forces*, Vol. 65, No. 2, s. 327-351.
- Martinsson, Lena (1994): "Att föreställa seg en könslig gemenskap". *Ljusgården*, no. 14, s. 5-18.
- Martinsson, Lena (2000): "Annorlundahet som fetich – om politik och erfarenhet", i Hagström, Martinsson, Mörck og Petersson (red.): *Porträtt utan ram. Kön, sexualitet bortom strukturalismen*. Lund; Studentlitteratur.
- Martinsson, Lena (2001): "Marmorhallen", i Lundgren og Martinsson (red.): *Bestämna, benämna, betvivla*. Lund; Studentlitteratur.
- Matland, Richard (1998): "Women's Representation in National Legislatures: developed and Developing Countries". *Legislative Studies Quarterly*, Vol. 23, No. 1, s. 109-125.
- Matland, Richard E (2005): "Enhancing Women's Political Participation", i Ballington og Karam (red.): *Women in Parliament: Beyond Numbers*. 2.utgave. Stockholm; International Institute for Democracy and Electoral Assistance, s. 93-111.
- Matland, Richard (2003): "Women's Representation in Post-Communist Europe", i Matland og Montgomery (red.): *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe*. Oxford; Oxford University Press.
- Matland, Richard E. og Donley T. Studlar (1996): "The Contagion of Women Candidates in Single-Member District and Proportional Representation Electoral Systems: Canada and Norway". *The Journal of Politics*, Vol. 58, No. 3, ss. 707-733.
- Matland, Richard E. og Kathleen A. Montgomery (red.) (2003): *Women's Access to Political Power in Post-Communist-Europe*. Oxford; Oxford University Press.
- McClelland, Keith (1996): "Rational and Respectable Men: Gender, the Working Class, and Citizenship in Britain, 1850-1867", i Frader og Rose (red.): *Gender and Class in Modern Europe*. Ithaca og London; Cornell University Press, s. 280-293.
- McDonagh, Eileen (2002): "Political Citizenship and Democratization: The Gender Paradox". *The American Political Science Review*, Vol. 96, No. 3, s. 535-552.

McGlen, Nancy E. og Karen O'Connor (1995): *Women, Politics, and American Society*. New Jersey; Prentice Hall.

Midtbø, Tor (2007): *Regresjonsanalyse for samfunnsvitere. Med eksempler i SPSS*. Oslo; Universitetsforlaget.

Moi, Toril (1998): "Kroppen er en situasjon", i Moi; *Hva er en kvinne?* Oslo; Gyldendal.

Montgomery, Kathleen A. (2003): "Introduction", i Matland og Montgomery (red.): *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe*. Oxford; Oxford University Press.

Montgomery, Kathleen A. og Gabriella Ilonzski (2003): "Weak mobilization, Hidden Majoritarianism, and Resurgence of the Right: A Recipe for Female Under-Representation", i Matland og Montgomery (red.): *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe*. Oxford; Oxford University Press.

Norland, Stephen, Jennifer James og Neal Shover (1978): "Gender Role Expectations of Juveniles". *Sociological Quarterly*, Vol. 19, No. 4, s. 545-554.

Nordsieck, Wolfram (2007): *Parties and Elections in Europe* [online]. Tilgjengelig fra: <http://parties-and-elections.de/> (Sist lest 15.januar 2008)

Ogg, Frederic A. (1919): "Women Members of Parliament". *The American Political Science Review*, Vol. 13, No. 1, s. 114-115

Paxton, Pamela og Sheri Kunovich (2003): "Women's Political Representation: The Importance of Ideology". *Social Forces*, Vol. 82, No. 1, s. 87-113.

Pennings, Paul, Hans Keman og Jan Kleinnijenhuis (2006): *Doing Research in Political Science*. Andre utgave. London, Thousand Oaks og New Delhi; Sage Publications.

Pitkin, Hanna Fenichel (1967): *The Concept of Representation*. Berkeley og Los Angeles; University of California Press.

Raaum, Nina C. (2004): "The Presence of Women in Parliamentary Politics", i Heidar (red.): *Nordic Politics. Comparative Perspectives*. Oslo; Universitetsforlaget.

Raaum, Nina C. (2006): "Kvinner i offisiell politikk: historiske utviklingslinjer", i Bergqvist m.fl. (red): *Likestilte demokratier? Kjønn og politikk i Norden*. 2.utgave. Oslo; Universitetsforlaget.

Ray, P. Orman (1918): "Women Suffrage in Foreign Countries". *The American Political Science Review*, Vol. 12, No. 3, s. 469-474.

Ramirez, Francisco O., Yasemin Soysal og Suzanne Shanahan (1997): "The Changing Logic of Political Citizenship: Cross-National Acquisition of Women's Suffrage Rights, 1890 to 1990". *American Sociological Review*. Vol. 62, No. 5, s. 735-745.

- Rian, Øystein (2001): "Mellom straff og forfølgelse", i Brantsæter, Eikvam, Kjær og Åmås (red.): *Norsk homoforskning*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Ringdal, Kristen (2001): *Enhet og mangfold. Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Andre opplag. Fagbokforlaget: Bergen.
- Rokkan, Stein (1968): "The Structuring of Mass Politics in the Smaller European Democracies; A Developmental Typology". *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 10, No. 2, s. 173-210.
- Rokkan, Stein (1987): *Stat, nasjon, klasse. Essays i politisk sosiologi*. Oslo; Universitetsforlaget.
- Rueschemeyer, Marilyn og Hanna Schissler (1990): "Women in the Two Germanys". *German Studies Review*. Vol. 13, DAAD Special Issue, s. 71-85.
- Rule, Wilma (1987): "Electoral Systems, Contextual Factors and Women's Opportunity for Election to Parliament in Twenty-Three Democracies". *The Western Political Quarterly*, Vol. 40, No. 3, s. 477-498.
- Rupp, Leila J (1994): "Constructing Internationalism: The Case of Transnational Women's Organizations, 1888-1945". *The American Historical Review*, Vol 99, No. 5, s. 1571-1600.
- Sandmo, Erling (1994): "Et kjønnskifte i Drøbak – eller: De analoge kjønns vekst og fall". *Arr*, nr. 1, s. 6-25.
- Sawer, Marian (2000): "Parliamentary Representation of Women: From Discourses of Justice to Strategies of Accountability". *International Political Science Review*, Vol. 21, No. 4, s. 361-380.
- Saxonberg, Steven (2003): "Czech Political Parties Prefer Male Candidates to Female Votes", i Matland og Montgomery (red.): *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe*. Oxford; Oxford University Press.
- Shvedova, Nadezhda (2005): "Obstacles to Women's Participation in Parliament", i Ballington og Karam (red.): *Women in Parliament: Beyond Numbers*. 2.utgave. Stockholm; International Institute for Democracy and Electoral Assistance.
- Siaroff, Alan (2000): "Women's Representation in Legislatures and Cabinets in Industrial Democracies". *International Political Science Review*, Vol. 21, No. 2, s. 197-215.
- Skjeie, Hege (1992): *Den politiske betydningen av kjønn. En studie av norsk topp-politikk*. Rapport 92:11. Oslo; Institutt for samfunnsforskning,
- Sogner, Sølvi (2003). "Innleiing", i Sogner (red.): *I gode og vonde dager. Familieliv i Norge frå reformasjonen til vår tid*. Oslo; Det norske samlaget,
- Squires, Judith (1999): *Gender in Political Theory*. Oxford; Polity Press.

Stevenson, Louise L. (1979): "Women Anti-Suffragists in the 1915 Massachusetts Campaign". *The New England Quarterly*, Vol. 52, No. 1, s. 80-93.

Stockemer, Daniel (2008): "Women's Representation: A Comparison between Europe and the Americas". *Politics*. Vol. 28, No. 2, s. 65-73.

Styrkársdóttir, Audur (2006): "Kvindelistar i Island – reaktion mod en stillestående politikk", i Bergqvist m.fl. (red.): *Likestilte demokratier? Kjønnet og politikk i Norden*. 2.utgave. Oslo; Universitetsforlaget.

Svare, Helge (2001): "Homoseksualitet mellom biologi og kultur. Et filosofisk blikk på essensialisme og konstruktivism", i Brandsæter, Eikvam, Kjær og Åmås (red.): *Norsk homoforskning*. Oslo; Universitetsforlaget.

Sung, Hung-En (2003): "Fairer Sex or Fairer System? Gender and Corruption Revisited". *Social Forces*, Vol. 82, No. 2, s. 703-723.

Thomas, Sue (1991): "The Impact of Women on State Legislative Policies". *The Journal of Politics*, Vol. 53, No. 4, s. 958-976.

Tremblay, Manon (1998): "Do Female MPs Substantively Represent Women? A Study of Legislative Behaviour in Canada's 35th Parliament". *Canadian Journal of Political Science / Revue canadienne de science politique*. Vol. 31, No. 3, s. 435-465.

Tripp, Aili Mari og Alice Kang (2008): "The Global Impact of Quotas. On the Fast Track to Increased Female Legislative Representation". *Comparative Political Studies*. Vol. 41, No. 3, s. 338-361.

UN Millennium Project (2005): *Taking Action: Achieving Gender Equality and Empowering Women*. Task Force on Education and Gender Equality.

UNDP – United Nations Development Program (2007): *Human Development Report 2007/2008* [online]. Basingstoke, New York; Palgrave Macmillan. Tilgjengelig fra: http://hdr.undp.org/en/media/hdr_20072008_en_complete.pdf (Sist lest 28.november 2007)

Ware, Alan (1996): *Political Parties and Party Systems*. Oxford; Oxford University Press.

Wängnerud, Lena (2000): "Representing Women", i Essaiasson og Heidar (red.): *Beyond Westminster and Congress: The Nordic Experience*. Columbus; Ohio State University Press.

Wilcox, Clyde, Beth Stark og Sue Thomas (2003): "Popular Support for Electing Women in Eastern Europe", i Matland og Montgomery (red.): *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe*. Oxford; Oxford University Press.

World Values Survey (2006): *Online Data Analysis*. [online]. Tilgjengelig fra: <http://www.worldvaluessurvey.org/> og <http://www.jdsurvey.net/jds/jdsurvey.jsp?Idioma=I> (Sist lest 20.november 2007)